

Gheorghe Sarău

Limba și
literatură

RROMANI

pentru anul V de studiu

I rromani čhib thaj i literatūra vaś o pansto siklövipnasqo berś

Ministerul Educației și
Cercetării Naționale

unicef

Gheorghe Sarău

**I rromani čhib thaj i literatūra vaś o
panzto siklövipnasqo bers**

Limba și literatura rromani pentru anul V de studiu

**2007
București**

Manualul a apărut, ca material școlar auxiliar, în cadrul parteneriatului dintre Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului și Reprezentanța UNICEF în România. Manualul respectă obiectivele, cerințele și conținuturile din programa școlară de clasa a V-a.

Referenți:

Olga Markus, prof., insp. rromă la ISJ Cluj Napoca

Borcoi Jupiter, prof., metodist rrom, Lic. Pedagogic Botoșani

Autor: **Gheorghe Sarău**

Ilustrații și copertă: pictorul rrom **Eugen Raportoru**

Tipărit la S.C. Alpha MDN S.A. Buzău
Str. Col. Buzoianu, nr. 94
Tel.: 0238 721 303; e-mail: alpha@buzau.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

SARĂU GHEORGHE,
I rromani čhib thaj i literatūra vaš o pan3to
siklövipnasqo berš - Limba și literatura rromani pentru
anul V de studiu / Gheorghe Sarău. - Buzău : Alpha
MDN, 2007

ISBN 978-973-139-013-0

Gheorghe Sarău

I rromani éhib aj i literatùra vaś o pan3to siklövipnasqo berś

*

Limba și literatura rromani pentru anul V de studiu

2007

București

 Editura **ALPHA MDN**

GELEM, GELEM...

(O romano himno)

1. Gelem, gelem lungone dromença,
Maladilem baxtale rromença,
A, rromalen, kaθar tume aven,
E caxrença, bokhale çhavença?

R.: Haj, haj, rromalen
Haj, haj, çhavalen... (duj var)

2. Sasas vi man bari familia,
Mudardās la i kali legia.
Sarren çhindās, vi rromen vi rromnën,
Maškar lenθe vi tikne çhavorren.

R.: Haj, haj, rromalen...

3. Putar, Devla, te kale udara,
Te šaj dikhav mirre familia,
Palem ka zav lungone dromença,
Thaj ka phirav baxtale rromença!

R.: Haj, haj, rromalen...

4. Opre, rroma, si o vaxt akana,
Ajde mañça sa e lumãqe rroma!
O kalo muj thaj e kale jakha,
Kamava len sar e kale drakha.

R.: Haj, haj, rromalen...

Palem ka-i škòla!

Palal so ame agordām e anglutne star klāse, ame ačhilām khere o sasto milaj vaj gelām amare dadenča, kaj von phirde. Nakhlās vi o but tato milaj, thaj akana, anθ-o septembro, zas palem lošale karing amari škòla! Vāze, avilās o angloivend! Avri, si maj tato ka-o mezmeri, kana o kham pànda pekol, tha' na-i but zoralo texarināthe, kana vov inklol, vaj karing i rāt, kana rātol, ka-o rātopen e khamesqo. Me thaj mirri phen, i Pika, zas akana ka-i škòla, khethanes amare khelipnasqe kolegurenča, vi anθar e rroma, vi anθar e gaze. Mirri phenorri avel akana jekhto var k-i škòla, anθ-i jekhto klāsa, thaj me siklovava maj dur anθ-i panzto klāsa. P-o drom, mirre amala pučhen man:

- Sorin!ea, i čhajorri si tiri phenorri?

- Va, si mirri gudli phenorri! Voj siklovela anθ-i jekhto klāsa! Si la baro kamipen te siklol lil, kadja sar vi me siklovav. Mirri daj thaj mirro dad kinde laqe jekh nevo školaqo gono, xramosaripnasqe lilorre, ginavipnasqe lilorre, angarne le savenča te xramosarel vaj te rangārel thaj aver.

- Te avel baxtali vi te siklol lačhes, sar vi ame siklovas! - phenel o Sāndu, jekh raklo anθar i oxtoto klāsa. Tha', dikhen vi tume, areslām školāthe!

- Te zas andre anθ-e školaqi bar! - phenel i Rīta, jekh rromani siklovni anaθar i eftato klāsa. Si man but baro kamipen te palemdikhav mirre koleguren! Devleča!

- Devleča, Rite! phende savorre laqe.

Lava maškar e lava...

o sasto milaj - sa o milaj

vāze - akana akānak

o angloivend - o durārdo milaj, o durmilaj

pànda - inkē, maj, po

pekol - pekel

tha' - ama

texarināthe - ranināthe, javinā

inklol - inklel

jekhto var - jekhto drom

jekhto - anglutni
kamipen - mangipen
siklol - siklovel

rangärel - färbil, färbisarel
palemdikhav - dikhav palem

Puçhimata aj mangimata ka-o tèksto

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes duma anθ-o kadava tèksto!
5. Tume so siklile anθar o tèksto?

Te siklovas khethanes!

anθa o = anθ-o	pa o = p-o
anθa i = anθ-i	pa i = p-i
anθa e = anθ-e	pa e = p-e
anθa ël = anθ-ël	pa ël = p-ël
anθa jekh = anθ-jekh = an-jekh	da ašti = d-ašti
kaj o = ka-o = k-o	na ašti = n-ašti
kaj i = ka-i = k-i	kaj ašti = ka-ašti = k-ašti
kaj e = ka-e = k-e	kaj ašti te = ka-ašti te = k-ašti te
kaj ël = ka-ël = k-ël	k-aś-te = vaś te

Inkeren godi!

inklol avel anθar inklovel

siklol avel anθar siklovel

ternol avel anθar ternol

* **O siklärno** siklärel varekas. Amaro siklärno (profësoro) siklärel amen i rromani éhib.

* **O sikavno** sikavel vareso vaj varekas. O gido (o sikavno) sikavel amenqe o fòros / i diz).

* **O siklovno** siklol (anθar pesθe). Me sem siklovno anθ-i panzto klàsa thaj siklovav akana ka-e dajaqi mirri éhib, i rromani éhib.

texarin - o kham inklol, uştel pes, na-i zoralo

Kana si: **mezmeri** - o kham pekol but zorales
rätopen - o kham palem na-i zoralo, mekhel pes o rätopen

So?	Kana?
o milaj	milajesθe, milajes, milaje
o anglo milaj	anglomilajesθe, anglomilajes, anglo milaje
o ivend	ivendesθe, ivendes, ivende
o anglo milaj	anglomilajesθe, anglomilajes, anglo milaje

I GINAVNI

E ginavnä sikaven kazom butä vaj zene si anθ-o vakäripen. Von ašti te aven:

I. kardinälo ginavnä: *jekh (1), duj (2), trin (3), star (4), panz (5), sov (6), ehta (7), oxto (8), enä (9), deš (10), dešujekh (11), dešuduj (12), dešutrin(13), dešustar (14), dešupanz (15), dešusov (16), dešuehta(17), dešuoxta (18), dešuenä (19), biš (20), sel (100)* thaj aver.

E kardinälo ginavnä d-ašti te aven:

- **sade ginavnä**, kerdine anθar jekh lav: *jekh, star, oxto, deš, biš, trända, sarända, peinda, sel* thaj aver;

- **buxle ginavnä**, kerdine anθar duj vaj maj but lava: *dešujekh, dešupanz, biš thaj jekh = bišujekh, jekh sel thaj jekh* thaj aver.

Von xramosaren pen kadja :

20 - <i>biš</i>	41 - <i>starvardeš thaj jekh vaj sarändujekh</i>
21 - <i>biš thaj jekh vaj bišujekh</i>	...
22 - <i>biš thaj duj vaj bišuduj</i>	50 - <i>panzvardeš vaj peinda</i>
23 - <i>biš thaj trin vaj bišutrin</i>	51 - <i>panzvardeš thaj jekh vaj peindujekh</i>
24 - <i>biš thaj star vaj bišustar</i>	...
25 - <i>biš thaj panz vaj bišupanz</i>	60 - <i>šovardeš</i>
26 - <i>biš thaj sov vaj bišusov</i>	61 - <i>šovardeš thaj jekh</i>
27 - <i>biš thaj ehta vaj bišuehta</i>	...
28 - <i>biš thaj oxto vaj bišuoxta</i>	70 <i>ehtavardeš</i>
29 - <i>biš thaj enä vaj bišuenä</i>	71 <i>ehtavardeš thaj jekh</i>
30 - <i>trinvardeš vaj trända</i>	...
31 - <i>trinvardeš thaj jekh vaj trändujekh</i>	80 <i>oxtovardeš</i>
...	81 <i>oxtovardeš thaj jekh</i>
40 - <i>starvardeš vaj sarända</i>	...
	90 <i>enävardeš</i>
	91 <i>enävardeš thaj jekh</i>

II. Si vi aver givnavnă, sar ame dikhlăm anθ-o amaro tĕksto, von si e *ordinàlo ginavnă*, save sikaven sar thavden von:

i kardinàlo ginavni	i ordinàlo ginavni	
	m. l.	3.l.
1 jekh	o jekhto	i jekhto
2 duj	o dujto	i dujto
3 trin	o trinto	i trinto
4 štar	o štarto	i štarto
5 pan3	o pan3to	i pan3to
6 šov	o šovto	i šovto
7 ehta	o ehtato	i ehtato
8 oxtoto	o oxtoto	i oxtoto
9 enă	o enăto	i enăto
10 deś	o deśto	i deśto

Klasaqe bută

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar anθ-e deś širda / rĕndură sar tu nakhlăn o milaj, kaj tu phirdăn, kaça tu maladilăn, sar sas, so siklilăn, so arakhlăn!
2. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tĕksto anθ-i rumunikani vaj magărikani čhib!
6. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so kerdăs doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolĕgo kaj tu kerdăn doś!
8. Sikaven vi tumare siklărănăqe vaj siklărnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklărnesqo vaj siklărănăqo, aver klasqe bută, khethanes, anθ-e grupe, e neve siklile nociença!

Anθ-i bar e školaqi

Amare amala thaj amalinā gele svāko kaj sasas lenqo than, lenqi klāsa. I siklovni Rīta geli kaj sasas e siklovne anθar i eftato klāsa, o siklovno Sāndu gelo te rodel kaj *sine* lesqe kolègurā anθar i oxtoto klāsa, thaj me, khethanes mirre pheaça, la Pikaça, telārdem te sikavav laqe kaj si kidine e neve siklovne anθar i jekhto klāsa.

Nakhlām anθar e školaqi bar, maškar amare kolègurā, thaj arakhlām kaj sas o than kaj *e dada, e daja*, e maj bare phrala vi e phenā andine le tiknorren te prinzanen la rajnā siklārnā. Dikhel pes ke si man baxt, ke, kana *pašilām amen*, dikhav ke i nevi lenqi siklārni si... i sas mirri siklārni! Šunav man akhardo varekasθar:

- Sorin!ea, av, ame sam kathe! But lošali sem ke andān tire phenorrā školāθe! Me avava lenqi klasaqi siklārni. Ažukerav te siklol vi voj sa kadja šukar sar vi tu siklilān anθ-e anglutne štar klāse, kana sanas murro siklovno!

- Čumidav tumaro vast, rajni!e siklārni!e. Lači texarin! Tume zanen lačhes so savorre mai bare amare phrala vi phenā phirde škololaθe, siklile but šukar aj agordine e stūdie. Vi ame sa kadja kerala! Me akana sigārav man te rodav mirre koleguren anθar mirri nevi klāsa, i panzto klāsa! Mekhen man, rajni!e siklārni!e, te prezentisarav mirre phenorrā! Voj si i Pika!

- Mišto avilān, Pike! Haj, av vi tu kathe, pašal tiri nevi kolèga, i Piroška!

- Nais tumenqe, rajni!e siklārni!e, phenel o Sorin. Ačhen Devleça!

- 3a Devleça, čhavea!

I Pika *kerdās prinzaripen* la Piroškaça vi avere kolegurença, bešindoj lença avri vi ažukerindoj te avel i rajni dirèktora thaj te putrel o nevo školutno berš. Palal o putaripen, šundās pes sar marel e *školaqi kampàna, i šunārni*, thaj e siklovne vi le siklovnā sasas akharde te zan anθ-e lenqe klāse.

Lava maškar e lava...

sine - (von) si

e dada, e daja - e dada

e školaqi kampàna - i šunārni

pašilām amen - avilām paše

kerdās prinzaripen - prinzardās pes

Pučhimata aj mangimata ka-o tæksto

1. Ginaven o tæksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tæksto gazikanes!
4. Phenen palal sosþe del pes duma anθ-o kadava tæksto!
5. Tume so siklile anθar o tæksto?

Te siklovas khethanes!

I. O PESQO PREZENTISARIPEN VI O PREZENTISARIPEN E VAREKASQO

I. Kana ame si te prezentisaras amen varekasqe, phenas amaro (a)nav:

- Me sem (som, som, hom sim/ sīm)... (Vaj: Mirro / Murro anav si..., Me bučhav...)

Kodova kasqe si prezentisardo varekon phenel:

- Sem but lošalo (lošali) te prinzarav tut (tumen)!

II. Kana kamas te prezentisaras / sikavas varekas varekasqe, phenas kadja:

- Mekhen man (Vaj : Si man bari loš te...) te prezentisarov / te sikavav tumenqe

le rajes.... la rajnã... mirre / amare! kolegos (kolega, phrales, phenã, dades, daja, kakos, bibã, sales, salã, zamutres, borã, šerutnes, šerutnã, amalen, amalinã th.a.

Kodova/ Kodoja, kasqe si sikavdo varekon, vakãrel:

- Čajlol man (Vaj : Vi man si bari loš) te prinzarav tut / tumen!

III. *E baremanuša*, kana lenqe si prezentisarde zene maj terne lenθar, von phenen vi aver formule: Te trais / Te zives !, O Del te avel tuča!, Te arakhel tut o Devel!, Te oves / Te aves baxtalo!, Ov sasto!, Čajlol man tuθar / tumenθar!

Sa kadja, e čhave thaj le čheja, e terne, e baremanuša, kana keren prinzaripen le zenença maj phure lenθar, von phenen vi aver šukar phiravipnasqe formule, sar avenas: Čumidav tiro vast!

Kana von akharen jekhe maj bare muršes lenθar, von phenen lesqe «Kako!» - vi kana na-i lenqo čáo kak -, thaj kana akharen jekhe phure muršes von phenen «Paponã». Sa kadja, jekhe maj bare zuvlã von akharen la, phenindoj laqe «Bibi!e», thaj jekhe phure zuvlãqe phenen laqe “Mami!e”.

II. E BEȘIPNASQI ADRËSA

Kana biçalas / tradas jekh poštaqo lil, si te xramosaras vi e beșipnasqi adrësa. O Sorin sikavel amenqe pesqi beșipnasqi adrësa: o them: *România*, o thanipen: *Craiova*, i strâda: *Fața Luncii*, o gin: *21*, e poštaqo kòdo: 147 352.

So zanav, so na zanav? Klasaqe bută

I 1-to klasaqi buti

Xramosar tiri beșipnasqi adrësa!

I 2-to klasaqi buti

1. Xramosaren o telutno tøksto palal o šunipen!

O durardomilaj

O durardomilaj, vaj o durmilaj vaj o anglomilaj, anel barvalipen. Le siklovna thaj le siklovne zan palem k-i skòla, sa kada, le čhavorre zan k-i xurdelina. Si o vaxt kana le manuša kiden e drakha, anθar save keren loli vaj parni mol. E vurdonenqa von phiraven anθar i vazi bràzbe, misiri/kurùzo, semince, kolompìra thaj but aver. I septembra thaj i oktobra anen muxli aj brišinda. Le patra (patrina) si gàlbena (žilta) thaj peren phuvaθe. Le bakra telaren anθ-o gav te nakhen o ivend.

(O Gheorghe Sarău)

2. Drabaren / Ginaven o xramosardo tøksto!

3. Ambolden / Nakhaven o tøksto gazikanes!

4. De tiro xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqe thaj mang lesθar te rodel aj te lačharel e doša arakhle!

5. Sa kadja, lačhar vi tu e doša anθar e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo thaj sikav lesqe kaj vov kerdās doš!

I 3-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilān kathe!

2. Palal so agordān, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!

3. Lačhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!

4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel lačhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tuqe tire kolegosθar!

5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tøksto anθ-i rumunikani vaj magārikani čhib!

6. Palal so dinān agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj lačhar e doša!

7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdās doš! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdān doš!

8. Sikaven vi tumare siklārñaqe vaj siklārnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 4-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklārnesqo vaj siklārñaqo, aver klasqe bută, khethanes, anθ-e grùpe, e neve siklile nociença!

O manuś thaj pesqe korposqe riga

1. o šero	16. o vast
2. o bal	17. o kolin
3. o ćikat	18. i ćući
4. i phov	19. o buriko / o priś
5. i jakh	20. i kuni
6. o kan	21. i ùnzia (najorri)
7. o nakh	22. o naj
8. o muj	23. o per
9. i ćham	24. o maśkar
10. o vuśt	25. i pàlma
11. o dand	26. o punro
12. i ćhib	27. i ćang / i koć
13. i korr / i men	28. i khur
14. o ćhor	29. i tàlpa
15. o phiko	

Kon zanel maj but?

Jekh ćhajorri, i Pika, thaj jekh raklorri, i Pirośka, den duma:

O manuś si jekh *oprutno zivutro*, kaj *del godi*, *butikerel* thaj *vakarel*. Sar vi tu zanes, e aver zivutre na aśti te keren buti, te *godisaren*, te den duma.

E manuśes si les godi thaj, *anθar kodova*, o manuś aśti te *manarel*, te *godisarel*, te *ginel*, te *vakarel*.

Tu zanes te phenes manqe so si p-e manuśesqo šero?

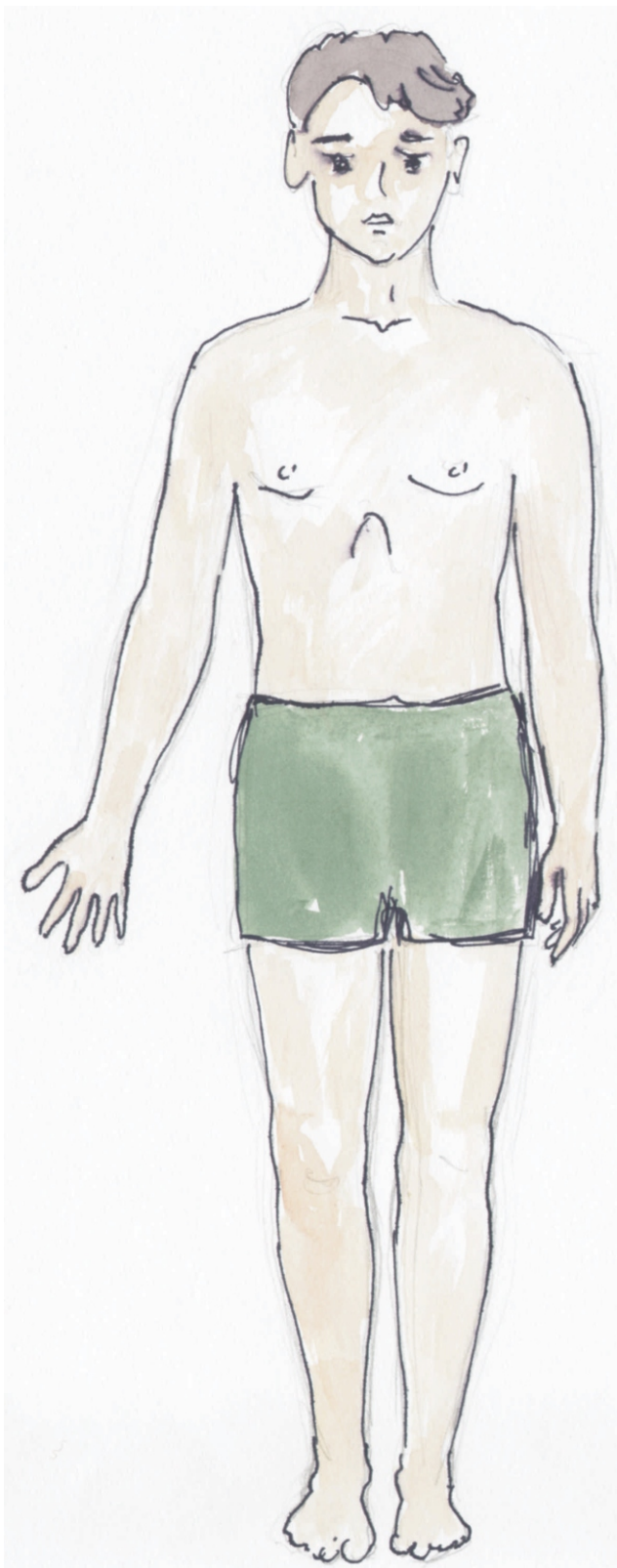
Si les p-o šero bal, kaj šaj te avel lùngo (dìlgo) vaj xarno. Le rromnan, *misalaqe*, si len šukar ćhungra. Anθ-ël ćhungră si len purane love.

So kerel o manuś *pesqe* kanenća?

Pe kanenća o manuś aśunel.

Sar si o nakh e manuśesqo?

O nakh šaj te avei lùngo (dìlgo; zinzardo), xarno vaj kërno (paśxarno).

- Šaj te phenes manqe so keren e manuša *pe* nakheça?

- Leça von sungan.

- Na, tu trebal te zanes ke tu či san ćaci, *anθar kodoja ke* e nakheça e manuša na nùmaj sungan! Leça von phürden.

Me patav so tu na zanes te mothoves manqe sar phenen e manuša kana jekhe manušes si les baro ćikat?

Tu či san ćaci! Me zana! Vov si godaver!

Kada si! Tha', so kerel o manuš pe jakhança?

Vov dikhel lença!

Tu, sar patas, so kerel pe (pesqe) moça?

Leça o manuš xal, vakarel, gilabel.

Vi ćumidel!

Na! Vov ćumidel *nùmaj* e vuštença!

Kada si, kada si! Bistardem so tu san godaver thaj tu sa zanes! Atunc, so kerel o manuš e dandença?

E danda ćhinen o xaben, thaj i ćhib ćambel o xamos (xaben)!

Na trebal te bistres so i ćhib źutil (aźutisarel) tuqe te des duma e manušença!

Va, va!

Akana, haj phen tu manqe so kerel o manuš e punrença?

E punrença vov phirel!

Lav sama (dikhav) so e manušesqe korposqe riga si but importanto, *šeral*, *anθar kodoja so* von źutin e manušes te *traisarel*.

Lava maškar e lava...

korposqe riga - korposqe kotora

oprutno zivutro - oprutno animalo

del godi - godisarel

butikerel - kerel buti

vakarel - del duma, mothovel, mothol

godisaren - den godi

anθar kodova - kodolesθar

manārel - kerel reflėkcie, godisarel

ginel - ginavel

misalage - sar ekzemplo

pesqe - lesqe

pe - pesqe

pe - penqe

anθar kodoja ke - anθar ke, kodolaθar

nùmaj - fėri, saccis, samo

źutil - del vast

šeral - po but

anθar kodoja so - anθar kodoja ke,

kodolaθar, kodolesθar

traisarel - trail, zivel, zivisarel

Pučhimata aj mangimata ka-o tèksto

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes dùma anθ-o kadava tèksto!
5. Tume so siklile anθar o tèksto?

Te siklovas khethanes!

I. SAR ME SIKAVAV? SAR DIKHEN MAN E AVER MANUŠA?

Kana vakāras palal aver manuša thaj kamas te phenas sar von sikaven, save si lenqe maj dikhale xarakteristike, tha' vi atùnć kana vakāras palal amenθe, si te dikhas palal kadala paramètrurā:

- *E fiziko xarakteristike* sikaven e *avrutne* xarakteristike jekhe zenesqe, jekhe personažosqe, sar vov sikavel: *baro, tikno, bare dumença, bare punrença, bare dandença, bare ćikateça, bibalenço / bare balença, bodle / kale / zelenone / melaxne jakhança, mustacalo, sano, thulo, šukar, nasul, ućo, xurdo* thaj aver.
- *E moràlo xarakteristike* sikaven e *andrutne* xarakteristike jekhe zenesqe, jekhe personažosqe. Varekon šaj te avel: *amalikano, biamalikano, butārno, khandilo / khandino, godāver, dilo, xarano, bixarano, laćho, nasul / zungalo, kanutno - bikanutno* thaj aver.

II. AVER XAKTERISTIKE LE ZENESQE

* Kana vakāras palal jekh manuš thaj keras lesqi prezentàcia, si te na bistras savo si *o isipen pesqe sastipnasqo*, te vov si nasvalo vaj sasto, kana vov si vesto vaj bivesto, lošalo vaj bilošalo, te si asalo vaj biasalo, sar phiravel pes vov, si manušalo vaj bimanušalo, ilano / biilano th.a.

* Kana lias anθ-o dikhipen *sar si vov xurārdo*, si te sikavas lesqe gada, tiraxa vi aver kasave xurāvipnasqe bută.

Jekhe muršes šaj te avel les: stadi / palarìa / kùsma, o jàbas / pinzàko / raxami, gad lungone / dīlgone vaj xarne bajença, lūngo / dīlgo pantalùna (kàlca, xolăva), poštìn / postin, ćoràpă, cārùli (maj anglal) / papùca / tiraxa, sirimi / xaravli, šaj te avel les vi angrustik, sovnakajutno lāncorro / zanžìrorro, braslèta th.a.

Jekha zuvlă šaj te avel la: p-o šero jekh dikhlo / stadi / palarìa / kùsma, o jàbas / pinzàko / raxami, gad lungone / dīlgone vaj xarne bajença, buxle vaj tange bajença, còxa / fista, katrinca, šalvără / pantalùna, poštìn / postin, ćoràpă, papùca / tiraxa, šaj te avel la vi angrustika, sovnakajutne lāncorre / zanžìrorre, braslète, sovnakutne suvă, kućale barra th.a.

* Sa kadja, si te vakāras palal e alosarimata le manuśesqe (save luludā kamel, save gudlimata, xamata, piimata ćajlol les, sar kamel te xal o xaben vaj i kafāva sar te avel, maj kerko vaj maj gudlo, kamel ćajo vaj na, xal but vaj ćira, kamel vaj na o mas, save sungale panā kamel th.a.

* Si te sikavas vi palal e preokupācie le manuśesqe, te kodoles manuśes ćajlol les vaj na o spòrto, savo spòrto kamel, te kamel vaj na e àrte, save àrte ćajlol les th.a.

So zanav, so na zanav?

Klasaqe butā

I 1-to klasaqi buti

Xramosar sar sikaves! Vakār vi palal tire alosarimata, preferince, preokupācie!

I 2-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilān kathe!
2. Palal so agordān, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreća tire kolegosqo!
3. Laćhar e arakhle dośa anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle dośa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laćhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle dośa tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tēksto anθ-i rumunikani vaj magārikani ćhib!
6. Palal so dinān agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreća tire kolegosqo thaj laćhar e dośa!
7. Sikav tire kolegosqe e dośa thaj phen lesqe so vov kerdās doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdān doś!
8. Sikaven vi tumare siklārnāqe vaj siklārnasqe sar tume kerde buti khethanes!

I 3-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklārnasqo vaj siklārnāqo, aver klasqe butā, khethanes, anθ-e grùpe, e neve siklile nocienća!

Anθ-e klasaqi sàla

Avri, anθ-e školaqi bar, o Sorin arakhàs pes pesqe kolegurença anθar i panzto kàsa, dikhlàs ke maškar e sas lesqe kolègurà inkliste vi aver biprinzarde kolègurà anθar i *kolaver* klàsa, anθar i sas štarto klàsa B. *Pašilo* karing lenθe vi e klasaço raj siklårno. Sig, o Sorin arakhlàs kaθar e siklovne vi e siklovnà ke lenqe e sas klàse A thaj B sasas *xulavde* palal e rezultaturà le sikl?vnenqe resle ka-o agor e štartone klasaço. Kadja, anθ-e s-ol duj klàse, vi ka-i panzto A, vi ka-i panzto B, akana si siklovne vi maj laçe, vi mai cira laçe rezultaturença, bikerindoj pes diskriminàcia palal e nòte, palal i sociàlo situàcia, palal i ètnia thaj aver.

Palal o putaripen e školutne beršesqo, o siklårno e klasaço, o raj Sitàru, akhardàs le sikl?vnen vi le sikl?vnàn anθ-e klasaqi sàla i panzto A.

O Sorin bešel pašal jekh nevi kolèga, i Marina, kaj avili anθar i sas štarto klasa B. Von keren prinzaripen, vakårindoj:

- Me sem o Sorin!
- Thaj me sem i Maria.

E klasaço raj siklårno vakårdàs lenqe ke i škòla sas akana uždàrdi, so sas panàrdi, so si len jekh nevo mobilièro thaj e siklovne si te phiraven pen šukar, te na bistren svàko dives, jekh po jekh, te arakhen vi te laçharen i sàla, te inkeren o užípen, te panàren e luludà, te dikhen te aven len ka-i *kali phal* jekh khosno, e saveça te khosen i kali phal, te anen krèda vi xramosaripnasqe angarne thaj aver.

I Maria manglàs te phenel vi voj vareso, vazdàs o vast opre, thaj e klasaço raj siklårno puçhlàs la:

- Manges te phenes vareso, Mari!e.
- Va, raj!a siklårne!a. Me ažukerav ke savorre amare kolègurà te phiraven pen šukar, ke, ivãθe, si amen jekh šukar siklovipnasqi sàla, kana ame na das pativ jekh avres!
- So kames te phenes? - maj puçhel la o raj siklårno.
- Akana, kana ame sam khethanes savorrençar, vi anθar verver ètnie, vi anθar verver sociàlo kondície, vi anθar verver siklovipnasqe nivèlurà thaj kola, ame si te xatàras amen laçhes, te na azbas amen anθar jekh bango phiravipen, te na çhudas le zungale lavença jekh avresqe!
- Av bitrašaqi, Mari!e - phenel laqe o Sorin. Tu dikhes ke me sem rrom, tha' te zanes so vi amen si amen, kheral, jekh šukar edukàcia, thajzanas te phiravas amen laçhes, bi te azbas le averen! Dikhesa tu so laçho kolègo me avava! Sar vi aver amare kolègurà!

- Vi me patāv ke tume sen but lače siklovne vi ke anθ-o amaro kolèktivo na avena phiravipnasqe pučhimata, pharimata, problème - phendās vi o raj klasqo siklārno. Akana, te nakhas k-o amaro *svakodivesutno* progràmo!

Lava maškar e lava...

kolaver - kodoja aver

pašilo - avilo / avilās paše, pašardās pes

xulavde - ulavde

i kali phal - i zèleno phal

svakodivesutno - anθar svàko dives

Pučhimata aj mangimata ka-o tèksto

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes duma anθ-o kadava tèksto!
5. Tume so siklile anθar o tèksto?

Te siklovas khethanes!

I. SO ŽANAS JEKH PALAL AVRESØE?

E manuša na prinzaren pen dōsta, ėi keren maj but te zanen vareso palal averenθe. Kadja si vi ka-i škōla. E siklovne na zanen kon si lenqe kolègurā. Kaθar jekh bibasutno prinzaripen inklon bixatārimata, ėingara, konflikturā. Paruvipnasθe, kana arakhes vareso palal avresθe, astares te xatāres les, te aves maj paše lesθe. O biprinzaripen bianel traš/dar, anglekrisimata, o bimangipen te aves putardo karing o ververipen, karing o diversitèto.

Dikhle vi anθ-o amaro klasqo tèksto sar sasas te inkl! Jekh bixatāripen maškar amare siklovne.

Anθ-i pàuza, o Sorin vakārdās la Marinaça palal lenqe familie. Te arakhas vi ame sar si penqe manuša, penqe familie!

- *Mari!e, mangav te phenav tuqe dajiçi anaθar mirri famìlia! Šaj vi tu phenesa manqe palal tiri!*

- *Šunav tut, bare dikhipnaça! phenel i Marìa.*

- *Man si man jekh bari famìlia, sar zanes, kadja si k-e rroma. Man si man dad, daj, pàpus, mami, trin phrala aj duj phenã maj bare manθar, me vi jekh phenorri, savi vi voj siklol kathe, anθ-i amari škòla, ka-i jekhto klàsa. Si man pànda sale vi salã, ke savorre mirre phrala vi phenã sine prandizime, si len penqe familie. Me thaj mirri phenorri sam ame le maj tikne anθar amari famìlia.*

- *Atùnçi, te zanes ke man si man jekh maj tikni famìlia. Avrãl manθar vi murro dad aj mirri daj, maj si man jekh phral, kaj si po baro manθar, vi jekh mami.*

- *Šukar, xatãrav ke kadja si tumenθe, k-e gaze, i famìlia te avel maj tikni. Akana si te zanes ke savorre mirre phrala vi phenã siklile lil, avile thaj dine agor la školaqo. But lenθar resle bare manuša, but respektisarde kaθar le gaze vaj le manušenθar kaça von keren buti.*

- *Palal sar tu des dùma, dikhel pes ke tut si tut jekh dad vi jekh daj, save kamen ke tume, le chave aj le çhaja lenqe, te resen bare manuša, te aven respektisarde vi anθ-o rromano, vi anθ-o gazikano komunitèto, na-i kadja?*

- *Kadja, kadja.*

- *Mangav tut te jertis man ke vakãrdem avdives kadja ka-i òra, kana sas kothe vi amaro klasaço siklãrno. But mangav te jertisares man so phendem kodola lava!*

- *Na-i sosqe! Akana prinzares mirri famìlia thaj siklilãn ke na trebal te dikhas k-ël manuša palal sar fal amenqe ke si von. O zumavipen te arakhes, te prinzares vareso palal / anθar lenθe arakhel tut, xastral tut te na keres doša.*

- *Kadja si! Sar phenel vi o purano phenipen: “ I çhib çhinel zuraleder sar i çhuri!”*

II. O SORIN PREZENTISAREL PES TUMENQE

Me sem o Sorin, thaj me sem siklovno, sem jekh chavo. Man si man kale bala, zèlena jakha, dīlga / lùnzi çançalã, thule phovã, jekh šero maškarutne baripnaça, mirri men / korr si xarni, si man buxle dume, jekh sanorro maškar, jekh baro kolin, dīlga / lùnzi pirre / punre, na-i man per, ke me sem sanorro, mirre vasta si maškarutne, niç dīlga, niç xarne, si man xarne aj thule naja, tha' me sem uço, çì sem xurdo!

Kadala si fiziko xarakteristike, save vi tume, kòrokoro, ašti te dikhen len.

Maj dur, si te phenav tumenqe palal manθe, sikavindoj tumenqe so na dikhel pes, tha' xatãrel pes!

Me sem amalikano, sem butärno, e manuša phenen ke sem godäver, xarano, ćajlol man te avav laćho savorrenća, sem but kanutno, na amboldav o lav le manušenqo, me sem azukäralo, na xutäv ka-o jekhto instinkto. E aver manuša ćaj te phenen maj but butä palal manće!

Kadala si moràlo xarakteristike, save na dikhen pen, tha' si xatärde le averenćar.

So zanav, so na zanav?

Klasaqe butä

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilän kathe!
2. Palal so agordän, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreća tire kolegosqo!
3. Laćhar e arakhle doša anć-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laćhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tuqe tire kolegosćar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tøksto anć-i rumunikani vaj magäríkani ćhib!
6. Palal so dinän agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreća tire kolegosqo thaj laćhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdäs doś! Sa kadja, arakh kaćar tiro kolègo kaj tu kerdän doś!
8. Sikaven vi tumare siklärnäqe vaj siklärnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklärnesqo vaj siklärnäqo, aver klasqe butä, khethanes, anć-e grùpe, e neve siklile nocienća!

O suno e kakosqo Angel

Vi akana phandav mirre jakha thaj dikhav le kodola berša, kana somas čavorro; sar iz sas. So

sig nakhlas o vaxt!

Xatarav anθ-e mirre jakha jekh asvin, sar thavdel...Ingerav murro vast jakhenθe thaj khosav mirre asva.

Sasas na but palal o Dujto Lumaqo Maripen, kana murro dad avilasas pala' cira vaxt anθar o Maripen.

Samas xolame, sar sasas savorre manuša anθar o gav, anθ-o kodovo vaxt. Anθ-o kodova milaj sas vi jekh baro tatimos, na dina o brišind varesode čhonenθar.

“ - Soça *parvarav* me le čavorren? ...”

- godisarel murro dad, o kak Angel, sar phenelas lesqe e phure. Dikhav les vi akana, sar bešelas p-o skamin anglal o kher, thaj paša' lesθe, lesqo

patāvipnasqo zukel, thaj sar lačharel as pesqi mustāca thaj delas dūma kòrkorro, anθ-e pesqi godi.

Tha' o Devlorro ni d-aštilas te mukhel les akana, kana nićvar, na sas les maj phares.

Murro dad khethanes mirre dajača, palal, le Mixäicača vi le Georgeča - mirre phrala maj bare - savorre kerenas buti p-o lenqo *umal* thaj vi anθ-o gav, so arakhenas. Ęl dēsa, kerenas buti k-o umal thaj kana perelas i rat, murro dad lelas pesqi *lavūta* thaj gilabalas k-ël khelimata, k-e mesela le barvalenqe.

O avutno berš, o angloivend sas barvalo thaj murro dad bikindas o giv thaj o *kukurūzo*. Akana sas vi amen but love.

“- Kamav te kinav le Mixäicasqe akordèono vi jekh saksofòno le Georgesqe, te bašaven, te keren love, te na maj *mangen vunzilesθe* kaθar le gaze”.

Kada vi sas. Murro dad kindas akordèono vi saksofòno le čhavenqe.

Vov sas but *barikano* kana lesqe čavorre bašavenas, savorre samas but lošale. Mirre phrala thaj murro dad anenas love khere kaθar e *bava* kaj bašavenas thaj sas amen so trebul.

Mirri daj kidelas lovo lovorreča te zivas laches. Murro dad phendas laqe, anθ-e jekh rat: *o tiknorro kamav te aresel baro raj!* Me kadja dikhav les, vov si godaver, *siklol* lil thaj *aresela* raj, sar si vi o raj o siklarno.

Thaj kadja vi sas. Dikh man *adēs* siklarno! Me siklilem vi te gilabav, vi te bašavav e saksofonoča. Thaj o Devlorro kamlas ke murro dad te dikhel pesqo suno kerdo, savorre te d-aštin te ziven mišto.

Nais tuqe, dade!a. Nais tuqe, daj!e. Ćumidav tumare vasta! O Devlorro te arakhel tumen kothe kaj sen tume!

(Kaθar o Anghel Năstase vi i Noemi Năsturaş)

Lava maşkar e lava...

parvarav - pravavarav

umal - kımpo, vazi, jekh kotor phuvăqo

lavùta - violina

kukurùzo - kurùzo, misiri, bòbo

mangen vunzilesθe - mangen vareso

varekasθar zi kana irisarena palpale

barikano - phutărdo, inkerelas pes baro, e nakheça opre

bava - abăva

aresela - resela

siklol - siklovel

adēs - avdives

Puĉhimata aj mangimata ka-o tēksto

1. Ginaven o tēksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tēksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes duma anθ-o kadava tēksto!
5. Tume so siklile anθar o tēksto?

Te siklovas khethanes!

I GRAMÀTIKA

TE PALEMDIKHAS O VORTOXRAMOSARIPEN!

Anθ-i rromani ĉhib, ekzistisaren:

- 8 vokàle. Panz lenθar - a, e, i, o, u
- arakhen pen anθ-e savorre rromane dialèktură, i aver trin - *ë* [var.; *ä*] thaj *ï* si specifikò vokàle, avile anθar e balkanikane rromane dialèktură.
- e diftongură: *ă, e, i, o, u* save drabaren pen: *ia, ie, ii, io, iu*, sar anθ-e eksèmplură: *boră, des* [dives], *luludi, parnol, terduvel* (dialektàlo fòrma, karing i ĉacutni fòrma *terdovel* "aĉovel").

- 26 bazutne konsonànte: *b, c, ć, ćh, d, f, g, x, h, k, kh, l, m, n, p, ph, r, rr, s, ś, t, th, v, z, ź* thaj *ʒ*
- 3 postpozicionàlo konsonànte: *q* (ka-o genitivo thaj dativo), *θ* (ka-o lokativo aj ablativo), *ç* (ka-o sociativo instrumentàlo)
- 2 paškonsonànte:
 - *w* (si xatãrdi sar jekh *u*, thaj inklol anθ-o than le konsonantaqo *v-*, anθ-i agorutni pozìcia, tha' vi maşkar duj vokàle: *keraw* (i ćaci fòrma si *kerav*), *gaw* (i ćaci fòrma si *gav*), *thuwali* (i ćaci fòrma si *thuvali*);
 - *j* (si xatãrdi sar jekh *i* pašvokàlo (inklol anglal o lav, ka-o agor lesqo vaj ka-o maşkar e lavesqo, maşkar aver duj vokàle: *jakh, phabaj, phabaja*).

So zanav, so na zanav?

Klasaqe butã

I 1-to klasaqi buti

1. Mang kaθar tiro kolègo/kolèga te drabarel tuqe jekh tekstosqo kotor kerdino anθar biş trãnda lava thaj xramosar ćaćes, palal o şunipen, kadala lava!
2. Drabar vi tu tire kolegosqo/kolegaqe jekh aver kasavo tèksto!
3. Paruven tumare xramosaripnasqe lila (ştartorre) thaj roden vi laćharen, ulavdes, e arakhle doşa!
4. Kern buti khethanes, sikavindoj tire kolegosqo/kolegaqe save doşa arakhlãn lesqe! Phen lesqe sar sasas ćaćes te aven xramosarde!

I 2-to klasaqi buti

Inkeren godi kadala phiravipnasqe formùle!

- * Le manuşenqe, kana dikhes len, phenes lenqe kadja:
 - kana si texarin: *Laćhi texarin (ranin)!, Dobroj tu' / tumen!*
 - kana si o mezmeri, o maşkar e divesesqo: *Laćho dives!*
 - kana si rãt: *Laćhi rãt!*
- * Avrãl kadalenθe, si vi neutràlo formùle, le savença aşti te des pativ varekasqe, biumblavindoj kaθar o momènto e divesesqo: *Te aven saste baxtale!, Baxt thaj sastipen !, Te traisaren!, Te ziven!*
- * Kana zan e manuşa te soven, phenel pes kadalenqe: *Rãt laćhi! Sov Devleça !*
- * Kodova kaj malavel pes varekaça, pućhel les kadja: *Sasto-vesto? (Sasti-vesti?, Saste-veste?, Sastã-vestã?, Sar san?).*

* Okolaver kaça vakârel pes, phenel vi vov kadja : *Nais le Develesqe, sem sasto-vesto!, Nais tuqe! Laçhes!, Mišto!, Vi tu te aves baxtalo aj sasto!*

* Kodova kaj telârel phenel le kolavrenqe save açhen p-o than kadja: *Açhen Devleça! Kodova kaj açhel phenel: 3a Devleça!, Dikhasa amen!, Baxtalo tiro drom!, Te reses sastes!*

* Kana lies vareso/dajîci/çumuni varekasθar, si te naisares lesqe: *Nais(arav) tuqe!, Palikerav tuqe!, Opral panëshe!*

* Kana varekon xal, si te phenes lesqe kadja: *Xa / Xan sastipnaça!, Laçho xabe'!, Laçho apetîto!, Te avel tiro manro gudlo!*

I 3-to klasaqi buti

Tume, prinzaren aver phiravipnasqe formûle ? Phenen len!

I 4-to klasaqi buti

Mesto xramosaripen

1. Xramosar palal so tu siklilân kathe!
2. Palal so agordân, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tirekolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doşa anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doşa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doşa tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anθ-i rumunikani vaj magârikani çhib!
6. Palal so dinân agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doşa!
7. Sikav tire kolegosqe e doşa thaj phen lesqe so vov kerdäs doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdân doś!
8. Sikaven vi tumare siklärnäqe vaj siklärnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 5-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklärnesqo vaj siklärnäqo, aver klasqe butä, khethanes, anθ-e grùpe, e neve siklile nociença!

E meripnaça anθ-e jakha (I)

kaθar o Valerică Stănescu

/.../

- Raj!a, komendant!ona, *ker jekh fòros e* Bulibaşeça thaj dikhesa ke avela mišto. O Bulibaşa na-i nasul manuś.

- So fòros manges, Bulibaşe!a? Śunav tut! Phen manqe o fòros, phendās o komendànto Despa, k-aśti te dikhel kaj kamel te resel o Bulibàşa./.../

- Raj!a bare!a, an le čhaves ka-o Bulibàşa thaj te kamel te ačhel lenθe, me, o Bulibàşa, dav murro lav kë mekhav les kaj škòla thaj vov í maj trebal man./.../

O raj komendànto vi le rajeça direktoreça le licevosqo avile palal manθe le vurdoneça thaj line man kaθar o udar e licevosqo thaj telãrdãm lença ka-e Forosqo Biròvo. Anθ-o vurdon, *nikon* na vakãrelas, o dirèktoro vi o komendànto azukerenas e emociençar murro arakhimos murre dadeça aj dejaça. Xulistãm anθar o vurdon e Śingalipnasqo. Me semas anglal, thaj e raja palal manθe. Avilãm andre anθ-o biròvo ka-o komendànto. Kana putardem o udar, dikhlem murre dades, sasas gãlbeno ka-o muj, pesqe jakha sasas mekhle anθ-o xorimos e šeresqo, i dej sasas pašal lesθe, beśelas e šereça mekhlo p-o lesqo dumo. *Gãlbeno* ka-o muj, sar si e momãqi bokholi, laqe čhama sasas kinge asvinãnθar thaj pesqe krecome bala sasas mekhle tele, p-ël jakha. Beśeneas p-o jekh skamin sar jekh bãnka kaj sasas xurãvdo la mortãça. Sa-l dujen sasas len sajekh dukh, kana dikhle man dine baro aj lũngo muj, traśavalo, falas jekh veśesqo zivutrenqo baś.

- Awwwuuu!! Čhave!a munre!a, o čhavo la dejaqo ! Patãjlem kë í maj dikhav tut, phendās i dej le jakhança pherde asvinãnθar. Patãjlem kë mulãn, tu, Vali, munri śukar papùša!

O dad astardās te dikhel man thaj sa izdralas, palal e lokhe vakeça phendās lokhes:

- *Avorde, paśa' manθe, Vali!*

- *Ninker amença, í le gazença!* - phendās i dej.

- De dũma rumunikanes, Bulibaşe!a, te xatãras vi ame so vakãren, phendās o komendànto xolãme.

- Ame das dũma p-i amari čhib, thaj tume p-i tumari, raj!a komendantona, kamen te xulajaren amenqe vi amari čhib, í resel kë corde amenqe le čhavoren? - xutili i dej le moça kajo komendànto.

- Si amaro čhavo, raj!a, pokinav tumenqe sode pokinde tume leça thaj lãv les manqe ka-i śãtra.

- Ninker amença, na dara! - phendās o dad, dikhindoij bare dikhipnaça anθ-e munre jakha.

Me astardem te rovav, falas mançe nasul munre dadenθar, zanavas kë i sasti lenqi dukh si anθar manθe.

- *Vali, ninker amença*, kadala çi sen tire dada, kadala ingerde amen ka-o Bug thaj akana kamen le çhaven anθar amari şàtra. Ame sam tiro dad aj tiri dej!

Nakhenas sa vrjàma anθar sero e dume phendine kaθar munri dej, tha' gëndisardem man vi ka-o svàto munre siklårnenço „Te zas kaj i škòla vi te siklos kaj le maj bare škòle!"; o dikhipen e şukare rajnorråço anθar o gav Budele kerdās man te astarav palem zor.

- Kaça inkeres tu, mo çhavorre!a? La školaça vaj le dadeça aj la dejaça? puçhelas man o komendànto.

- *Dav pativ vi munre daden, çumidav lenço vast, thaj mangav lenθar jertisaripen te mekhen man te siklovav thaj te dav agor me stùdie. Me çi inkerav niç le dadença, niç le siklårnença, me inkerav mança, te mekhen man te siklovav lil! Kadava si munro drom thaj na-i drom palpale kaj şàtra!*

La deja lās la e baldoma, peli tele, thaj o dad phendās savorre ileça:

- Te kerel pes so kamel o Devel tuça, man na-i man so te maj kerav me tuçe. Açh anθ-i *lùmja* le lilesqi, kë kadja tu kamlån. /.../

Lava maşkar e lava...

ker jekh fòros - ker jekh xatåripen

nikon - nikon

gàlbeno - žilto

lùmja - o sundal

Puçhimata aj mangimata ka-o tèksto

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes duma anθ-o kadava tèksto!
5. Tume so siklile anθar o tèksto?

Te siklovas khethanes!

O VALERÏKÄ STÄNÈSKU (B. 1944)

I çhaj le autorosqi, i siklårni i *Camelia Stănescu*, xramosardas palal o xramosarno, o *Valerikä Stănèsku*. Das kadava tèksto maj tele, anθ-o rromano amboldipen kerdo kaθar o *Gheorghe Sarău*.

“O Valerikã Stãnèsku, jekh éhavo anθar o endaj / o nãmo le kakavãrenqo, sas biando ka-o 6 oktòbro le berésqo 1943, anθ-jekh telutno kherorro - bordèjo, anθar o sovietikano thanipen *Kraineanka*, kaj pesqo dad thaj pesqi daj sasas tradine ka-o Bug thaj kaj von áchile duj berša. Palal o agordipen le bare maripnasqo, pesqi família amboldel pes Rumuniaθe.

O éhavorro o Valerikã Stãnèsku xramosardãs pes, k-e 11 berša, ka-i Škòla anθar o gav Vasilati, o žudèco Dolj, kaj arakhelas pes kothe pesqi família la caxraça. Sar pesqi família, phirelas but, anθ-jekh školutno berš o siklovno o Valerikã Stãnèsku phirelas ka-ël opre-tele trjãnda škòle. 3i ka-o agor le štartone klasaço, vov nakhlãs ka-l opre-tele trin šela škòle!

O siklovno o Valerikã Stãnèsku siklovelas but laçhes, liindoj nùmaj i maj uci nòta, deš!

Palal o agordipen le jekhtone štare klasenqo, bešindoj vov atùnć anθ-o fòros Rãmnicu Vâlcea, vov našlãs pesqe dadenθar aj manglãs vastdinipen le siklãripnasqe sekciaço la Forosqi Rãmnicu Vâlcea k-ašti te siklol maj dur, phenindoj ke pesqi família kamelas vov te áchavel pesqe stùdie thaj te prandisarel pes, palal sar sas lenqi tradicia ka-l kakavãrã. O školutno inspèktoro akhardãs ka-o telefòno o Licèvo “N. Bãlcescu” anθar o fòros Rãmnicu Vâlcea, mangindoj o andrexramosaripen le siklovnesqo anθ-i V-to klãsa le licevosqi (o licèvo sas les atùnć 10 -12 klãse) thaj, kadja, o Valerikã Stãnèsku kerdãs pesqe i V-to klãsa le licevosqi, tha' anθ-jekh rãt, kana vov siklovelas anθ-i VI-to klãsa le licevosqi, avile pesqe manuša anθar i família, save “ćorde les”, anθar o školutno internãto kaj vov bešelã, anindoj les khere thaj dindoj lesqe jekhe rromnã, palal i kris lenqi. Palal, kana sas les žuvli thaj pesqi família, vov pherdãs pesqe pe “rãtãle” stùdie, kerindoj deš klãse.

Pesqo kreaciaço rodipen cirdãs les te xramosarel maj anglal poèzie thaj, palal, pròza. Kadja, anθ-o berš 1980, vov xramosardãs i buxli novèla *Le krisa le rromenqe*, kaj, palal, sas palemxramosardi telal i fòrma kadale mikro-romanosqi.

Vov xramosardãs vi jekh aver romãno, *Le Meripnaça anθ-e jakha*, pala i vrjãma kana e rroma sasas ka-o Bug, anθ-i Transnìstria.

So žanav, so na žanav?

Klasaço butã

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilãn kathe!
2. Palal so agordãn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, žumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anθ-i rumunikani vaj magãrikani éhib!
6. Palal so dinãn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdãs doš! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdãn doš!
8. Sikaven vi tumare siklãrnãqe vaj siklãrnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklärnesqo vaj siklärnäqo, aver klasqe bută, khethanes, anθ-e grupe, e neve siklile nociença!

Te siklovas maj but!

O lil *Le Meripnaça anθ-e jakha* inklisto anθ-o oktòbro 2007, ka-e bukurestosqi Editura *MarLink*, anθar e edukacionàlo progràmo thavdino le rromenqe kaθar e Edukaciaqo, e Rodipnasqo vi e Ternipnasqo Ministèro, khethanes e Rezentancaça UNICEF anθ-i Rumùnia, anθ-o redaktisaripen kerdo kaθar o *Gheorghe Sarău*.

E meripnaça anθ-e jakha (II)

Lias la deja thaj telårdās laça anθar i bar e Śingalipnasqi kaj śàtra, anθ-o gav Ostroveni, kaj azukerenas les e savorre rroma. P-o drom, o dad rovelas vi gilabelas jekh gili.

*„Akana p-o drom, čhave!a, tu áchilǎn,
An-càxra rovimos aj kerkimos mukhlǎn,
Akana áchel nùma' jekh učhal pal' tuθe,
Aj o maràzo kaθar o Bug sas ivǎ, ivǎθe!”*

Kana reslo o Bulibàša anθ-i śàtra, savorre avile trujal lesθe vi paśal pesqi Lùba te aśunen nevimata kaθar lenqo čhavo.

– So si kothe, Bulibaše!a, so kerde e rumùncurǎ tire čhaveça?

– So te kerav, áchilo kothe, cí maj kamel te maj bešel amenθe, kamel te áchel anθ-i lùmja le rumunurenqi. Avili andre anθ-o pesqo śero i škòla thaj cí maj aśtis te lies les kaθar škòla zi ka-o meripen, kadja mothovdās anglal o komendànto.

– Te áchel, Bulibaše!a, kē phendem me tuqe vakǎrdās i Ròka - ke trebular te amboldes pesqi korr, kothe, anθ-o bordèj, ka-o Bug, haj cí aśundǎn man!

– Te cí inkeresa i śàtra anθ-o tiro vast, Bulibaše!a, xasaresa len, le savorren! Kadja dikhlǎs munri Zambila, kana dās anθ-e lila! - phendās o Icalo, patǎvalo anθ-e drabarimata la Zambilaqe.

Anθ-i śàtra, but vrjàma, i Lùba rovlǎs le Valis, tha' o Bulibàša muršǎrelas la sa vrjàma. /.../

E butǎ anθ-i śàtra paruvenas divesesθar - divesesθe. E rroma vakǎrenas anθar e butǎqe thana, anθar i buti ka-e śantièrurǎ. Le Bulibašesqe cí pereles lesqe lačhes, maj avelas pe kombale ćugnǎça thaj maj marelas varesave lenθar, tha' o Bulibàša cí maj sasas lačhes dikhlo anθ-i pesqi śàtra. E terne anθar i śàtra zanas ka-o filmo te dikhen filmurǎ thaj avenas rǎte butpalal. Pe zuvlǎ kuśenas le ternen thaj denas len armanǎ. /.../

– *Mo, baro Bulibàša, na av dilo*, cí mekhel tut tiri śàtra! Tu san baro, tu san zoralo. Sosθar roves? E zuvlǎ rujinde vi von e milaθar le bare Bulibašesqi. E školutne čhave, munre kolègurǎ, o Zèrie, o Bèlan vi o Gheorghe, dine duma maśkar lenθe te zan te keren maj dur i škòla. O Bulibàša rovelas thaj azukerelas e lače vrèmurǎ, kaj sasas varekana:

*„ Devl!a, baro san, tu Dev!la
Munri śàtra dilisajlǎ,
So te maj kerav me, Devl!a?”*

Khané ačhili laθar, laθar!''.

O Bulibaşa pesqe Lubaça dikhle kë na maj şunel les i şàtra, thovde le grasten ka-o vurdon thaj telårde pe caxraça. Phirde prinzarde vi biprinzarde gava, mekhindoj i şàtra, tha' éi mekhle lenqi kris. O Vali, paruvipnasθe, anθ-o savorro pesqo tràjo vi pe familiaqo, khuvdås i tradìcia le modernipnaça. Vov sas vi *kikavãri*, vi *xramosarno*. Pesqe çhave gele ka-i škòla, pesqi çhaj resli siklãrni hispanikane, rumunikane vi rromane çhibãnqi.

Lava maşkar e lava...

kikavãri - kakavãri, kãldãrãri

xramosarno - kodova kaj xramosarel lila.

Puçhimata aj mangimata ka-o tèksto

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes dùma anθ-o kadava tèksto!
5. Tume so siklile anθar o tèksto?

So zanav, so na zanav?

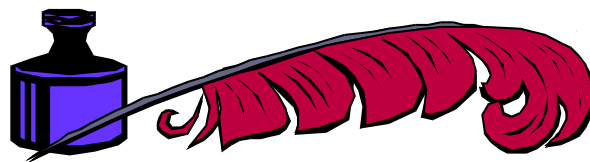
Klasaqe butã

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilãn kathe!
2. Palal so agordãn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doşa anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doşa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doşa tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anθ-i rumunikani vaj magãrikani çhib!
6. Palal so dinãn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doşa!
7. Sikav tire kolegosqe e doşa thaj phen lesqe so vov kerdås doş! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdãn doş!
8. Sikaven vi tumare siklãrnãqe vaj siklãrnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklãrnesqo vaj siklãrnãqo, aver klasqe butã, khethanes, anθ-e grùpe, e neve siklile nociença!

So zanas anθar amaro folklòro ?

Avdives, anθ-i klàsa e Pikaqi, i rajni siklārni, pučhlās le xurdorren te von zanen paramiça, šunde kheral. I Pika phendās ke voj šundās anθar jekh paramiçienqi šunipnasqi kasèta, kaj sas andini anθar i škòla kaθar laqo phral, o Sorin, jekh but šukar paramiçi, vakårdini anθ-i rromani čhib. I rajni siklārni thovdās la Pika te del kadaja paramiçi, te avel šundi vi kaθar le kolaver čhaja vi čhave. I Pika, sig, phenel amenqe kadaja paramiçi:

“Sas jekh thagar thaj sasas les jekh slùznika anθ-i avlin. I thagarni kerda e thagaresqe duj raklorre. I servànta lila le raklen kaθar i thagarni, čhivda le duje zuklorren k-i thagarni te pien čuçi thaj e thagaresqere raklorren čhivda len anθ-o balegàri. Othe, kaj sas e raklorre, inkle duj phabalina. I servànta so te kerel? Kana avilo o thagar kaθar o veš, kaj gelo te del, kàrie haj arakhla le duje zuklorren k-i thagarni, phenda so del la drom, so na-i laçi so kerda zuklorren.

Uštìlo o thagar thaj dina laqoro drom te zal pe dadesθe haj vov, anθ-o than e thagarnaqoro, lila e servanta.

O thagar dikhlas àl duj phabalina anθ-o balegàri. Kana uštìli, i slùznjika phenda te kerel anθar e phabalina duj pàtura. I slùznika suta opr-e sovthana thaj dikhla suno so trebal te del len an-jag!

Uštìlo o thagar thaj thabarda len. Uštìle duj àskie anθar o sovthan haj odola duj sane kaštorre kerdile duj bakrorre, saven i servànta dikhla len anθ-i bätätùra de ràno. Oj so phendas?” Thagar!a, čhin odolen bakrorren ta-xav zàla bukhorro anθar lenθe. Aj ov čhinda len.

Geli jekh rakli te thovel e porra k-i len, haj skäpisajli jekh porr haj adajka porr kerdili jekh raklorro thaj jekh raklorri.

Avili jekh gazi te lel pani haj arakkha e raklorres ta e raklorra aj gelda len khere.

Afliskerdas (arakhlas) o thagar haj lila le raklorren kaθar i gazi. Puçhla len o thagar: „Kaθar sen tume, raklorra!len?” „Ame samas jekhe thagarnaqere. Amen kerda amari daj haj lila amen i slùznika aj čhuda amen anθ-o balegàri”. Vi phende le raklorre sa i paramiçi pe dadesqere.

Atùnć, o thagar afliskerda (arakhlas) so e rakle si lesqere, čumidina e raklorren lošaθar, palem dina and-e servanta zi kana voj muli”.

(C.S. Nicolaescu-Plopşor: *Ursarëñqi paramiçi* [Poveste ursărească], anθ-o lil „Paramiseá Romané”. Craiova, 1934, p. 24-27; rromani redàcacia: Gheorghe Sărau).

Lava maškar e lava...

àskie - sane kaštorre

balegàri - gožnã, o than kaj si čhudine e gožnã

bätätùra - bar

del kàrie - puškil

inkle - inklister

laqoro - laqo

odola - kodola

opr-e - p-e

skäpisajli - xasardas

slùznika - servànta

pàtura - sovthana

zàla - zàlaga; cira/xanci, cìma, xanci

Pučhimata aj mangimata ka-o tèksto

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes dùma anθ-o kadava tèksto!
 - So kerda i thagarni e thagaresqe?
 - So kerda i slùznika (servànta)?
 - So phenda o thagar, kana avilo kaθar o veš kaj delas kàrie?
 - So phenda i servànta e thagaresqe?
 - So kerda o thagar e phabalinençar?
 - So dikhla suno i servànta haj so kerda o thagar?
 - So kerdile le duj àskie?
 - Sosθar phenda i slùznika te čhinel o thagar le duje bakrorren?
 - Sar kerdile i rakli thaj o raklo haj kon arakhla len k-i len?
 - Sar arakhla o thagar so kadala sas lesqere rakle? So kerda vov atùnć e servantaça?
 - Kaj, kana vi kasθar sas printisardi kadaja paramiçi?
5. Tume so siklile anθar o tèksto?

Te siklovas khethanes!

I GRAMÀTIKA (I)

a. O ling le substantivurenqo. 3i akana, ame siklilãm ke le **substantivurã** (vaj le **navnã**) d-ašti te aven:

* **muršikane substantivurã**, sar si: *amal, o Bukurèšti, butãrno, ćacipen, dės, grast, kašt, kher, lil, manuś, murś, phral, raj, rukh, o Sàndu, sikl?vno, siklãrno, sikavno, thagar, veś, vurdon* thaj aver.

* **zuvlikane substantivură**, sar si: *baj, buti, buzni, bibi, bori, čhaj / čhej, daj / dej, dori, godi, I Luludi, i Marià, piri, phen, rakli, thagarni, zor thaj aver.*

b. E kethane thaj e ververutne/ bikhethane substantivură

Anθar e **substantivură** xramosarde maj opre malavas:

* **kethane substantivură** : *amal, baj, bibi, bori, butărno, buti, buzni, ćacipen, čhaj/čhej, daj/dej, dės, dori, godi, grast, kašt, kher, lil, manuś, murś, piri, phen, phral, raj, rakli, rukh, siklovno, siklărno, sikavno, thagar, thagarni, veś, vurdon, zor thaj aver*

Von xramosaren pen tikne grafemença!

* **ververutne/bikhethane substantivură**, sar si: *i Luludi, i Marià, o Sàndu*. Aver **ververutne substantivură** si vi kasave lava: *o Bukurėsti, o Ministėro la Edukaciaqo, le Rodipnasqo vi le Ternenqo, i Rumunia thaj aver*. Von xramosaren pen sa vrājma bare grafemença!

c. E zivdisarde thaj e bizivdisarde substantivură/navnă

Vi le murśikane vi le zuvlikane substantivură šaj te aven:

* **zivdisarde** substantivură (len si len (o)di / vodi), sar si: *amal, bibi, bori, butărno, buzni, čhaj/čhej, čhavo, daj/dej, grast, kak, mami, manuś, i Luludi, i Marià, murś, pàpus, piri, phen, phral, raj, rakli, raklo, raśaj, rikono, rrom, ruv, o Sàndu, sap, sikavno, siklovno, siklărno, šośoj, thagar, thagarni, zor, zeno thaj aver.*

* **bizivdisarde** substantivură (na-i len (o)di / vodi), sar si: *baj, balani, buti, ćacipen, dės, diz/fòros, drom, godi, xaben, jag, jakh, kašt, kher, lil, lon, manro, mol, muj, pani, phus/sulum, rovli, rukh, suv, śax, škòla, tover veś, vurdon, zor thaj aver.*

d. O gin le navnănqo / le substantivurenqo

Malavas **substantivură/navnă** save si **ka-o gin** :

1. jekhipen *amal, baj, balani, bibi, bori, butărno, buti, buzni, ćacipen, čhavo, dės, diz/fòros, drom, godi, jag, jakh, kak, kašt, lil, lon, mami, manuś, i Marià, muj, pani, pàpus, phen, phral, phus/sulum, raj, raklo, raśaj, rikono, rrom, rovli, rukh, o Sàndu, sap, suv, śax, šośoj, škòla, tover, veś, vurdon, zor, zeno* vaj aver sar sine: *amalin, amalipen, mùca, čhavo, čhavorro, čhaj, xulaj, interėso, poėzia, rikonorro, zukel.*

2. butipen: *amala, amalimata, amalină, čhave, čhaja, čhavorre, grasta, xulaja, interėsură, khera, manuśa, mùce, poėzie, rikone, rikonorre, zukela thaj aver.*

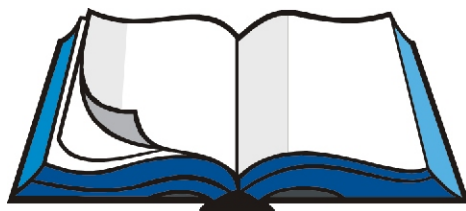
So zanav, so na zanav? Klasaqe bută

I 1-to klasaqi butĩ

1. Xramosar palal so tu siklilăn kathe!
2. Palal so agordăn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anθ-i rumunikani vaj magărikani çhib!
6. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tir kolegosqo thaj laçhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdăs doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdăn doś!
8. Sikaven vi tumare siklărănăqe vaj siklărnesqe sar tume kerde butĩ khethanes!

I 2-to klasaqi butĩ

Keren, telal o vastalipen tumare siklărnesqo vaj siklărănăqo, aver klasqe bută, khethanes, anθ-e grupe, e neve siklile nociença!

I cíviko aj i maškarkulturalikani edukàcia

Ka-i klàsa kaj phirel aj siklöl o Sorin, i klàsa V-to A, e orenqo progràmo na-i pharo. E çhave arakhle ke si len - pašal e *açarutne* školutne objèkturã, sar si i rromani çhib, i rumunikani çhib, i matemàtika, i mùzika, i història, o spòrto, i religia thaj aver - vi aver neve školutne objèkturã. Kadja, von arakhle ke si len vi i cíviko edukàcia. Vi maj anglal, kana von siklile anθ-e anglutne štar školutne klàse, sas len kadava školutno objèkto, tha' atùnç von sasas maj tiknorre aj na sas nakhavde e saste tème. Jekh anθar kasave tème si vi i tème palal savo si o barvalipen amare *nãmosqo*, amare *endajesqo*?

Savorre amare kolègurã - palal lenqi ètnia: rumùncurã, magãrurã, *zuta*, *purane rumùncurã*, *xoraxane* aj kola - kana i rajni siklãrni puçhlãs amen anθar sosθe si prinzarde e manuša anθar kodola etnikane grùpurã, sikavde so si maj reprezentativo anθar i kultùra lenqi. Me vi mirre rromane phrala anθar amari klàsa, alosardãm te sikavas amare kolegurenqe ke e roma si but prinzarde anθar lenqi rromani mùzika, kaj si but „pili” le savorrenθar, anθ-e savorre thana, phuvã la lumjaqe.

I rajni muzikaqi siklãrni kerdãs manqe o *propozãlo* te *dilabav* mirre kolegurenqe jekh rromani *dili*, kaj si vi prinzardi savorrenθar. Ame alosardãm i dïli *Na-i man còxa*.

Na-i man còxa

Na-i man còxa, na-i man gad,

Na kinel manqe mo dad,

Šaj me zava pal' o rrom

Thaj kanela manqe vov.

Thaj, ra, ra , ra, ra, ra...

Dad!e, kin manqe çenã,

E çenã sovnakutne,

Na kinesa e çenã,

Na bešava-anθ-e çheja.

Thaj, ra, ra , ra, ra, ra...

Thaj gelem me anθ-i bar;

Phaglem luludï šukar;

Thovdem la ka-o šero,

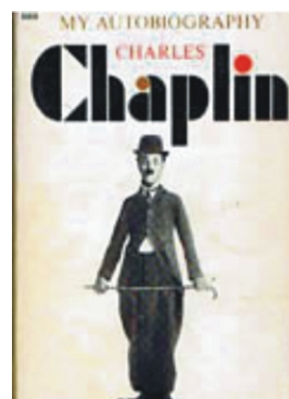
Te kames mirro ilo!

Thaj, ra, ra , ra, ra, ra...

Na sas kadja lokhes! Savorre mangle te zanen vi o *ander* le tekstosqo, te xatãren o tèksto! Von šunde ke kadaja dïli sas gilibadi kaθar i Alõna Buzilõva anθ-o rusikano filmo „I šãtra” (O rromano tãboro). Atùnç, me amboldem lenqe gazikanes kadaja dïli. Avelas šukar vi tume te zumaven te nakhaven o rromano tèksto gazikane çhibãθe!

Palal, savorre mirre kolègurã mangle te ùnen vi p-o kompaktdisko kadaja melodìa thaj me sikavdem lenqe kaj te ùnen kadaja ðili gilabadi kaθar o raj o Gheorghe Sarãu.

Me, paruvipnasθe, phendem lenqe te na sigãren pen, ke o odēsqo barvalipen jekhe *narodosqo*, jekhe selãqo, na bešel nùmaj anθ-e ðilã, anθ-o folklòro, tha' vi anθ-e aver *valòre*. Cìra manuša zanen so i rromani *sel* / nãmo dias vaš i universàlo kultùra but bare manuša, sar avelas: o Charles Chaplin, savo, 13-e beršença maj anglal te merel, prinzardãs so si les rromani rat. Vov traisardãs maškar 16 aprilo 1889 - 25 dekembro 1977.

Jekh aver but prinzardo rromano aktòro sas o **Yul Brynner** (biando ka-o 07.07 1915, aver phenen ke ka-o 12. 07. 1915, anθ-o than Sahalin, Vladivostok (Rùsia) mulo ka-o New York, ka-o 10.10. 1985)

Atùnc, amari siklärni phendäs ke le rromen sas vi si len vi aver bare personalitèturã, sar avenas: *I Rita Hayworth*, i *Ava Gardner*, e aktòrurã o *Michael Caine* vi o *Bob Hoskins*, o sportivo *Eric Cantona*, o muzicisto o *Jean Baptiste Reinhardt* „*Django*”, kaj bašavdäs zàzo, o khelno vi koregrãfo o *Joaquin Cortes*, e muzikaqi formàcia *Gipsy Kings* thaj aver.

Amari siklärni phendäs amenqe ke anθ-o aver klasaço kotor, ame vakãrasa palal vi aver bare manuša le rromenqe.

Lava maškar e lava...

aćarutne - svakodivesutne, savaxtutne

nãmosqo - endajesqo

endajesqo - nãmosqo

zuta - bibolde

purane rumùncurã - armìncurã

propozãlo - sugèstia so te keras

dìli - gili

còxa - fista

ander - (kathe) o sènso, o xatãripen e tekstosqo

narodosqo - selãqo

valòre - molimata

sel - nãmo

Puçhimata aj mangimata ka-o tèksto

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes dùma anθ-o kadava tèksto!
5. Tume so siklile anθar o tèksto?

Te siklòvas khethanes!

Te na bistren kon sasas thaj si tumare bare rromane odëesqe / spirituàlo vàlore! (I)

Palal zanel pes, anθ-o rumunikano kulturàlo kontèksto, anθar e rroma sas but zene save sasas prinzarde anθ-o historikano, sociàlo, kulturàlo vi artistikano umal, sar sas: o raj le themesqo o *Ştefan Răzvan*, e lilărne o *Ion Budai Deleanu* vi o *Petru Maior*, o xramosarno *Gheorghe Lăzurică - Lăzureanu*, o aktòro o *Ştefan Bănică*, e violonistură o *Grigoraş Dinicu*, o *Ion Voicu*, o *Ştefan Ruha*, e but sùnde başavne, sar o *Barbu Lăutaru*, o *Petre Creţul Solcan*, o *Cristache Ciolac*, o *Angheluş Dinicu*, o *Fănică Luca*, o *Toni Iordache*, o *Fărămiţă Lambru*, o *Ilie Udilă*, o *Marcel Budală*, o *Ion Onoriu*, o *Ionel Budişteanu*, o *Alexandru Țitruş*, o *Ion Drăgoi* thaj aver

Maşkar lenθe sasas vi strafinale gilavne rromane lavutarone muzikaqe, sar sasas o *Zavaidoc (Marin Teodorescu)*, o *Dona Dumitru Siminică*, o *Florică Roşioru*, i *Romica Puceanu*, o *Gheorghe Lambru* thaj aver.

Anθar e rromane liderură thaj le militàntură anθar i periòda maşkar le duj lumjaqe baremarimata sas aktivo: o *Gheorghe Niculescu*, o *Marin I. Simion*, o *Naftanailă Lazăr*, thaj anθar i komunistikani periòda, tha' vi palal o peripen e komunismosqo, sas liderură o *Ion Cioabă*, o *Gheorghe Nicolae*, o *Valerică Stănescu*, o *Vasile Burtea* thaj aver.

Vi anθ-i akanutni periòda, inklisti jekh sèria personalitèturenqi anθ-e verver umala, sar sine:

* *Xramosarne*: o Valerică Stănescu, o Gheorghe Păun - Ialomiţeanu, i Irina Gabor Zrinyi, o Alexandru Ruja Gribussy th.a.

* *Poètură*: o Ştefan Fuli, i Luminiţa Mihai Cioabă (vi xramosarni), o Gelu Măgureanu, o Marius Lakatos th.a.

So zanav, so na zanav?

Klasaqe bută

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilăn kathe!
2. Palal so agordăn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doşa anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doşa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doşa tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anθ-i rumunikani vaj magărikani çhib!
6. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doşa!
7. Sikav tire kolegosqe e doşa thaj phen lesqe so vov kerdäs doş! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdăn doş!
8. Sikaven vi tumare siklărnaqe vaj siklărnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklărnesqo vaj siklărnaqo, aver klasqe bută, khethanes, anθ-e grupe, e neve siklile nociença!

O Baro Svùnto Geòrge

„Pašal i Barrlin e Viritosqi, intāl i buxli Derāv e Siriaqi, anθ-i Sirofinikia, arakhelas pes jekh but baro pani. Lesθe bešelas jekh daravalo /trašavalo *sapvaz*, savo, inklindoj anθar kadava pani, bute manušen astarelas, cirdindoj len palal lesθe anθ-o xor le panēnqo. Butvar, o butipen le manušenqo liās pùške vi telārdās karing lesθe te mudarel les, tha' vov čhudelas jekh višalo duxo trujal vi našavelas vaj mudarelas le savorre kodolen, saven pašovenas karing lesθe. Thaj anθ-i Barrlin sasas but maràzo vi dukh anθar kadaja buti...

Tha' o Devel, kodova savo kamel ke savorre te xastran pen, kamindoj te xastral kodoja Barrlin, tradās / bičhaldās kothe le Bare Svuntos le Georgeos, Pesqe *xelavdes*, le kodoles pherdo bitrašaθar/bidaraθar. Vov sasas inklisto p-o grast thaj sasas les anθ-o vast jekh *jar* lačhes *vranovdi*...

Thaj dikh, i daravali *manzina* sikavdās pes, inklindoj anθar e panā vi phurdindoj p-e *ruthunā* višalo àburo... Thaj o Svùnto, kerindoj pesqe o sēmno le svuntone trušulesqo, aštisardās te avel bitrašaça anglal o *sapvaz*. O *sapvaz* vazdās pes *vòrta* opre thaj phurdās pesqe phare phurdipnaça karing o bitrašalo. Atùnć, o Svùnto Geòrge vazdās i *jar*, akharindoj le Devles te žutisarel les: “*Devl!a, na mekh man!..*” thaj dās zorales laça anθ-i korr le *sapvazesqi*. Anθar o zungalo živutro thavdās kalo rat sar anθar jekh xaning thaj bašlās daraça / trašaça. Palal, peravdās pes phuvāθe, thaj o Svùnto Geòrge xutilās e grasteça opral lesθe, peravindoj les sastesθe. Palal phendās: “Vakār te aven e *telutne* kathe thaj ingeren les anθ-i Barrlin, te dikhen les savorre vi te arakhen palal / anθar kadaja bari zor le Rajesqi le Isusosqi Xristososqi, le kodolesqi anθ-o anav le savaesqo me peravdem le *sapvazes*”.

(O amboldipen: kaθar o **Gheorghe Sarău**)

Lava maškar e lava...

sapvaz - but baro sap, balàuro

le xelavdes - le soldatos, le lurdes

jar - jekh maripnasqo labno, instrumento

vranovdi - rinārdi

manzina - o baro zungalo živutro

ruthunā - o andrutno than anθar o nakh

vòrta - dirèkt

telutne - e služitòrā

Pučhimata aj mangimata ka-o təksto

1. Ginaven o təksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o təksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes duma anθ-o kadava təksto!
5. Tume so siklile anθar o təksto?

Te siklōvas khethanes!

I GRAMÀTIKA

O AKCÈNTO

- Anθ-i rromani čhib, o akcènto perel ka-o agor e lavesqo, kana e lava si rromane. Vov na thol pes p-o lav!

Ekzèmplură: gono, kalo, manuś, parno, thagar.

- Kana le lava si line anθar aver čhibă, o akcènto perel anθ-o than kaj perel vi anθ-i čhib kaθar avel o lav. Vov thol pes p-o lav, p-i vokàla kaj sunel pes. Vov si vortărdo karing i zervi (bangi) rig aj pesqo anav si „o gràvis”, „o gràvis akcènto”.

Ekzèmplură: duma (lav, alav), còxa (fista), ciknida, peperuda.

Aven godăle!

O akcènto si thovdino nùmaj p-e vòkale vi nùmaj p-e gazikane lava!
P-e konsonànte **č**, **čh**, **ś**, **ź** na-i “akcènto”, tha' **diakrìtiko**. Kathe, o sèmno kaj bešel opre kerel rig anθar kodoja grafèma!

I INTONÀCIA ažutisarel amen:

* te thovas pučhimata: *Kana avesa amenθe?*

Ka-o agor e propoziciaqo thol pes jekh *pučhipnasqo sèmno “?”*

* te sikavas jekh amaro lošaço vaj trašaço/ daraço isipen: *Avava vi me tuča!, Nais tuqe!, Arakh tut!*

Ka-o agor e propoziciaqo thol pes jekh *akharipnasqo sèmno “!”*

Palal e rromane personalitètură liparde maj anglal, save sasas vi si prinzarde anθ-o historikano, sociàlo, kulturàlo vi artistikano umal, anθ-o rumunikano kulturàlo kontèksto maj si vi kadala:

E aktòrură vi e rezìzorură: o Moca Rudi, o Sorin Sandu Aurel, o Mihai Răducu, i Vera Lingurar, i Zita Moldovan, o Mădălin Mandin, i Lavinia Răducanu (vi operaqi gilavni), o Vali Rupiță (*rezìzoro*) th.a.

E pìktorură vi graficiènură: o Eugen Raportoru, o Ion Micuță th.a.

E skùlptorură: o Marian Petre, i Mihaela Cîmpeanu th.a.

E artìstură - fotogràfură: o Rupa Marconi

E muzicìstură: o Johnny Răducanu, o Mădălin Voicu, o Marin Petrache Pechea, o Marius Mihalache th.a.

E gilavne lavutarone rromane muzikaqe: i Gabi Luncă, i Valentina Mocanu, i Cornelia Catanga - Pădureanu, i Panseluța Fieraru, i Mioara vi i Paula Lincan, i Elena Pascu, o Nelu Ploieșteanu, o Dan Armeanca, o Nicu Paleru, o Nicolae Guță, o Adrian de Vito th.a.

E basavne: o George Udilă, o Ion Miu vi pesqo çhavo, o George Miu, o Mieluță Bibescu, o Leonard Iordache, o Marian Mexicanu th.a.

E rodutre anθ-o umal le socialone zantrimatenqo, e antropologiaqo vi le folklorosqo: o Gheorghe Nicolae, o Vasile Burtea, i Delia Grigore, o Costică Bățalan, o Gelu Duminiță, i Danciu Elisabeta, i Mariana Buceanu th.a.

Istòrikură: o Petre Petcuț, o Ion Sandu, i Mariana Sandu, o Florin Manole th.a.

E žurnalìstură, editòrură: o Vasile Ionescu, o Gheorghe Păun - Ialomițeanu, o George Lăcătuș th.a.

E teològură: o Florin Nasture, o Silviu Dulceanu, o Boris Caraion th.a.

E pol itikane manuša, e deputàtură, e rromane tradicionàlo liderură: o Gheorghe Răducanu, o Nicolae Păun, o Mădălin Voicu, o Florin Cioabă, o Rudi Varga, o Octavian Stoica, o Dumitru Ion Bidia th.a.

E minìstrură (themesqe sekretàrură vi telsekretàrură): o Ivan Gheorghe, o Ilie Dincă, I Mariea Ionescu, o Gruia Bumbu th.a.

Sportìvură: e boksèrură o Ilie Dragomir, o Gheorghe Ștefan, o Gheorghe Simion vi pesqe çhave, o Marian Negoescu (grèko romikane marimata, anθar o fòros Pitești) th.a.

E komersàntură, negocosqe manuša: o Vasile Baiculescu (negocosqo manuș vi mujalo / primàri anθ-o rromano gav Toflea), o Ninel Potîrcă (o prezidènto le Patronatosqo le Negocosqe Rromane Manușenqo anθar i Rumùnia) th.a.

So zanav, so na zanav?

Klasaqe bută

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilăn kathe!
Palal so agordăn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo1.
2. Laçar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
3. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tuqe tire kolegosθar!
4. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anθ-i rumunikani vaj magărikani çhib!
5. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçar e doša!
6. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdăs doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdăn doś!
7. Sikaven vi tumare siklărănăqe vaj siklărnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklărnesqo vaj siklărănăqo, aver klasqe bută, khethanes, anθ-e grupe, e neve siklile nociença!

Te siklovas maj but!

“ Sa kadja si vi o patăipen: kana na-i les kerimata, vov si mulo pesθe. Tha' phenela varekon: „Tut si tut o patăipen, tha' man si man e kerimata”. „Sikav manqe tiro patăipen bi kerimatenqo, thaj me sikavava tuqe mirro patăipen anθar mirre kerimata”.

Tu patăs ke o Devel si jekh thaj laçhes keres, patăindoj kadja; tha' vi e benga patăn... thaj von daraven / traşaven pen!”.

D-aşti te xatăres, manuśea bigodăqo, ke o patăipen bi kerimatenqo si ivăθe?”.

(O Jakov, 2: 7-20); O amboldipen: kaθar o **Gheorghe Sarău**

**O Matèo Maximòff
(1917 1999)**

O Matèo Maximòff si biando anθ-o berś 1917, anθ-o fòros Barselòna, anθar i Hispània. Pesqo dad sas kĭkavàri thaj i daj sas jekh rromni “manuś” anθar i Frànca. Vov sas evangelikano raśaj, thaj zivdās anθ-o fòros Romainville, anθar i Frànca, zi kana vov mulo, anθ-o berś 1999.

O jekhto pesqo lil sas dino avri anθ-o berś 1946 (Paris, Flamarion) aj si les o anav: *Le Ursitàrà*” (Les Ursitory). O lil mothovel pal-o zivipen e rromengo, ka-i paś le XIX-tone śeliberśesqi, anθ-i Rumùnia, kana e rroma sinesas telal i robia. Le Ursitàra” sine trin zuvla, save, ka-o biandipen jekhe tiknorresqo, sikaven pesqo zivipnasqo drom.

O Matèo Maximòff xramosardas but romànură, sar si *I mol e slobodimasqi* (1955), kaj e akciaqo than si, sa kadja, anθ-i Rumùnia, *Savina* (1957), kaj e akciaqo than si anθ-i Rùsia aj i Maśkarutni Euròpa, *I eftato čhaj* - o lil sas printisardo maj anglal anθ-i germanikani čhib, ka-o Curix (Zürich).

O Matèo Maximòff na sas nùmaj xramosarno, vov čhindas (xramosardas) vi poèzie. Maśkar lenθe si vi i poèzia *P-ël droma*, anθ-i savi dikhel le rromen anθ-i jekh bari familia la lumaqi, pherdi problemenθar, pharimatenθar, bilośalimatenθar.

PË-L DROMA

Kaθar o Matèo Maksimoff

*Pë-l droma le gavenqe
Jekh vurdon miśkil,
Cirdino kaθar jekh grast slàbo
Ći len sàma so si
Le kimpuri
Le thana
Le xara*

*Jekh vurdon miśkil
Cirdino kaθar jekh grast slàbo
Pë-l droma le gavenqe.

Pë-l droma le foronqe
Jekh rrom aj lesqi familia
Cirden,*

Spiden,
 3an palal.
 Jekh vurdon miškil,
 Jekh grast phurdino,
 Maj kino lesθar
 Ūni phalia
 Pë-l štar ròti grinćinin,
 Jekh vurdon purano,
Pë-l štar droma le forosqe.

Pë-l droma le kimponqe,
 Le maj šukar kimpuri la lumaqe,
 Kudola le Francuzosqe,
 Jekh vurdon purano,
 Jekh grast nasvalo,
 Jekh famila ćorri,
 Le stature dopaš nange,
 Le punre melale,
 3an palal,
 Jekh vurdon purano
 Aj jekh grast nasvalo.

Pë-l doma le Francuzosqe
 Kaj anklen,
 Kai xulen
 Aj kaj anklen,
 Jekh ćorri familia rromenqi,
 Jekh grast kaj nana-i les duxo,
 Jekh kherorro kaj phirel,
 Jekh zukel nasvalo bokhaθar,
 Jekh famila kaj merel bokhaθar,
 Rodel pesqo xamos,
 Pesqe familiaqe aj pesqe
 Grastenqe,
 Te na meren,
 Te na meren bokhaθar.
Pë-l doma le Francuzosqe

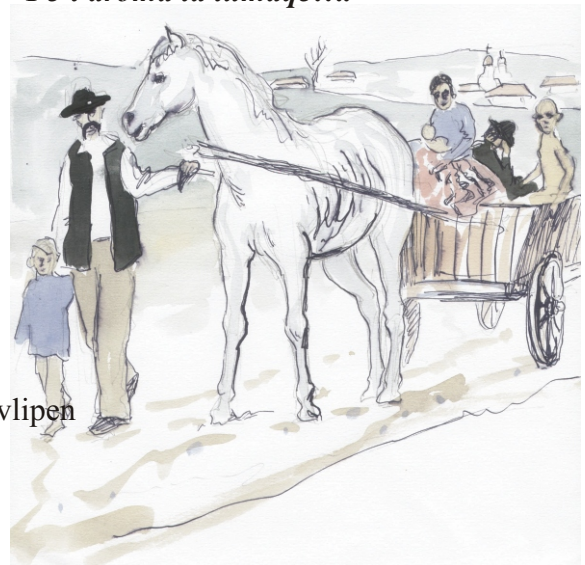
Lava maškar e lava...

miškil - 3al, si anθ-o 3alipen	anklen - inklen, inklon
slàbo - sano	duxo - odi
ròti - truja, boldă	slòbodo - mesto
kudola - kodola	vortaćia - amalipen
stature - kòrpuřă, trùpuřă	mukhimos - tolerànca, kovlipen
dopaš - p-o paš	purangle - punrnange

Pë-l droma la Europaqe,
 Mii aj mii
 Vurdona miškin,
 Kaθar le rrom kaj roden,
 Maren pen te aven len o tràjo
 Pë-l droma, p-ël gava,
 “N-ai slòbodo te bešen”
 Pë-l fòruri
 “N-ai slòbodo te mangen”
 Pë-l kimpuri,
 Felăstri aj udara phandade.

P-o Francùzo,
 Lil baro
 Aj lil e ćhavorenqo.
 P-e Euròpa mudarde
 Le berša kaj nakhle
 Le berša akana
 Le berša kaj avena
Pë-l droma la Europaqe.

Pë-l droma la lumiaqe
 Milivòja aj milivòja
 Vurdona miškin,
 Famìlii bokhale,
 Bokhale anθa' sa,
 Anθa' o manro aj anθa' o lon,
 Kaθar o kamimos aj vortaćia,
 Kaθar o mukhimos aj e mila,
 Milivòja aj milivòja
 Grast nasvale,
 Čhavorre purangle,
 Rromnă sikaven o vast,
 Kaj roden penqo xamos,
Pë-l droma la lumăqe....

Puóhimata aj mangimata ka-o tèksto

1. Ginaven i poezia!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden i poezia gazikanes!
4. Phenen palal sosþe del pes dùma anþ-i kadaja poezia!
5. Tume so siklile anþar i poezia?

I GRAMÀTIKA

O SUBSTANTIVO. O kèzo. O nominativo

E agorimata le substantivurenqo ka-o nominativo, k-o jekhipen:

E muršíkane substantivurã

E muršíkane substantivurã si len ka-o nominativo, k-o gin jekhipen, kadala agorimata:

1. jekh konsonanta : *dad, dand, gad, sap, thagar* thaj aver.
2. i vokàla -o: *gono, manro, maóho, raklo, zamutro* th.a.
3. i paóskonsonanta j: *muj, paraótuj, raóaj, ósoóaj* th.a.
4. i vokàla -i: *di, pani, sastri* th.a.
5. o sufíkso -pe(n)/-mos: *amalipen/amalimos, laóhipen/laóhimos, óukaripen/óukarimos* th.a.
6. o diminutivàlo sufíkso -orro: *dadorro, saporro, maóhorro* th.a.
7. o gazikano sufíkso -o(s): *fòro(s), kòkalo(s), pètalo(s), telefòno(s)* th.a.
8. o gazikano sufíkso i: *aktòri, dòktori, hotèli, telefòni* th.a.
9. aver gazikane sufíksturã -àri (masàri/masno, veóàri/veóno, kalendàri) vaj -tòri (*bikinitòri/bikinno, krisinitòri/krisno* th.a.

O DEFINITO ARTIKULO

• Anglal le muršíkane substantivurã beóel o **definito** artikulo **o**: *o amal, o kak, o grast, o grastorro, o rrom, o vurdon* th.a.

So zanav, so na zanav?

Klasaqe butã

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilãn kathe!
2. Palal so agordãn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laóhar e arakhle doóa anþ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doóa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laóhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doóa tuqe tire kolegosþar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anþ-i rumunikani vaj magãrikani óhib!

6. Palal so dinān agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj lačhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe kaj vov kerdās doš! Sa kadja, arakh, kaθar tiro kolègo kaj tu kerdān doš!
8. Sikaven vi tumare siklārnāqe vaj siklārnēsqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklārnēsqo vaj siklārnāqo, aver klasqe butā, khethanes, anθ-e grupe, e neve siklile nociença!

O khandino čhavo

Jekhvar, sas jekh phuro rrom, saves sasas les štar čhave. Savorro lesqo zivipen vov kerdāsas buti sar sastrāri anθ-o pesqo gav.

Vi le štare čhaven, sar baronas xanci, o rrom akharelas len te den vast les te kerel buti: te *petalon* grasten, te lačharen e vurdon le gazenqe, te vranoven e katā, čhurā, tovera thaj but aver.

Akana, jekh po jekh, e čhave barile thaj svāko, pesqe kheresθe, sa kadja kerenas buti sar siklile lenqe dadesθar.

Kana avilās pesqo vaxt, o phuro rrom mulās thaj o tikno čhavo ačhilās anθ-o kher pesqe dadenqo, pesqe familiaça.

Nùmaj ke, pal' sode *butikerne* sinesas le anglutne trin phrala, kadja khandino sasas o maj tikno.

Pal' so bikindās vi vurdon, vi grasten vi so maj sas les pašal o kher, kana na maj sas les nič love, o tikno čhavo gelās pesqe phralenθe:

- Den vast man, phrala! len, si phares, na si man khanć, e čhavorre si bokhale, na zanav so te maj kerav!

E *kolaver* phrala, pativale, bare ileça, denas les vi love, vi xaben, ke sar te na, sas lenqo maj tikno phral! *Adēs* kadja, *texàra* kadja, jekh po jekh, èl trin rroma denas vast pesqe phrales soça aštinas, zi anθ-jekh *ges* kana malaven pen von thaj, pal' so godisaren pen thaj vakären maškar lenθe, akharen e tikne phrales thaj phenen lesqe:

- Dikh, phralorre! a. Sas amen pharimata thaj bikindām sa pašal e khera. Akana, ame sam but ćorre. Vi amenθe si phares - xoxaven e čhave.

Tha', pal' so bešlām te godisaras, fal amen nasul maj but tuθar. *Kodolesqe*, dikh, kamas te das vast tut soça maj aštis. Thaj o baro phral del les jekh kovànca, o dujto phral jekh silavi thaj jekh sivri, o kolaver nište pišota, thaj xolāça *len penqe ges lačho* thaj telären khere.

Vov sasas čhavo *khandino*, tha' na dilo, *xacardās* sar bešenas e butā, thaj kamel, na kamel, so te kerel? Love na sasas les, xaben e čhavorenqe na sasas les, e phrala ćorre....

Anθar kodova dēs, lās vi vov te kerel buti, sar pesqe phrala, thaj lokhes, lokhes, vov areslās adēs jekh barvalo manuś.

Jekh purano phenipen sa kadja siklārel amen ke jekhe manuśes bokhalo vaj ćorro si maj mišto te des vast les te ankalavel kòrkorro pesqo manro, p-i pesqi buti, sar te des les te xal bi te kerel buti vaj bi te pokinel.

(Kidini kaθar o *Jupter Borcoi*)

Lava maškar e lava...

petalon - maren, karfinären pètala
p-e khura le grastenqe
butikerne - zene save keren buti
kolaver - kodola aver
adës - avdives
ges - dës, dives

kodolesqe - anθar kodoja
len penqe ges lačo - phenen, den «lačo dives»
khandino - mušalo, kaj na kerel khanć
xaćardăs - xatărdăs

Puĥimata aj mangimata ka-o təksto

1. Ginaven o təksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o təksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes duma anθ-o kadava təksto!
5. Tume so siklile anθar o təksto?

Te siklovas khethanes!

I GRAMÀTIKA

O SUBSTANTIVO. O kèzo nominativo.

E agorimata le muršikane substantivurenqo ka-o nominativo, k-o butipen:

E muršikane substantivură lien ka-o nominativo, k-o gin butipen, kadala fôrme:

Jekhipen	Butipen	
- substantivură anθ-jekh <i>konsonànta</i> : <i>dad, thagar</i>	-a	dada, thagara
- substantivură anθ-i vokàla -o: <i>gono, mačo</i>	-e	gone, mače
- substantivură anθ-i paškonsonànta <i>j</i> : <i>muj, rašaj</i>	-a	muja, rašaja
- substantivură anθ-i vokàla -i: <i>di, pani</i>	-ă	dă, pană
- substantivură anθ-o sufikso <i>-pe(n)/-mos</i> : <i>amalipen / amalimos,</i> <i>šukaripen / šukarimos</i>	-mata	amalimata, šukarimata
- substantivură anθ-o gazikano sufikso <i>-o(s)</i> : <i>fòro(s), telefòno(s)</i>	-ură	fòrură, telefònură

Jekhipen	Butipen	
- o diminutivàlo sufikso <i>-orro</i> : <i>dadorro, saporro</i>	-e	dadorre, saporre
- substantivurã anθ-o gazikano sufikso <i>-i</i> : <i>aktòri, hotèli</i>	-ã	aktòrã, hotèlã
- substantivurã anθ-e aver gazikane sufiksura: <i>-àri: masàri/masno, vešàri kalendàri</i> <i>-tòri: bikinitòri, krisinitòri</i>	-ã -ã	vešàrã kalendàrã bikinitòrã, krisinitòrã

O DEFINÏTO ARTÏKULO

Anglal le *muršikane substantivurã*, ka-o butipen, bešel o **definÏto artikulo** *e/le*: *e amala, e kaka, e grasta, e grastorre, e rroma, e vurdona* th.a. O **definÏto artikulo** *e/le* prinzarel vi le dialektàlo fòrme: *ol, ïl, ol, o*.

So zanav, so na zanav?

Klasaqe butã

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilãn kathe!
2. Palal so agordãn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anθ-i rumunikani vaj magàrikani çhib!
6. Palal so dinãn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdãs doš! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdãn doš!
8. Sikaven vi tumare siklãrnãqe vaj siklãrnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklãrnesqo vaj siklãrnãqo, aver klasqe butã, khethanes, anθ-e grupe, e neve siklile nociença!

I žàmba

Sasas but zene anθ-i jekh bar. E žàmbe anglalkeren pen te uklon p-o jekh učo brus, tùrno.

E manuša kidinde pen te dikhen so keren e žàmbe. Dina pes o *šird*, e saste žàmbe sigarën pen te *aresen* opre. Nùmaj ke zor but na maj sasas len, pharo sasas o drom. Sar nakhenas pašal lenθe, e savorre manuša *denas čingar*:

- Na aresen opre, tume či *šaj* te inklon p-o tùrno, na dikhen so lokhes našen?

Jekh žàmba mekhlas pes, na geli maj dur, i dujto, i trinto, i štarto aj aver zi kana ačhila jekh žàmba kòrkorri. Voj nakhelas pašal e manuša, *biazbajli* sosθar phenenas e manuša. Čira, čira, lokhes, čhindi, voj zalas angle, na ašunelas so phenen e manuša. Aresla opre p-o tùrno. Savorre phučhenas pen sar areslas nùmaj voj kothe aj *okolaver* na?

Voj *dina lenqe anglal*:

- Mirri zor si mirro kašukipen!

(kidini, lačhardi vi amboldini kaθar i *Olga Mărcuş*)

Lava maškar e lava...

anglalkeren pen - si te keren,

si gätime te keren vareso

uklon - inklon, anklen, zan opre

o šird - o astaripen

denas čingar - kerenas baro muj,

akharenas zoraes

šaj - d-ašti

biazbajli - bi te liel anθ-i jakh, anθ-o dikhipen

aresen - resen

okolaver - kodola aver

dina lenqe anglal - phendās lenqe

Pučhimata aj mangimata ka-o tèksto

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes duma anθ-o kadava tèksto!
5. Tume so siklile anθar o tèksto?

I GRAMÀTIKA

O SUBSTANTIVO. O kèzo nominativo

E agorimata le zuvlikane substantivurenqo ka-o nominativo, k-o jekhipen

E zuvlikane substantivurã si len ka-o nominativo, ka-o gin jekhipen, kadala agorimata:

1. jekh konsonànta: *dar/tras, xar, len, men/korr, phen* thaj aver.
2. i vokàla -i: *bibi, buti, dori, dili/gili, luludi/luludi* th.a.
3. i paškonsonànta j: *baj, çhaj, daj, sasuj* th.a.
4. o mocionàlo sufikso -ni: *grastni, xerni, rromni, thagarni* th.a.
5. o diminutivàlo sufikso -orri/-orri: *biborri, çhajorri, lulud orri* th.a.
6. i vokàla -a (anθ-e gazikane lava): *aktòri, dòktori, hotèli, telefòni* th.a.

E agorimata le zuvlikane substantivurenqo ka-o nominativo, k-o butipen

E zuvlikane substantivurã lien ka-o nominativo, k-o gin butipen, kadala fòrme:

Jekhipen	Butipen	
- substantivurã anθ-jekh konsonànta : <i>len, phen</i>	-a, ă	lenă, phenă
- substantivurã anθ-i vokàla -i: <i>bibi, buti</i>	-ă	<i>bibă, bută</i>
- substantivurã anθ-i paškonsonànta j: <i>baj, çhaj</i>	-a	<i>baja, çhaja</i>
- substantivurã anθ- o mocionàlo sufikso ni: <i>rromni, thagarni</i>	-ă	<i>rromnă, thagarnă</i>
- substantivurã anθ-o diminutivàlo sufikso -orri/-orri: <i>çhajorri, phenorri</i>	-ă	<i>çhajorră, phenorră</i>
- substantivurã anθ-i vokàla -a (anθ-e gazikane lava): <i>còxa, dùma, diskriminàcia, zàmba, telegràma</i>	-e (-es)	<i>còxe(s), dùme(s), diskriminàcie(s), zàmbe(s), telegràme(s)</i>

O DEFINITO ARTIKULO

Anglal le zuvlikane substantivurã, ka-o nominativo, k-o jekhipen, bešel o **definito** artikulo **i**: *i baj, i bibi, i bori, i buzni, i çhaj/çhej, i daj / i dej, i piri, i phen, i rakli, i thagarni* thaj aver.

• Anglal le zuvlikane substantivurã, ka-o nominativo, ka-o butipen, bešel o **definito** artikulo e/le: *e baja, e bibă, e boră, e buzănă, e çhaja / e çheja, e daja / e deja, e piră, e phenă, e raklă, e thagarnă* th.a.

• O **definito artikulo** e/le prinzarele vi le dialektàlo fòrme: **ol, il, ol, o.**

So zanav, so na zanav?

Klasaqe bută

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilăn kathe!
2. Palal so agordăn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anθ-i rumunikani vaj magărikani çhib!
6. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdäs doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdăn doś!
8. Sikaven vi tumare siklärnäqe vaj siklärnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklärnesqo vaj siklärnäqo, aver klasqe bută, khethanes, anθ-e grùpe, e neve siklile nociença!

Te siklovas maj but!

Jekh, duj, trin

Jekh, duj, trin,
mança phir!
Mança xasa,
Mança pesa,
Le çhaveça,
Na le sapeça!
Jekh, duj, trin,

Leça phir,

Leça xasa,

Leça pesça,

Le sapeça,

Na le çhaveça!

Jekh, duj, trin,

Mança phir!

(*Cigány magyar képes olvasókönyv. Te sityovas romanes!*, kerdino katar o Karsai Er vin thaj tar o Rostás Farkas György, 1990 [Pécs], i 123-to rig)

I duti

Amenθe, anθ-o gav, zivelas jekh but *pherasutno* phuro, o Petrake. Les maj sasas les jekh phral, o Mihaj, maj terno, saves ċi maj dikhlāsas les *opre-tele* trine beršenθar. Ćaćipnasθe ke kodova sas *unzilo* lesqe lovença, panze śelença, tha' nić kadja te na maj avel te dikhel pesqe phrales, le maj bares...!

Bićhaldās vov vi poštaqo lilorro, tha' khanćesqe. So *godisarel* o Petrake, *so nić*, thaj anθ-jekh ges kerel pes mulo. I rromni sigo gelās te del telefòno k-o Mihaj, anθ-o gav, te phenel lesqe i bari bibaxt.

Thaj avilās o Mihaj, e vurdoneça, but xolāriko thaj lel te rovel, bare asvinença, sar palal jekh but kamlo phral. Anθ-o kher, i Agustina, jekh phuri rromni, prinzardi drabarni thaj pativali, beśelas vi voj pašal o mulo, but xolārđi... Maj sasas rroma, tha', sar sas but tato anθ-o kher, beśenas avri p-i ċar thaj denas dūma jekhaθar, averāθar, sar si lenço aćar. Anθ-o kher, o tikno phral, sar rovelas thaj dās te ċumidel o vast e mulesqo, sar nisar, perel o ċaço vast opral o kolin e Petrakesqo.

- Vaj manθar! - lel te *cipil* i Agustina, te na azbas les! Kana si tut *kha-jekh* vunzilipen lesθe, akana si o *vaxt* te des les palpale, ke verver bare pharimata avena tut thaj baro bezex si te na des e mulesqe so mangel vov!

O Mihaj, vi lazardo vi darano, godisarel pes xanći thaj phenel:

- Va, va, ċaćes, bisterdemas! Thaj ankalavel anθar o *posoći* duj śela love, thol len anθ-o vast e mulesqo thaj vazdel les palpale opre, p-o kolin.

Nūmaj ke, nić jekh, nići duj, vi o kolaver vast, o *zervo*, pelas opral o kolin, sar o barr.

- Vaj manθar! Vaj manθar! - *cipil* i Agustina. So kerdān, phral!a, so kerdān! Baro vunzilipen si tut lesθe, kana peren e vasta opral o kolin e mulesqo! Godisar mišto thaj dikh so trebul te des les palpale, ke baro bezex avela p-o tiro śero!

O Mihaj, *źilto* ka-o muj, bare daraça, kerel pes ke maj godisarel pes thaj maj ankalavel jekh śel lej thaj, thovindoj le love anθ-o zervo vast e mulesqo, kerel pesqe truśul, thaj vazdel o vast palpale p-o kolin.

Savorre buta sar savorre, tha' kana pelās vi o ċaço punro e mulesqo, o Mihaj, izdralindoj sar i patrin, lel te akharel:

- Va, va, phral!a, zanav, tha' ċi maj si man love. Beś xanći te bikinav jekhe grastes thaj dava tut vi le kolaver duj śela.

Nūmaj ke, o pherasutno Petrake, dindoj pes tele opral i meseli, phenel:

- Na, na, phral!a, mukh manqe le grastes vaś kodola duj śela love thaj sa avela miśto. Tha' vi maj miśto fal man akana ke dikhlem tut! - maj phenel o Petrake asavindoj.

Baro asavipen sas maśkar e rroma kana śundine kadaja paramići!

Thaj kodolesqe ke o Petrake sasas jekh laćho rrom, jekh dēs thaj jekh *rāti* aćhiline e rroma, save avilinesas mulesθe, te baśaven, te xan, te pien ke phenesas ke si abāv.

Maśkar e duj phrala na sas nić xoli, tha' kadaja paramići ċi bisterdine la but vaxt e rroma anθar o kodova gav.

(Kidini kaθar o *Jupter Borcoi*)

Lava maśkar e lava...

pherasutno - kaj kerel pherasa

opre-tele - kam, haj te phenas, da-jekh, maj but

vaj mai zāla, aproksimativ

unzilo - vunzilo

godisarel - del godi

so nić - (kathe) so na godisarel

cipil - akharel, viciel bare mujeća /

vakeća, ċingarel

kha-jekh - vareso

vaxt - vřjāma, ciro

posoći - posoti

zervo (vast) - (o) bango, xoxavno,

stīngo (vast)

źilto - gālbeno

rāti - rāt

Te siklovas khethanes!

IGRAMÀTIKA

O SUBSTANTIVO. O kēzo Akuzativo

Śi akana, ka-o substantivo, ame siklilām e fōrme kaθar o kēzo Nominativo, vi ka-o jekhipen, vi ka-o butipen. Kathe, ame siklovasa e fōrme, kaj / save e substantivurā si len ka-jekh aver kēzo, o Akuzativo.

E murśikane substantivurā

E agorimata le muršikane substantivurenqo ka-o Akuzativo, k-o jekhipen vi ka-o butipen:

a) E bizivdisarde muršikane substantivurã

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	so ?	o kan o gono o muj o pani o amalipen o fòro(s) o lilorro o hotèli o kalendàri	e/le kana e/le gone e/le muja e/le panã e/le amalimata e/le fòrurã e/le lilorre e/le hotèlã e/le kalendãrã
Akuzativo	so ?	o kan o gono o muj o pani o amalipen o fòro(s) o lilorro o hotèli o kalendàri	e/le kana e/le gone e/le muja e/le panã e/le amalimata e/le fòrurã e/le lilorre e/le hotèlã e/le kalendãrã

Aven godãle !

Kana le muršikane substantivurã na-i len odi / dùxo, kana si bizivdisarde, atùnć ka-o Akuzativo len si len sajekh / idèntiko fòrme sar si len vi ka-o Nominativo! Kadaja dikhel pes vi anθ-o oprutno tabèlo.

O akcènto ačhel kaj si vov.

b) E zivdisarde muršikane substantivură

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	kon?	o dad o mačo o rašaj o karavdi o dòkto(s) o dadorro o dòktori o vešàri o krisinitòri	e/le dada e/le mače e/le rašaja e/le karavdă e/le dòktorură e/le dadorre e/le dòktoră e/le vešàrà e/le krisinitòrà
Akuzativo	kas?	e/le dades e/le mačhes e/le rašajes e/le karavdes e/le doktores (-os) e/le dadorres e/le doktoris (-es) e/le vešaris (-es) e/le krisinitoris (-es)	e/le daden e/le mačhen e/le rašajen e/le karavden (-ən) e/le doktoruren, doktoron e/le dadorren e/le doktoren e/le vešaren e/le krisinitoren

Aven godăle!

* Sar dikhel pes vi anθar o tabèlo, kana le muršikane substantivură si len odi / dùxo (kana von si zivdisarde), atùnc, **ka-o Akuzativo**, len si len aver fòrme :

- ka-o jekhipen, o agoripen si **es**;

- ka-o butipen, o agoripen si **en**;

* *O artikulo* parovel pes vi vov ka-o Akuzativo:

- ka-o jekhipen vi ka-o butipen si sajekh: *e/le* (po but e).

* Vi o *akcènto*, **ka-o Akuzativo**, ka-l odārde/ zivdisarde gazikane substantivură vaj ka-l substantivură kaj si len gazikane sufiksura, parovel pes. Vov perel p-i palutni silàba:

O jekhipen

Nom. o **dòkto**ro

Akuz. e/le doktores, e/le doktoros

O butipen

e/le **dòkto**ură

e/le doktoruren, e/le doktoron

So zana, so na zana?

Klasaqe bută

I 1-to klasaқи buti

1. Xramosar palal so tu siklilān kathe!
2. Palal so agordān, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anθ-i rumunikani vaj magārikani çhib!
6. Palal so dinān agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdās doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdān doś!
8. Sikaven vi tumare siklārnāqe vaj siklārnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaқи buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklārnesqo vaj siklārnāqo, aver klasqe butā, khethanes, anθ-e grùpe, e neve siklile nociença!

O Kräçùno, o phuro,

O Kräçùno, o phuro,
Kaj *vestil* e Kristosos,
T-avel amenqe barvalo:
Vurdoneça,
Bute grastença,
Benzinaça thaj moläça,
P-i sinia laçhimata,
Le tiknenqe gudlimata.
T-avel amen 'marro gudlo
Thaj pani dësesqo uzo.
Di laçho ka-sa-l rroma,
Le ternenqe ka-i škòla,
Lil, godi aj xaraipen
But te das le çhavorren!

Sastipnaça,

Pràzniça baxtale!

Kaθar mirri rig, o **Kostikà Bäcälän**

O sumnakutno lil vaś o kisorro

I paramiçi phenel ke, but berśa anglal, jekh manuś *ruśla pes* pesqe çheja e panze berśenqi, vaś ke rimosardās jekh šukar *sumnakutno lil vaś e dinimata*, but kuć.

O manuś beśelas zungales e lovença aj ruśla pes maj zurales kana dikhla kaj i çhaj lias o sumnakutno lil te kerel jekh moxtonorro, te thovel les telal o suvalo rukh.

Texarinãθe, i tikni çhaj dina laqo dinipen pesqe dadesqe, phenindoj:

- Kadava si vaś tuθe, murre!a dade!a.

Le dades sas les lazav, sosθar iz ruśla pes tikne çhaja. Nùmaj ke lesqo ruśalipen avila palem kana dikhla o moxtonorro ćuço. Vov phenda laqe:

- Tu na zanes ke jekh dinipen del pes varekasqe pherdo?

I tiknorri dikhla pes opre karing pesqe dadesθe thaj, asvinença an-pesqe jakha, phenda lesqe:
- Dade!a, o kisorro na-i ćućo, *phurdom* anθ-e lesθe *odobor* but ćumidimata zi kana pherdila...

O dad aćhilo *lalo*, thovdas pes paśal i ćhaj, aj rugisarda la te jertisarel les vaś lesqo ruślāripen.

(kidini, laćhardi vi amboldini kaθar i *Olga Markus*)

Lava maśkar e lava...

vestil - anel o nevipen, del o nevipen

prāznica - baredivesa

sumnakutno - sovnakajutno, sovnakutno

kisorro - moxtonorro

rusla pes - avilo, reslo xolāriko, xolāme

dinimata - dārurā

phurdom - phurdem

odobor - kodobor

lalo - bi vakesqo, bi mosqo, bi te vakārel

Pućhimata aj mangimata ka-o tēksto

1. Ginaven i kolinda!

2. Alosaren thaj xramosaren e
biprinzarde lava!

3. Ambolden i kolinda gazikanes!

4. Sikloven kadaja kolinda!

5. Tume zanen vi aver kolinde?

6. Vakāren / gilaben e kolinde siklile
abers!

7. Anglal o Krāćuno, p-o 6 dekembro, si
o barodives le Svuntone Nikolaesqo.
So zanen tume palal o Svunto
Nicolāe?

So zanav, so na zanav?

Klasaqe butā

I 2-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilān kathe!

2. Palal so agordān, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!

3. Laćhar e arakhle dośa anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!

4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle dośa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laćhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle dośa tuqe tire kolegosθar!

5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kōrkorro, o tēksto anθ-i rumunikani vaj magārikani ćhib!

6. Palal so dinān agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laćhar e dośa!

7. Sikav tire kolegosqe e dośa thaj phen lesqe so vov kerdās doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolēgo kaj tu kerdān doś!

8. Sikaven vi tumare siklārnāqe vaj siklārnasqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklārnasqe vaj siklārnāqo, aver klasqe butā, khethanes, anθ-e grupe, e neve siklile nociença!

Te siklovas maj but!

O ivend

O ivend anel but šil. Akana perel baro iv, kaj ućharel sa. O pani e lenanćar paxol. O dives si xarno ćhaj i rat nana-i la agor... Anć-e palutne divesa e decembraće aven ěl ivendesće baredivesa, kana si but aćara aj tradicie, sar misalacę, o Krećuno ćhaj e Nevo Berś. Krećunesće aj Neve Berśesće avel e Ivendesćo Dad, kaj anel e xurdorrenće dārurǎ (denimata). E manuśa keren e ćhavenće aj e ćhejanće krećunosćo suvalo rukh. Ęl siklovne ćhaj ěl siklovna na maj zan duć-trin kurke k-i skola. Von źutin e daden ta e dejan te ćhinen e balen ćhaj te keren krećunosćo xaben, sar si: balano mas, balane goja, sarme ćhaj but aver.

Ęl ćhave ćhaj ěl ćheja si lośale aj baxtale kana del iv, anćar kodoja so von aśti te katain pen (te den pen) p-ěl sǎnie, keren ivutne manuśen ćhaj maren pen e ivutne glontenća.

I profèsia

Kana sas o baro bokhalipen, anθ-e jekh gav zivelas jekh lačo *sastrari*, kaj sasas les sóv éhavorre: trin éhaja thaj trin éhavorre. Kadala zanenas te keren buti, siklárda len e dada, aj kerenas buti le dadeça.

Xamos anθ-i *kade* rig éi arakhelas pes, nùmaj bute lovença, éi manuša xanas patrina, éar, ciknide. Na pala' but *vrèma*, na maj sas nié kadava xamos.

O kovać telardas an-aver rig e themesqi te rodel buti, te šaj kinel e éhavorrenqe xamos. Lesqi rromni áchilas khere e éhavorrença.

Na nakhla but vaxt aj voj bikindas sa so *xanarda* khethanes e phureça, k-ašti te kinel xamos e éhavorrenqe. Pala' trin kurke rodipnasqe, o phuro arakhlas buti k-e jekh barvalo raj thaj manglas kadales te mekhel les te anel vi pesqe familia.

Kadava phenda:

- Šaj anes len, nùmaj kana zanen te keren vi von buti.

O kovać, lošalo, phenda e rajesqe:

- Zanen, raj!a, sikavdem lenqe te keren pètala, te keren kaštutne rroja, te lačharen vurdona, e éhaja te bararen luluda, te bikinen aj aver.

- Mišto, šaj aven te keren buti manθe. Trebul manqe

kadala manuša, save zanen te butikeren.

O phuro gelas palal pesqi familia aj sas but *rušlo*, kana na maj arakhlas e sumnakutne buta kidine lenθar. E éhave phende lesqe te na avel rušlo, ke kinena aver kana kerena buti. O lačo kovać lias pesqe sastrutne buta, thovda len vurdonesθe aj telarda le savorrença anθ-i rig kaj arakhla buti.

Akana, pala' lenqi buti, si len but mištipen.

Te na bistren, éhava!len, ke i buti kerel le manušes te avel sasto, te avel les so te xal thaj aver. Kon éi kerel buti - kodova éi xal! *Éhava!len, sikloven te avel tumen jekh profèsia aj buti!*
(kidini kaθar i *Cristina Barna* thaj adaptisardi kaθar i *Olga Markus*)

Lava maškar e lava...

sastrari - kòvać

kade - kadaja

vrèma - vrjàma

xanarda - kidias, kidās

rušlo - xolāriko, xolāme

Pučhimata aj mangimata ka-o tèksto

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes duma anθ-o kadava tèksto!
5. Tume so siklile anθar o tèksto?

Te siklovas khethanes!

I GRAMÀTIKA

O SUBSTANTIVO. O kèzo Akuzativo

Maj anglal, siklilām e fòrme line kaθar e *mursikane* substantivurā ka-o kèzo Akuzativo, vi k-o jekhipen, vi k-o butipen. Akana, dikhasa e fòrme kaj le **zuvlikane** substantivurā si len k-o Akuzativo, k-o jekhipen vi ka-o butipen.

E **zuvlikane** substantivurā

a) E bizivdisarde zuvlikane substantivurā

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	so ?	i len i dori i baj i pirorri i duma	e/le lenā e/le dorā e/le baja e/le pirorrā e/le dume
Akuzativo	so ?	i len i dori i baj i pirorri i duma	e/le lenā e/le dorā e/le baja e/le pirorrā e/le dume

Aven godăle!

* Kana le zuvlikane substantivură na-i len odi / duxo, kana si bizivdisarde, atunc ka-o Akuzativo len si len sajekh / identiko forme sar si len vi ka-o Nominativo, sar dikhel pes vi anθar o oprutno tabelo.

* O akcento ačhel, ka-o Akuzativo, kaj perel vov vi k-o Nominativo.

b) E zivdisarde zuvlikane substantivură

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	kon?	i phen i bibi i čhaj i rromni i phenorri i žamba	e/le phenă e/le bibă e/le čhaja e/le rromnă e/le phenorră e/le žambe
Akuzativo	kas?	e/le/la phenă e/le/la bibă e/le/la čhaja e/le/la rromnă e/le/la phenorră e/le/la žamba	e/le phenăn [pheněn] e/le bibăn [biběn] e/le čhajan [čhajen] e/le rromnăn [rromněn] e/le phenorrăn [phenorrěn] e/le žamban [žamben]

Aven godăle!

* Sar dikhel pes vi anθar o tabelo, kana le zuvlikane substantivură si len odi / duxo (kana von si zivdisarde), atunc, ka-o Akuzativo, len si len aver forme :

- ka-o jekhipen, o agoripen si **ă**;

- ka-o butipen, o agoripen si **ăn** [vaj **ěn**, ka-l ursără/rričhinără vi ka-l karpaticko rroma];

* O artikulo parovel pes vi vov ka-o Akuzativo:

- Vi ka-o jekhipen vi ka-o butipen, k-o Akuzativo o artikulo si sajekh: *e/le* (po but *e*). Ka-o jekhipen, k-o Akuzativo, pašal e forme *e/le* ašti te inklol vi o artikulo *la*.

* Vi o akcento, ka-o Akuzativo, ka-l odărde/ zivdisarde gazikane substantivură, parovel pes. Vov perel p-i palutni silăba:

O jekhipen

Nom. i žamba

Akuz. e/le/la žamba

O butipen

e/le žambe

e/le žamban [žamben]

**So zanav, so na zanav?
Klasaqe butã**

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilãn kathe!
2. Palal so agordãn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anθ-i rumunikani vaj magãrikani çhib!
6. Palal so dinãn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdãs doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdãn doś!
8. Sikaven vi tumare siklãrnãqe vaj siklãrnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklãrnesqo vaj siklãrnãqo, aver klasqe butã, khethanes, anθ-e grupe, e neve siklile nociença!

O rrom mardo

(palal o Andre Barthelemy)

Sas kaj na-s, o Sîmpètri aj jekh rrom. Phiravenas pe' p-jekh drom p-o s-orro dës. Ći zanenas kaj te *rătăren*. Roden penqe jekh kherorro. Roden, roden, roden... Arakhen jekh *koliba sulumença*. Mothol o rrom:

- *Îta*, arakhlem so *trobul* ame'; anθ-e kată *kolibùca* šaj sovas mišto! Tu, Sîmpetri!na, tho' tu p-o *fûndo*, paša-o *zîdo*, aj me *thav* ma' paša-o udar!

- Mišto, rrom!a, del tu o Del lači răt! Sastimaça!

Peren tele aj len te soven. Îta aresel o gazo le kheresqo! Mato sasas. So kerel *kodo* gazo? Vazdel pesqi rovli aj lel te marel le rromes. Marel les zi kana marel les aj zal-θar...Del muj o rrom zurales:

- Sîmpetri!na, phendă, ušti! Tho' tu' akana vi tu paša-o udar aj me sovav intăl.

Paruven o than le duj zene. Atûnci, o gazo, o matărno, palem avel la rovlaşa. Mothol: „Mardem but *kakales*, kaj si paša-o udar, akana *trobul* te marav vi *kukoles* kaj si paša-o zîdo!“. Palem lel o rrom daba.

Kadă si o vi trăjo le ćorre rromesqo, le bibaxtalesqo: *kajgòdi* zal, vaj p-e kată, vaj p-e kută rig, sa si te avel mardo..

Lava maşkar e lava...

rătăren - achen te nakhen i răt

koliba - kherorro

sulumença - phusença

kolibùca - kherorro

îta - dikh

trobul - si te, trebul, trebal, trubul

fûndo - anθ-i palutni rig e kherorresqi

zîdo - duvar

thav - thovav

kodo - kodova

kakales - kadales

kukoles - kodoles

kajgòdi - kaj

Puċhimata aj mangimata ka-o t ksto

1. Ginaven o t ksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o t ksto gazikanes!
4. Phenen palal sos e del pes d ma an -o kadava t ksto!
5. Tume so siklile an ar o t ksto?

Te siklovas khethanes!

Keren vi tume, klasa e, jekh miazutni parami i, kerindoj buti maj anglal k rkorro thaj palal, khethanes, an -e gr pe, e neve siklile nocien a!

So zanav, so na zanav?

Klasaqe but 

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklil n kathe!
2. Palal so agord n, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorre a tire kolegosqo!
3. La har e arakhle do a an -e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle do a thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel la hes! Sa kadja, dikh k-e arakhle do a tuqe tire kolegos ar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, k rkorro, o t ksto an -i rumunikani vaj mag rikani  hib!
6. Palal so din n agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorre a tire kolegosqo thaj la har e do a!
7. Sikav tire kolegosqe e do a thaj phen lesqe so vov kerd s do ! Sa kadja, arakh ka ar tiro kol go kaj tu kerd n do !
8. Sikaven vi tumare sikl rn qe vaj sikl rnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare sikl rnesqo vaj sikl rn qo, aver klasqe but , khethanes, an -e gr pe, e neve siklile nocien a!

E kermusesqi pori

Sasas, jekhvar, jekh mùca aj jekh kermuso. La muca sasas la thud, e kermuses sasas les kiral.

O kermuso xalas sigo pesqo xaben aj naslo te corel thud kaθar i mùca. I mùca, rušli sar i jag, našla pala' o kermuso aj çhinas e kermusesqi pori. Akana, o kermuso, biporuqo, n-ašti te bešel, gelo k-i mùca aj manglas la te del lesqe i pori palem:

- Dav tiri pori palem, kana anes manqe thud guruvnaθar.

Rušlo, o kermuso gelo k-i guruvni te mangel thud:

- Guruvni!e, guruvni!e, de manqe thud, o thud te dav les e mucaqe, i mùca te del murri pori palem. I guruvni phenel lesqe:

- Dav tut thud, kana anes manqe khas!

3al o kermuso ka-o khas aj mangel les:

- Tu, khas! Av mança te dav tut e guruvnaqe, i guruvni te del man thud, o thud te dav les e mucaqe, i mùca te del murri pori.

- Mišto, dav tut khas, kana anes manqe jekh marikli.

O kermuso aresele k-i marikli aj mangel la te avel leça ka-o khas.

I marikli phenel lesqe: "Dav tut marikli, nùmaj ke trebul manqe *basvalo* te šaj pekav manqe.

3al o kermuso ka-o balo aj mangel lesθar *balevas*.

O balo phenda lesqe: dav tuqe, kana anes manqe berxum. An manqe berxum thaj dav tut *basvalo*!

Aresele o kermuso ka-i berxumlin thaj phenel laqe:

- Berxumlin, de manqe berxum te dav les e balesqe,

o balo te del man *balevas*, o *balevas* te dav khasesqe, te del manqe khas, o khas te dav les e guruvnaqe, i guruvni te del man thud, o thud te dav les e mucaqe, i mùca te del manqe palpale murri pori. I berxumlin dikhlas mila kermusesθar, aj dina les jekh baro berxum.

Lošalo, gelo te del *sekonesqe* so trebul aj phenda ke na maj lel averesθar ničjekhvar, anθar ke dias pesqe godi ke kerdas doš thaj laçhardas i doš. Kaj nakhlas o kermusorro, anθ-e pesqo rodipnasqo drom, barilas jekh *votàni* kaj phiravel pesqo anav "E kermusesqi pori". Kadaja çar si laçi vaš o çàjo sastaripnasqo. *Sarkon inkerel k-e pesqe bută. Kana lies len averenθar tu san lošalo, kana e aver lien tuθar - tu san bilošalo. Ma le so na-i tiro!*"

(adaptisardi vi amboldini kaθar i *Olga Mărcuş*, kidini pesqe dejaθar - kaθar i *Estera Markus*)

Lava maškar e lava...

basvalo - balevas, balesqo mas, balano/balutno mas *votàni* - plànta, ćar
sekonesqe - svakonesqe *balevas* - basvalo

Pućhimata aj mangimata ka-o təksto

1. Ginaven o təksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o təksto gazikanes!
4. Phenen palal sosće del pes duma anθ-o kadava təksto!
5. Tume so siklile anθar o təksto?

Te siklovas khethanes!

I GRAMATIKA

O ARTIKULO

O bidefinito artikulo vaš e muršikane vi e zuvlikane navna, ka-o nominativo

I. Sar dikhlās maj anglal, o *definito* artikulo vaš e muršikane vi e zuvlikane navna, ka-o nominativo, si sajekh/idèntiko:

O *definito* artikulo vaš e muršikane navnā/substantivurā, ka-o nominativo

O jekhipen

o dand
o muj
o sap

O butipen

e/il [ël] danda
e/il [ël] muja
e/il [ël] sapa

O *definito* artikulo vaš e zuvlikane navnā/substantivurā, ka-o nominativo

O jekhipen

i phen
i bibi
i baj

O butipen

e/il [ël] phenā
e/il [ël] bibā
e/il [ël] baja

II. Tha', anθ-i rromani čhib, si vi o *definìto* artikulo vaś e murśikane vi zuvlikane navna/substantivurā, ka-o nominativo. Lesqe fòrme si kadala:

O *bidefinìto* artikulo vaś e murśikane navnā/substantivurā, ka-o nominativo

O jekhipen

jekh dand

jekh muj

jekh sap

O butipen

nìšte danda

nìšte muja

nìšte sapa

Varekana, ka-o butipen, paśal o artikulo *nìšte* si vi aver fòrme, sar si: *varesave, varesode, (v)ùni*.

O *bidefinìto* artikulo vaś e zuvlikane navnā/substantivurā, ka-o nominativo, si sajekh/idèntiko le formenča kaθar e murśikane navnā:

O jekhipen

jekh phen

jekh bibi

jekh baj

O butipen

nìšte phenā

nìšte bibā

nìšte baja

E IDEENQO PLÀNO

Kana kamas te keras jekh xramosaripen, si te alosaras amare godā, amare idèe thaj te ulavas len anθ-e trin riga, anθ-e logikane kotora:

- **O jekhto kotor.** Kathe, sikavas o kontèksto, alosaras amare personàzurā (e zene save lien rig ka-i àkcia, e aktòrā, e khelne, e zivutre, e ćiriklā thaj aver).
- **O dujto kotor si** o ander e tekstosqo. Kathe, prezentisaras sar thavdel i àkcia thaj sa so si phandlo laθar (so sas, sar sas, kon sas kothe, kaça aj sosθar kerdās pes i àkcia thaj aver).
- **O trinto koto.** Kathe, ka-o agor e xramosaripnasqo, si te das i klidin, te sikavas i morāla, o xatāripen, so ame kamas te tradas/biçalas sar mesàžo thaj aver.

So zanav, so na zanav?

Klasaqe butā

I 1-to klasaqi buti

Keren jekh xramosaripen palal jekh kermuso thaj jekh mùca!

I 2-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilān kathe!
2. Palal so agordān, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laćhar e arakhle dośa anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle dośa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laćhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle dośa tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anθ-i rumunikani vaj magārikani čhib!

6. Palal so dinān agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj lačhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdās doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdān doś!
8. Sikaven vi tumare siklārnāqe vaj siklārnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 3-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklārnesqo vaj siklārnāqo, aver klasqe buti, khethanes, anθ-e grupe, e neve siklile nociença!

O 3uvalo, o Pišomalo thaj o Xer

Sas kaj na-s, te na *avilino* na sasas te phenel pes. Sasas duj rroma, o 3uvalo aj o Pišomalo. Kadala sasas lenqe anava. Ćorre sasas le duj, xarane, tha' vi bengale! Aj zanas von p-ël droma vareso te arakhen, varekaj te keren buti.

- Ju, ju, ju! Pišomale!a, phral!a. Ći dikhes so me dikhav?

- Jo, jo, jo! Dikhav, 3uvale!a, dikhav jekha ćiriklă p-o jekh rukh....

- Na...Pišomale!a, dile!a. Dikh, angla' to nakh, o gazo *anklisto* p-o xer...

- Āpo, so maj? So kames? T-avel o xer anklisto p-o gazo? - phenel o Pišomalo.

- *Jaj*, dile!a, p-e tuθe trobul anklisto, ke maj xer san tu! Ći xalăres ke akana śaj ćoras kodole xeres?

- Aj vi tu, dile!a, phenel o Pišomalo, te ćores le xeres, trobul te ćores vi le gazes, ke o gazo si anklisto opre! Aj so te keras anθa' o gazo?

- *Jaj*, Pišomale!a. Ći *śuvlili* ti godi... Dilo sar jekh guruvni san! Ažukă, akana dela o khamorro; dikhesa ke pal' xanci therdola o gazo te thol pe' tela' ućhalin te hodinil pe'.

Kadă vi sas. O kham pekelas. O gazo *therdol*, astarel le xeres ka-jekh tilo aj thol pesqo śero tela-i ućhalin aj lel te sovel.

Atŭnci, o 3uvalo phenel:

- Pišomale!a, na de dŭma khanć! *Paśuvas* po lokhorres; me putrav o śelo le xeresqo aj tu spides les angla' zi anθ-o veś. Me thav o śelo ka-murri korr aj beśav.

- *Amblaves* tut, 3uvale!a?

- Phande to muj! Kana o muj putres les, ankalaves jekh dilimos!

- Miśto, miśto! Na xolăv! Ći maj phenav khanć...

Keren sar phende te keren. O Pišomalo *angerel* le xeres anθ-o veś, aj o 3uvalo thol pesqe o śelo ka-i korr aj beśel astardo. O gazo sovel aj *xexinil*...

Kana o Pišomalo garavdăs pes le xereća, lel o 3uvalo te cipil: "Hi-ha, hi-ha!"

O gazo putrel jekh jakh:

- So si xer!a? Bokhalo san?

- Nići, raj!a. Xalem, ćajlilem...

Putrel o gazo i dujto jakh:

- *Jaj*, des dŭma akana?

- Dav, jertisar manqe, murro raj, ažutil tut o Devel!

O gazo porravel pe jakha sar duj ćare:

- Ju, ju, ju! Kaj si murro xer?

- Kathe *śim*, paśa-tuθe, raj!a. Ći dikhes? Xalem ćar aj, te jertis, mekhlem goźni sar śaj dikhes...

- T...tu s...an m...murro xer? S...so phenes?

- Me sım, nùmaj trobul akana te phenav tuqe so *pecisajlem*. Ćacımaça, manuś sım sar tu dikhes. Murro dad si baro drabarno kaj kerel *fârmeçi*. *De trin berś* palpale kamelas te *ansuril* man jekha raklăça kaj na-s manqe *drăgo*. Me ċi kamavas la. Xolajlem. Anθ-i xoli, akuślem murre dades aj lesqe mulen. Murro dad phendă manqe: „*Te keres tut xer trin berśa aj trin dës!*” Sode mores tu jakhaθar, kerdilem xer aj akana nakhle le trin berś aj le trin dës aj palem kerdilem manuś.

- He, he! So te kerav akana anθa' tuθe? - mothol o gazo. N-aśti phiraves man p-e to dumo aj n-aśti phiravav tut p-e murro...

- Āpo, mekh man te zav ka murro dad... d-akana *kandav lesqo muj* aj kerav lesqi *vòja*, te na maj avav xer.

- Āpo, za ka to dad... aj na maj ker tut dilo, na maj ker dilimata!

- Nais tuqe! Aċh Devleça!

- 3a Devlorreça!

*
* *

Jekh vaj duj kurke pala' *kodo*, zal o gazo p-o fòro le grastenqo te rodel pesqe avre xeres. Dikhel jekhe śukare xeres...*vòrta* sar *kuko* kaj sas les maj anglal! Sa kodă *peçàta* p-o muj...sa kodo ċerxan p-o ċikat...

Juj, Devl!a, sar miazinel kado xer pe kukolesθe! Oho, xalărav i buti, phenel, xalărav!

Paśol paśal o xer aj phenel lesqe *ćordanes* anθ-o kan:

- Aha, murro raklo, palem akuślăn te dades, nùmaj ċi sım odobor dilo te maj kinav tut! T-aves baxtalo!

(Andre Barthélémy, *Paramiça la balvalăqe*, palal o lil „Marcel Courthiade, *Drabaripnasqi pustik p-i ċhib rromani*”, Karjaa, Finlanda, 1991, p. 42 - 43).

Lava maškar e lava...

avilino - avilāsas

anklisto - inklisto

jaj - joj, vaj

šuvlili - (kathe) pherdili, peklili

therdol - ačhavel pes

pašuvās - pašovas, avas, zas paše

amblaves - umblaves

angerel - ingerel

xexinil - xīriil

sīm - sem, hom, som

pecisajlem - so sas maņça

fārmeči - drabarimata

de trin bers - trine bersenθar

ansuril prandizel

dràgo kuć

kandav lesqo muj šunav les

vòja - kamipen

kodo - kodova

vòrta - (kathe) taman, ekzàkto

kuko - kodova

peçàta - (kathe) sèmno

ćordanes - ćoral

Pučhimata aj mangimata ka-o tèksto

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes duma anθ-o kadava tèksto!
5. Tume so siklile anθar o tèksto?

Te siklovas khethanes!

I GRAMÀTIKA

O SUBSTANTIVO. O kèzo Genitivo

3i akana, ka-o substantivo, ame siklilām e fōrme kaθar e kèzurā Nominativo thaj o Akuzativo, ka-o jekhipen aj ka-o butipen. Kathe, ame siklovasa e fōrme, kaj/save e substantivurā si len ka-jekh aver kèzo, ka-o Genitivo.

E muršikane substantivurā

E agorimata le muršikane substantivurenqo ka-o Genitivo, k-o jekhipen vi ka-o butipen:

a) E bizivdisarde muršikane substantivură

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	so?	o kan o gono o muj o pani o amalipen o fòro(s) o lilorro o hotèli o kalendàri	e/le kana e/le gone e/le muja e/le pană e/le amalimata e/le fòrură e/le lilorre e/le hotèlă e/le kalendără
Akuzativo	so ?	o kan o gono o muj o pani o amalipen o fòro(s) o lilorro o hotèli o kalendàri	e/le kana e/le gone e/le muja e/le pană e/le amalimata e/le fòrură e/le lilorre e/le hotèlă e/le kalendără
Genitivo	sosqo? (sosqi? sosqe? sosqe?)	e kanes/qo (-qi, -qe, -qe) e gones/qo (-qi, -qe, -qe) e mujes/qo (-qi, -qe, -qe) e panes/qo (-qi, -qe, -qe) e amalipnas/qo (-qi, -qe, -qe) e foros/qo (-qi, -qe, -qe) e lilorres/qo (-qi, -qe, -qe) e hoteles/qo (-qi, -qe, -qe) e kalendares/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le kanen/qo (-qi, -qe, -qe) e/le gonen/qo (-qi, -qe, -qe) e/le mujen/qo (-qi, -qe, -qe) e/le panen/qo (-qi, -qe, -qe) e/le amalimaten/qo (-qi, -qe, -qe) e/le foruren/qo (-qi, -qe, -qe) e/le lilorren/qo (-qi, -qe, -qe) e/le hotelen/qo (-qi, -qe, -qe) e/le kalendaren/qo (-qi, -qe, -qe)

Aven godäle !

Ka-o Genitìvo, o akcènto perel p-i anglalpalutni silàba, anglal o agoripen kaθar o kèzo Genitìvo.

b) E zivdisarde muršíkane substantìvurã

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	kon?	o dad o mačo o rašaj o karavdi o dòktoro(s) o dadorro o dòktori o vešàri o krisinitòri	e/le dada e/le mače e/le rašaja e/le karavdã e/le dòktorurã e/le dadorre e/le dòktorã e/le vešàrã e/le krisinitòrã
Akuzativo	kas?	e/le dades e/le mačes e/le rašajes e/le karavdes e/le doktores (-os) e/le dadorres e/le doktoris (-es) e/le vešaris (-es) e/le krisinitoris (-es)	e/le daden e/le machen e/le rasajen e/le karavden (-ěn) e/le doktoruren, doktoron e/le dadorren e/le doktoron e/le vešaren e/le krisinitoren
Genitivo	kasqo? (kasqi? kasqe? kasqe?)	e/le dades/qo (-qi, -qe, -qe) e/le mačes/qo (-qi, -qe, -qe) e/le rašajes/qo (-qi, -qe, -qe) e/le karavdes/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le karavdēs/qo (-qi, -qe, -qe)] e/le doktores/qo (-qi, -qe, -qe) e/le dadorres/qo (-qi, -qe, -qe) e/le doktoris/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le doktores/qo (-qi, -qe, -qe)] e/le vešaris/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le vešares/qo (-qi, -qe, -qe)] e/le krisinitoris/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le krisiniores/qo (-qi, -qe, -qe)]	e/le daden/qo (-qi, -qe, -qe) e/le machen/qo (-qi, -qe, -qe) e/le rašajen/qo (-qi, -qe, -qe) e/le karavden/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le karavděn/qo (-qi, -qe, -qe)] e/le doktoruren/qo (-qi, -qe, -qe) e/le dadoren/qo (-qi, -qe, -qe) e/le doktoron/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le dadorren/qo (-qi, -qe, -qe)] e/le vešarěn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le vešaren/qo (-qi, -qe, -qe)] e/le krisinitorěn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le krisinitorěn/qo (-qi, -qe, -qe)]

So zanav, so na zanav?

Klasaqe bută

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilăn kathe!
2. Palal so agordăn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doşa anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doşa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doşa tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anθ-i rumunikani vaj magărikani çhib!
6. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doşa!
7. Sikav tire kolegosqe e doşa thaj phen lesqe so vov kerdăs doş! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdăn doş!
8. Sikaven vi tumare siklărănăqe vaj siklărnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklărnesqo vaj siklărănăqo, aver klasqe bută, khethanes, anθ-e grupe, e neve siklile nociença!

O Śagar

Anθ-jekh baro veś anθar i Àfrika, le zivutrenqo thagar, jekh phuro śagar, akharel pesqe čhaves thaj phenel lesqe:

- Dikh, čhave!a, me akana sem but phuro thaj čí maj sem kadja zoralo. Mirre danda *kovliline*, ël jakha čí maj dikhen but dur, thaj murro baśavipen phares śunel pes anθ-o kadava baro veś. Tu san terno thaj zoralo. Ačh tu anθ-o murro than, sar thagar, anglal so te merav me, ke vi kadja man na maj si man but dësa zivipnasqe.

Angle, kamav te phenav tuqe jekh lav: te aves lačo e zivutrenča, te godisares mišto sa so kamesa te keres thaj varekana te keres pal' lenqo ćacímos, te aves jekh pativalo *krisarno*.

O terno śagar, sar jekh kandutno čhavo, savorro dës phirelas anθar o veś te dikhel e zivutrenθar, te kerel kris, kaj sas bixaćaripen, delas vast len pharipnasθe thaj, ćacípnasθe, lesqo baśavipen sas prinzardo anθ-o savorro lesqo thagaripen.

Anθ-jekh ges, avel lesθe i xurdi *pendexni* thaj, rovindoj, phenel lesqe:

- Dikh, bare!a thagare!a, *i vastini* avilās iz thaj pal' so xalās savorre patrinorra, phaglās vi o rukh kaj sasas man o kherorro. Rugisardem le elefantos but śukar te rodel aver rukha te xal len, tha' čí śundās man. Phen vi tu so te kerav akana, kaj te zav duje čhavorrenča palal manθe?

O thagar, sar sasas les jekh baro ilo, cí bešel but te godisarel pes thaj sig zal k-o elefànto thaj phenel lesqe bute xolăça:

- Sosθar phaglăn o kher e šukare pendexnăqo? Akana te zas te rodes aver rukh thaj te keres laqe aver kherorro. Šundăn?

Tha' o elefànto, vaj cí šunelas mišto, vaj sas but pherasutno, ke e ruthunăça astarel e terne šagares *korrăθar*, thaj kidel les zi kana maj sas les xanci te merel. Sar xastral, but lazardo, o thagar našel sig pesqe dadesθe te phenel lesqe sa i paramiči, te pučhel les sar, sosθar o elefànto cí šunel lesθar?

O phuro šagar šunel les, del anθar o šero thaj phenel:

- Dikhes, mirre!a čhave!a, me phendem tuqe te keres savorre zivutrenqe lenqo čacípen, tha' bisterdem te phenav tuqe ke, varvar, *avere zivutren si len maj baro čacípen sar le averen*.

But maj palal, o terno šagar xatărdăs o *mand* kadale lavenqo; tha' vi maj but akana si ke vov siklilas ke o baripen jekhe thagaresqo (sar vi e manušenqo), cí bešel nùmaj anθ-i pesqi zor, o čáčo baripen si anθ-i pesqi godi, anθ-o pesqo krisaripen.

(Paramiči lačhardi kaθar o *Jupter Borcoi*)

Lava maškar e lava...

kovliline - resle kovle

krisarno - krisno, krisinitòri

pendexni - pedexali, vèverica

i vastini - o elefànto

korrăθar - menaθar

mand - sènso, xatăripen

Pučhimata aj mangimata ka-o tèksto

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes dùmă anθ-o kadava tèksto!
5. Tume so siklile anθar o tèksto?

Te siklovas khethanes!

I GRAMÀTIKA. O SUBSTANTÌVO

O kèzo Genitivo

E zuvlikane substantivură

Kathe, ame siklovasa e fòrme, kaj/save e zuvlikane substantivură lien len ka-o Genitivo, k-o jekhipen aj k-o butipen.

a) E bizivdisarde zuvlikane substantivură

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Nominatìvo	so?	i len i dori i baj i pìrorri i duma	e/le lenă e/le doră e/le baja e/le pìrorră e/le dume
Akuzatìvo	so ?	i len i dori i baj i pìrorri i duma	e/le lenă e/le doră e/le baja e/le pìrorră e/le dume
Genitìvo	kasqo? (kasqi? kasqe? kasqe?)	e lenă/qo (-qi, -qe, -qe) e doră/qo (-qi, -qe, -qe) e baja/qo (-qi, -qe, -qe) e pìrorră/qo (-qi, -qe, -qe) e duma/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le lenăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le leněn/qo (-qi, -qe, -qe)] e/le dorăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le dorěn/qo (-qi, -qe, -qe)] e/le bajan/qo (-qi, -qe, -qe) e/le pìrorrăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le pìrorrěn/qo (-qi, -qe, -qe)] e/le dumen/qo (-qi, -qe, -qe)

Aven godăle !

Ka-o Genitìvo, o akcènto perel p-i anglalpalutni silàba, anglal o agoripen kaθar o kèzo Genitìvo.

b) E zivdisarde zuvlikane substantivură

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Nominatìvo	kon?	i phen i bibi i čhaj i rromni i phenorri i žamba	e/le phenă e/le bibă e/le čhaja e/le rromnă e/le phenorră e/le žambe
Akuzatìvo	kas?	e/le/la phenă e/le/la bibă e/le/la čhaja e/le/la rromnă e/le/la phenorră e/le/la žamba	e/le phenăn [pheněn] e/le bibăn [biběn] e/le čhajan [čhajen] e/le rromnăn [rromněn] e/le phenorrăn [phenorrěn] e/le žamban [žamben]

Genitivo	kasqo? (kasqi?)	e phenă/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le phenăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le pheněn/qo (-qi, -qe, -qe)]
	kasqe? kasqe?)	e bibă/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le bibăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le biběn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e čhaja/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le čhajjan/qo (-qi, -qe, -qe)
		e rromnă/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le čhajen/qo (-gi, -ge)
		e phenorră/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le rromnăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le rromněn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e/le/la žamba/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le phenorrăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le phenorrěn/qo (-qi, -qe, -qe)] e/le žamban/qo (-qi, -qe, -qe) e/le žambenqo/qo (-qi, -qe, -qe)

Aven godăle!

Ka-o Akuzativo vi k-o Genitivo, k-e zivdisarde zuvlikane substantivură, ka-o butipen, si duj tème: -
ăn - vaj ěn (k-e karpaticko rroma, k-e ričhinără).

So zanav, so na zanav?

Klasaqe bută

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilăn kathe!
2. Palal so agordăn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Lačhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel lačhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o təksto anθ-i rumunikani vaj magărikani čhib!
6. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj lačhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdăs doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdăn doś!
8. Sikaven vi tumare siklărănqe vaj siklărnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklărnesqo vaj siklărănqo, aver klasqe buti, khethanes, anθ-e grùpe, e neve siklile nociença!

I balval

Sasas jekhvar, anθ-e jekh tikno gav, jekh ćorri familia, kaj sasas la ćhavorre sode xīva si anθ-i jekh *sīta*.

Anθ-e jekh dės, o dad *tradinas* jekhe ćhaves k-e lenqi mami, te anel laqe jekh ćaro areća. Sar amboldelas vov khere, i balval *se* phurda o aro. Akana, so te kerel o ćhavo, gelas khere rovindos thaj phenda pesqe dadesqe so sas. Lesqo dad lias jekh bari *kopal* aj gelas te rodel e balvala. Kana arakhlas pes laća, kamla te marel la. I balval, kana dikhla so kamel te kerel o rrom, mangla les te na avel ruślo, te del laqe i kopal, aj voj, paruvimasθe, dias lesqe jekh xer, kaj

delas love. O manuś ci patanas e balval aj manglas te dikhel; *akor* i balval phenda e xeresqe:
- Xer!a, de le rromesqe love!

Akor, o xer kerda lesqe love. O rrom lias e xeres thaj gelas khere. P-o drom *areselas* pes jekhe amaleća. Kadava, kana dikhla le xeres, kada baro aj śukar, akhardas e rromes pesqe kheresθe. O rrom lias e xeres, gelas lesθe aj manglas les te na phenel “Xer!a, de man love!”

Kana o rrom sutas, o amal paruvda le xeres.

Texarinaθe, o rrom uśtila, lias le xeres aj gelas khere. Akharda i sasti familia te dikhel so andas vov khere, aj manglas e xeres te del love. O xer ći dias.

Ruślo sar i jag, o rrom gelas e xereća palpale k-i balval aj phenda laqe palal sosθe nakhla vov.

I balval dina e rromesqe palpale lesqi kopal thaj jekh sinīa. Atunc phenda o rrom:

- Sinīa, buxlar tut! Te avel p-i sinīa but xaben! I sinīa kerdas sar phendas o rrom.

O rrom lias i kopal, lias la aj gelas pesqe amalesθe thaj phendas:

- Tu, kopal, bandar tut pe lesqo dumo, mar les sar i balval!

O amal *delas* ćingar:

- Na maj de, le i kopal *pa* murro dumo, phen te na maj marel man, dav tuqe palem tiro xer!

O rrom lias pesqo xer aj gelas khere, thovdas pes paśal i sinīa, paśal o xer aj phendas:

- Akana, ći maj avasa ćorre, i sinīa del ame' xaben, o xer del amen love, ame te das len pativ!

(kidini kaθar i *Lăcătus Marinela*)

Lava maškar e lava...s

sita - učhandi
 tradinas - tradās
 se - sa
 kopal - rovli

delas - kerelas
 akor - atùnći
 areselas pes - arakhlās pes
 pa - opral

Pučhimata aj mangimata ka-o təksto

1. Ginaven o təksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o təksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes dūma anθ-o kadava təksto!
5. Tume so siklile anθar o təksto?

Te siklovas khethanes!

I GRAMÀTIKA

I SARNAVNI (VAJ: O PRONÒMBRO)

a. E zenutne sarnavnā siklile zi akana si: *me, tu, vov, voj, ame, tume, von.*

O jekhipen				O Butipen		
me	tu	vov	voj	ame	tume	von
I	II	III	III	I	II	III
		i muršikani fòrma	i zuvlikani fòrma			

Palal o zeno thaj palal o gin, e pronòmbrurā xulaven pen kadja:

O jekhipen	O butipen
I: O jekhto zeno: me	I: O jekhto zeno: ame
II: O dujto zeno: tu	II: O dujto zeno: tume
III: O trinto zeno: vov, voj	III: O trinto zeno: von
Ka-o jekhipen, k-o trinto zeno si duj fòrme	
vov	voj
i muršikani fòrma	i zuvlikani fòrma
Vov si siklovno.	Voj si siklovni.

Vov si siklărno. **Voj** si siklărni.
Vov si sikavno. **Voj** si sikavni.
Vov si gilavno. **Voj** si gilavni.
Vov si raşaj. **Voj** si raşajni.

b. Aver fôrme le 3enutne sarnavnănçe

Le 3enutne sarnavnă si len vi aver forme:

O kèzo	O jekhipen					O Butipen		
	pučhipen	I	II	III murşikani fôrma	III 3uvlikani fôrma	I	II	III
Nom.	kon?	me	tu	vov	voj	ame	tume	von
Akuz.	kas?	man	tut	les	la, lan	amen	tumen	len
Gen.	kasqo?	mirro, murro	tiro	lesqo	laqo	amaro	tumaro	lenqo
	kasqi?	mirri, murri	tiri	lesqi	laqi	amari	tumari	lenqi
	kasqe?	mirre, murre	tire	lesqe	laqe	amare	tumare	lenqe
	kasqe?	mirre, murre	tire	lesqe	laqe	amare	tumare	lenqe
Dat.	kasqe?	manqe	tuqe	lesqe	laqe	amenqe	tumenqe	lenqe
Lok.	kasθe?	manθe	tuθe	lesθe	laθe	amenθe	tumenθe	lenθe
Abl.	kasθar?	manθar	tuθar	lesθar	laθar	amenθar	tumenθar	lenθar
Soc. /Instr	kaça	mança	tuça	leça	laça	amença	tumença	lença

c. Aversarnavnã

Anθ-i rromani çhib si vi aver sarnavnã, na nùmaj zenutne sarnavnã. Sar tume dikhle anθ-e tèkstura, ame maladilãm vi aver sarnavnã: *nikon = khonik, akaja = kadaja, po = pesqo, morre = mirre*. Palal kadalenθe, ame siklovasa la vrjamaça!

So zanav, so na zanav?

Klasaqe butã

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilãn kathe!
2. Palal so agordãn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anθ-i rumunikani vaj magãrikani çhib!
6. Palal so dinãn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdãs doš! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdãn doš!
8. Sikaven vi tumare siklãrnãqe vaj siklãrnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklãrnesqo vaj siklãrnãqo, aver klasqe butã, khethanes, anθ-e grùpe, e neve siklile nociença!

Traden le rrom

Traden le rrom p-e lenqo drom,
 Pal' jekh aver bešimos,
 Sa bešen von anθ-o vurdon,
 Sigären te zan p-o fòros.

Ći troman khanći te ćoren,
 Karing khanći ći *azbaven*,
 Ke le gaze mudaren len,
 Maj *feder* von sa bokhaljaven.

Te bikinen penqe bută,
 Le *balaja* thaj le rroja,
 Le kakavă, le *glàzură*
 Te paruken von le grasten.

Vi te phenen ke si barvale,
 Le rroma si le maj ćorre,
 Kana si len duj šovara,
 Fèri atùnci ćajlona.

Kothe si le *bašaldără*,
 Anθ-o fòros bašavena
 Le rromnă sa drabarena,
 K-aš-te roden duj *šovara*.

Le love n-ašti ćhon khethane'
 Le gaze phenen ke si ćorde,
 Le šingale len mudaren,
 Lenθar le love sa kiden.

Le ćhavorre sa bokhajven
 Von anθ-o vurdon sa roven
 De duj dēs khanći ći xale
 Bokhajven aj nasvajven.

Duj šovara kana si len,
 Xan thaj pien, biav keren,
 Kana si len, ći maj roden,
 Kadă si le rroma ćorre.

Le gaze len sa našaven,
 Anθ-o kher anθre ći mukhen,
 Le ćorre rroma ka te ziven,
 P-ël droma žaluisaven.

P-e droma si *tradärde*,
 Sar le zuklen našaven len.
 Vaker manqe: so maj si len?
Fèri jakha duj te roven...

Lava maškar e lava...

balaja - balană

glàzură - valină, ćare anθar stèklo

bašaldără - bašavne

šovara - jekh banknòta šovenqi

azbaven - azban

feder - maj laćhes

tradärde - tradine

Puóhimata aj mangimata ka-o tæksto

1. Ginaven i poezia!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden i poezia gazikanes!
4. Phenen palal sosþe del pes duma anþ-i kadaja poezia!
5. Tume so siklile anþar i poezia?

Te siklovas khethanes!

GRAMÀTIKA

O VÈRBO (VAJ: I KERNAVNI)

a. O vèrbo “si” ka-o akanutno vaxt (ka-o prezènto)

O jekhipen

I (o jekhto zeno): me sem [som, som, hom, si, si]

II (o dujto zeno): tu san

III (o trinto zeno: vov, voj si

O butipen

I: (o jekhto zeno): ame sam

II: (o dujto zeno): tume sen [san]

III: (o trinto zeno: von si(ne)

b. O theripen (vaj: i posèsia)

O theripen ka-o akanutno vaxt (ka-o prezènto):

O zeno	O pronòmbro ka-o akuzativo	E verbosqi forma “si”	O pronòmbro ka-o akuzativo
O jekhipen			
I	(man)	si	man
II	(tut)	si	tut
III	(les)	si	les
	(la) [vaj: lan]	si	la(n)
O butipen			
I	(amen)	si	amen
II	(tumen)	si	tumen
III	(len)	si	len

Aven godäle!

E pronòmbrurã anθar i jekhto kolòna na si mujutne! Ašti bi lenqo te sikavas o theripen:

(Man) si man = Si man; (Tut) si tut = Si tut; (Les) si les = Si les; (La) si la = Si la; (Amen) si amen = Si amen; (Tumen) si tumen = Si tumen; (Len) si len = Si len.

So zanav, so na zanav?

Klasaqe butã

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilãn kathe!
2. Palal so agordãn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anθ-i rumunikani vaj magãrikani çhib!
6. Palal so dinãn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdãs doš! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdãn doš!
8. Sikaven vi tumare siklãrnãqe vaj siklãrnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklãrnesqo vaj siklãrnãqo, aver klasqe butã, khethanes, anθ-e grùpe, e neve siklile nociença!

Te siklovas maj but!

O phuro

Jekhe cikne khures
Kindās o phuro
E éhavorrenqe
Te śaj khelen pe'.
Khere andās les,
K-o kaśt phandlās les.
Dikhlās i phuri,
I bari thaj thuli:

- So kerdān, phurea,
So kerdān e guruveça?
- Mukh so paruvdom les,
- p-jekh khuro dinom les!
Xoli avel i phuri,
Lel jekh bari rovli...
Miśto mardās les,
Sa phagerdās les...

I famìlia

Man si man jekh bari famìlia. Ame sam efa zene: o dad, i daj, o phral, i phen, o pàpu, i mami vi me. O dad si rrom *xanotàri*. Vov *xanovel* e *kikava* arciçeça. Kana i vrama si šukar, ame zas anθ-o gav, kaj si but gaze. Mekhas ame o vurdon thaj i caxra paš-o gav. I daj thaj i phen zan anθ-o gav, kaj akharen: „*Ame xanovas e arciçeça e kikava.*”

Kana ašunen le gaze kaj kamen te xanoven arciçeça e kikava, atunc inklon avri anθar i avlin aj phenen so kamen. I daj thaj i phen aven palpale, kaj si i caxra aj kaj o dad vi o pàpu keren buti. E kikava, pàlal duj-trin çasura, si neve vi parne sar si o rup. I daj thaj i çhaj telaren palem anθ-o gav. Von den le kikava palpale, thaj le gaze den lençe love thaj xamos: anre, manro, kaxna, papina, bašne. E gaze thaj e rroma si laçe amala.

Lava maškar e lava...

kikava - kakavã

xanotàri - rrom spoitòro, kaj

parnàrel - kakavã

xanovel - parnàrel arciçeça e kakavã

arciç o metàlo soça parnàrel pes e kakavã

Puèhimata aj mangimata ka-o tèksto

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes dùma anθ-o kadava tèksto, palal kadala puèhimata:
 1. Si tut famìlia? 2. Kazom zene sen tume anθ-i famìlia? 3. So si o dad? 4. So kerel vov? 5. So keras ame kana si šukar o vaxt (i vrama)? 6. Kaj achen o vurdon thaj i caxra? 7. Kaj zan i daj thaj i phen? 8. So keren von kothe? 9. So keren el gaze kana ašunen so phenen i daj thaj i phen? 10. So keren i daj thaj i phen? 11. Sar si el kikava palal duj-çasurã? 12. So keren i daj thaj i phen palem? 13. So keren von anθ-o gav? 14. So den lençe el gaze? 15. Sar si el gaze thaj el rroma?
5. Tume so siklile anθar o tèksto?

Te siklovas khethanes!

O AD EKTÌVO (VAJ: I PAŠNAVNI)

a. Te palemdikhas so ame siklilām zi akana!

* **O adžektivo (i pašnavni)** sikavel sar si jekh buti vaj sar si jekh zeno. **Eksèmplură:** *baro, barvalo, barrutno, bezexalo, buxlo, ćaćo, devlikano, divesutno, godăver, gudlo, xarano, kuć, laćho, londo, lūngo/dilgo, manuśesqo, maxrime, melalo, murśikano, konkrèt, sastrutno, sovnakutno, śukar, tang, (ś)užo, vunzilo, viśalo, zoralo, zèleno, žilto/gàlbeno/śargon, zungalo* thaj aver.

* **O adžektivo bešel anglal o substantivo:** *laćho rrom, laćhi rromni, laće rroma, laće rromnă, e manuśesqo punro/pirro, e manuśesqi phov, e manuśesqe punre/pirre, e manuśesqe phova, śukar ćhavo, śukar ćhaj, śukar ćhave, śukar ćhaja, tang drom, tang baj, tang droma, tang baja.* Na butvar, o adžektivo ašti te bešel palal o substantivo, sar si anθ-o dialèkto vakărdino kaθar le kăldărără (kikavără): *drom laćho, ćhavo śukar*, o vast le *manuśesqo* thaj aver.

* **O ling** e substantivosqo si sajekh le lingeça jekhe *adžektivosqo/ pašnavnăqo*. Sa kadja, vi **o gin** jekhe pašnavnăqo si sajekh le gineça jekhe substantivosqo:

barrutno drom - *murśanikano ling*, ka-o gin *jekhipen*

barrutni bar - *zuvlikano ling*, ka-o gin *jekhipen*

barrutne droma - *murśanikano ling*, ka-o gin *butipen*

barrutne bară - *zuvlikano ling*, ka-o gin *butipen*

ling	o gin	
	o jekhipen	o butipen
o murśanikano ling	<i>laćho kher</i>	<i>laće khera</i>
o zuvlikano ling	<i>laćhi bibi</i>	<i>laće bibă</i>

Aver ekzèmplurã: *avdinalo (avdinali, avdinale, avdinale), kalo (kali, kale, kale), lolo (loli, lole, lole), lalo (lali, lale, lale), parno (parni, parne, parne)* thaj aver.

2. E tang pašnavnã / adžektivurã (kaj si len jekh fôrma, ka-o nominativo):

tang gad - muršnikano ling, ka-o gin jekhipen

tang bar - zuvlikano ling, ka-o gin jekhipen

tang gada - muršnikano ling, ka-o gin butipen

tang barã - zuvlikano ling, ka-o gin butipen

Averekzèmplurã: *bikuć, but, cira/xanci/zàla(ga)/ćima, kuć, godãver, maxrime, šukar* th.a.

3. E pašbuxle pašnavnã/adžektivurã (kaj si len duj fôrme ka-o nominativo, jekh ka-o jekhipen vi aver k-o butipen): *lũngo/dĩlgo, žĩlto/gãlbeno/šargon, zèleno* th.a. Kadala si adžektivurã line avere ćhiběņar.

O kèzo	O gin jekhipen		O gin butipen	
	o muršnikano ling	o zuvlikano ling	o muršnikano ling	o zuvlikano ling
Nom.	<i>lũngo drom</i>	<i>lũngo pori</i>	<i>lũngi (lũnzi, lũnga) droma</i>	<i>lũngi (lũnzi, lũnga) porã</i>
	<i>dĩlgo drom</i>	<i>dĩlgo pori</i>	<i>dĩlga droma</i>	<i>dĩlga porã</i>
	<i>žĩlto kher</i>	<i>žĩlto patrin</i>	<i>žĩlta khera</i>	<i>žĩlta patrinã</i>
	<i>zèleno rukh</i>	<i>zèleno patrin</i>	<i>zèlena rukha</i>	<i>zèlena patrinã</i>

So zanav, so na zanav?

Klasaqe butã

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilãn kathe!
2. Palal so agordãn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreća tire kolegosqo!
3. Laćhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laćhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tuqe tire kolegosar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o təksto anθ-i rumunikani vaj magãrikani ćhib!
6. Palal so dinãn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreća tire kolegosqo thaj laćhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdã doš! Sa kadja, arakh kaar tiro kolègo kaj tu kerdãn doš!
8. Sikaven vi tumare siklãrnãqe vaj siklãrnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklãrnesqo vaj siklãrnãqo, aver klasqe buti, khethanes, anθ-e grupe, e neve siklile nocienća!

Te siklovas maj but!

O siklarno eksamenisarel (pučhel) jekhe siklovnos:

- Phen tu manqe, kazom čhona si anθ- jekh berś?
- Anθ- jekh berś si 12 (deśuduj) čhona: i Januàra, i Februàra, o Trintonaj, o Šartonaj (o Grastonaj; o Aprilo), o Maj, o Beredivaj, o ulaj (o Jùlio), o Àgusto, i Septèmbra, i Oktòbra, i Novèmbra vi i Decèmbra.
- Save si ël berśivaxta?
- Ame zanas so trin čhona keren khethanes jekh berśivaxt. O berś si les štar berśivaxta (berśkatora):

O Paśmilaj — o Trintonaj
— o Šartonaj / O Grastonaj
— o Maj

(o Ternomilaj; o Jektomilaj; o Anglomilaj)

O Milaj — o Baredivaj / o Jùnio
— o ulaj / o Bov / O Jùlio
— o Àgusto

O Durmilaj — i Septèmbra / o Drakhalo / o Septèmbro
— i Oktòbra / o Muxlaločhon / o Októbro
— i Novèmbra / o Noveembro

(o Durardomilaj; o Angloivend)

O Ivend — o Decèmbro / i Decèmbra
— o Januàro / i Januàra
— o Februàro / i Februàra

- Sode kurke si anθ- jekh čhon?
- Anθ- jekh čhon si po štar kurke, thaj svàko kurko si les po 7 divesa.
- Save si ël divesa e kurkesqe?

Kadala si:

O Lujdives (Luj)	O ojdives (oj)
O Marcidives (Marci);	O Paraštuj
I Tetradi (Paśokurko)	O Sàbato (Sàvato)
	O Kurko (Purano kurko)

- Kazom divesa si anθ-jekh berś?
- Anθ-jekh berś si 365 (trin śela śovvardeś thaj pan3) divesa vaj 366 (trin śela śovvardeś thaj śov) divesa.
- Sode divesa si anθ-jekh čhon?
- Anθ-jekh čhon si kaθar 28 (biś thaj oxto) zi kaj 31 (tranda thaj jekh) divesa.
- Kaj si ěl chona save si len po 31 divesa?
- Kadala si: i Januàra, o Trintonaj, o Maj, o ulaj, o Àgusto, i Oktòbra, i Decèmbra.
- Thaj ěl čhona save si len po 30 divesa?
- Kodola si: o Śtartonaj, o Beredivaj, i Septèmbra, i Novèmbra.
- Sode dĕsenqe (divesenqe) si i Febrùara?
- I Febrùara si la po 28 (biś thaj oxto) vaj po 29 (biś thaj ena) divesa.
- So si kana, štare berśenθe, o berś si 366-e (trin śela śovvardeś thaj śove) divesenqo?
- Atùnć i Febrùara si la 29 (biś thaj ena) divesa.

Te siklovas maj but!

O paśmilaj

Anθ-o agor e februarraqo avel o paśmilaj. O dives sirdel te avel maj lùngo (dĭlgo) thaj i răt te avel maj xarni. Anθ-o trintonaj marel i śudri balval thaj o kham avel maj zuralo. O paxoj aj o iv bilon. Anθ-o śtartonaj i natùra zelenarel sa thaj anθ-o Maj ěl luluda putardon. Paśmilaje si jekh barodives, i Patradi. Akana e manuśa čhinen e bakrorren, färbin (rangaren) lole (lolaren) anre thaj zan savorrença k-i khangeri te lien i patradi.

O Biamalipen

3ivelas, jekhvar, jekh barvalo raj, saves sasas les duj úkar çhave *sabiande*. O raj sas vi nasvalo, vi but phuro, thaj çí maj zanelas savo anθar lesqe çhave sasas biando jekhto, o anglutno.

Akana, palal o açar e thanesqo, e çhave godisarenas pen: kasqe te mukhel o kher, kana merela amaro dad, kon te avel maj baro?

Sa anθ-o kodova gav bešelas jekh phuri rromni, jekh drabarni but prinzardi, godäver thaj pativali.

E phrala so godisardine pen so niç, jekh po jekh, aviline e phurãθe:

- Dikh, phuri!e drabarni!e, phenel o jekhto, ker jekh drabaripen te merel murro phral, thaj dava tut sode love kamesa!

- Na si úkar so kames, phenel i phuri, tha' av pala' jekh kurko te phenav tuqe so si tut keripnasqo. Pala' duj - trin dësa avel vi o dujto phral:

- Ker te merel murro phral te açhav me kòrkorro e khereça mirre daðesqo thaj dava tut but love!

- Av pala' jekh kurko! - phenel palem i drabarni.

Aven el çhave svàko pal' jekh kurko thaj phenel lenqe i rromni, vi jekhesqe vi averesqe:

- Si nasul so kames te keres, çhave!a, tha` te avel pala' tiro *gi*. Dikh so trebul te keres! Anθ-o jekhto dës e Patradãqo, kana únesa le bašnes bašavindoj jekhtones, te inkles avri anθar o kher thaj te

zas e xanigaθe. Pal' so bašela i trintovar o bašno, te ankalaves duj *kikavã* pani ...

Te zanes ke i jekhto kakavi si anθar o zivipen, te les te kingãres tire bala, thaj i dujto kakavi si anθar o meripen, kingãres e bala tire phralesqe.

Thaj te avel patãvipnasqo kadava drabaripen, i phuri del svakonesqe po jekh rputno lov, drabardo.

Nakhel o vaxt thaj dikh ke avel i Patradi. Sar bašavdãs o bašno, sigo le duj phrala, po duje *kikavënça* anθ-ël vasta, *angaravdes*, çoral, našen, karing i xaning te lien pani, bi te dikhen pen jekh avereça. Sar sas, sar na sas, tha' o drom zi ka-i xaning sasas pherdo kanrença, barrença thaj kaštença, sas ke o bašno bašelas i trintovar thaj von, el duj çhave, phares, sa pusavde, dab dine, aresen jekhvar pašal i xaning.

Baro si lenqo *opralazbalipen*, kana dikhen pen, tha' vi maj baro sas kana dikhen penqe dades duje kíkävënça anθ-ël vasta, savo phenel:

- Va, va, vi manqe sasas manqe truś, tha' patavindos ke tume soven avilem me te lav pani.

Tha' akana, beśen xanci, mirre čhavalen. Si te kingārav tumare bala pal' jekh purano ačar e Patradāqo, te del tumen o Del godi, sastipen thaj baxt - phendas o phuro.

Sar zanenas pen dośale, vi lazane, vi daraθar, le duj phrala naśle sar i balval.

But vaxt palal kodoja, o phuro dad rovelas thaj pučhelas pes kaj thaj sosθar naśline pesqe čhavorre, tha' khonik či zanelas so te phenel lesqe.

(Kidini kaθar o *Jupter Borcoi*)

Lava maśkar e lava...

sabiande - zèmenură

gi - di, odi, vodi,

kikavă - kakavă

angaravdes - garavdesθe

opralazbalipen - biažukăripnasqi situàcia

Pučhimata aj mangimata ka-o tèksto

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes duma anθ-o kadava tèksto, palal kadala pučhimata:
5. Tume so siklile anθar o tèksto?

Te siklovas khethanes!

O VÈRBO

a. O vaxt e verbosqo

E verbosqe fòrme šaj te sikaven àkcie

- ka-o **akanutno vaxt**, save **akana**, kana vakāras, keren pen: *del, dikhel, xan, keras, n-aśti, soven, thavdel, zan th.a.*
- ka-o **avutno vaxt**, save, **palal jekh vaxt**, jekh vrāma, kerena pen: *arakhena, anela, dela, sovela th.a.*
- ka-o **nakhlo vaxt**, save kerdine pen, kana vakāras: *ačhilo, avelas, dias, xalās, pelās, perelas, phendās, sasas, vazdenas th.a.*

b. E verbosqe fòrme ka-o mòdo Indikatìvo, k-o akanutno vaxt, si:

* **k-o jekhipen:** (I) me pučhav, (II) tu pučhes, (III) vov pučhel, (III) voj pučhel

* **k-o butipen:** (I) ame pučas, (II) tume pučhen, (III) von pučhen

O mòdo Indikatìvo, o akanutno vaxt			
o zeno		o gin	
		o jekhipen	o butipen
o I-to zeno		me mangav	ame mangas
o II-to zeno		tu manges	tume mangel
o III-to zeno	m.l.	vov mangel	von mangel
	3.l.	voj mangel	von mangel

Aven godäle!

* Po but anθar e vèrburā (98%) prinzaren kadala verbosqe agorimata. Len si len e verbosqi tèma anθ-o “-e-“: anel, bičhalel/tradel, del, garavel, xoxavel, (x)ulavel, inkerel, ingerel, kamel, kerel, marel, našavel, perel, phenel, randel, sovel, (a)šunel, šoldel, tasavel, thavdel, thabarel, umblavel, vastdel, vakārel, zumavel, zangavel, zanel th.a.

* Na but anθar e vèrburā (2%) prinzaren aver verbosqe agorimata. Len si len e verbosqi tèma anθ-o “-a-“; “-o-/-o-“ vaj “-i-“: daral/trašal, xal, praxol, siklol, trail th.a.

O mòdo Indikatìvo, o akanutno vaxt			
o zeno		o gin	
		o jekhipen	o butipen
o I-to zeno		me xav	ame xas
o II-to zeno		tu xas	tume xan
o III-to zeno	m.l.	vov xal	von xan
	3.l.	voj xal	von xan

So zanav, so na zanav?

Klasaqe bută

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilăn kathe!
2. Palal so agordăn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doşa anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doşa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doşa tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anθ-i rumunikani vaj magărikani çhib!
6. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doşa!
7. Sikav tire kolegosqe e doşa thaj phen lesqe so vov kerdăs doş! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdăn doş!
8. Sikaven vi tumare siklărănăqe vaj siklărnesqe sar tume kerde buti khethanes!

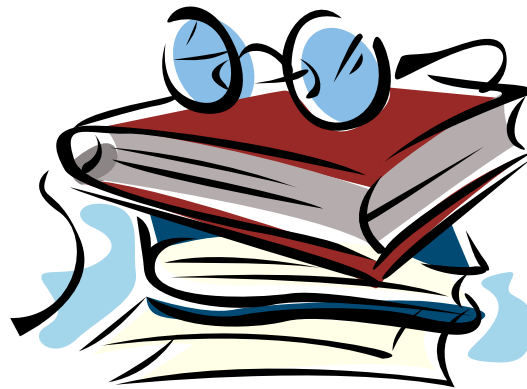
Te siklovas maj but!

Drabaren i poèzia aj sikloven la!

Dade!a

Kaj san dade!a, dadorre!a,
Tire vasta te çumidav len?..
Av pale'....
Te dikhav tut, me kamavas
Thaj tiro muj te çumidav les...
Godisarav me tu an-sa-e ges'
Thaj puçhav man: man tu dikhes?
Dad!e, kothe, kaj san,
Me tut, tut na bistrav!...

(Kaθar o *Mihai Năstase Mişan*)

Koncèrto vaś violina vi śtar mulenqe moxtona (fragmènturǎ) kaθar o Geòrge Pǎun Ialomicǎnu

O « Koncèrto vaś violina vi śtar mulenqe moxtona » sikavel amenqe jekh kamli okàzia te arakhas jekh xarne prozaqo lil, kaj arakhen pen „xramosarimata e odęça p-e ćanga”, sar phenel o autòro lenqo, xramosarimata jekhe xore autobiografikane xarakteroça.

Jekh kamipen

Phenel jekh legènda, savi buxlǎrel pes anθ-i balval vi anθ-e briśinda, ke atunc kana o Sazanglo xulǎvdǎs e ćhibǎ, zanindoj ke o Baro Nǎmo le Rromenqo anθar i Butpurani Indikano Sel si xulavdo anθ-e savorre riga la lumjaqe, dias lenqe, le rromenqe, o vak le muzikalone notenqo vi le semnorrenqo, k-aśti te resen vrjamaθe, jekh k-o odi jekhesqo vi, khethanes, ka-o odi le savorre kutǎnqo, nǎmurenqo.

Kadja, i nòta **DO** = mangipen; **RE** = respèkto; **MI** = mǐla; **FA** = familia; **SOL** = solidaritèto; **LA** = le asvinǎ; **SI** = si o xatǎripen; **DO** (opral) = dòro, zoralo kamipen.

Dikhindoj suno le putarde jakhança, dikhes ke o **DIEZO** = o bianipen; o **BEMOLO** = meripen; o **BEKARI** = o aźukǎripen.

Thaj, kadja sar phenel pes, vi kana varekon ćhinel jekhe zivutres, liel anθ-o vast o *tulung* la violinǎqo, marel e thava e cimbalosqe vi uśtavel e tǎste le akordionesqe.

Von, e rromane baśavne, vi muzikǎnturǎ vi muzicisturǎ, keren khethano kòrpo e instrumentoça, kaj azbal les kadja sar jekh koro *masòro* azbal jekhe śukare zuvlǎ, kas na dikhel la, tha' xatǎrel la.

Sar fǎkto ke le sune resen te aven ćaće si ke i mùzika le rromenqi si sar *ternipen bi phuripnasqo* vi *zivipen bi meripnasqo* ...

.....

I daj

La daja akharen la *Daj*, kadja si laqo nav.

La si la Svuntaqo anav.

La si la sar berśa o sasto amaro berśipen pesqe ćhavenqo, kaj ame sam.

La si la kale phovǎ; e rimeloça na dias nijekhvar, anθar ke le phovǎ, kaj si la, si la kaθar o prapàpos, prapàpos savo xastrajlo anθar i robia, anθar ke jekh xulajni bisterdǎsas pesqe jakha anθ-e lesqe jakha, jakha arakhle barvale phovǎnθar sar e śere le divesqe, si *lùnga*, sar jekh Patradǎqi rǎt, vi kale, sar e manda, e gindurǎ jekhe phirnesqe anθar jekh gǎra kaj na bikinen pen bilèturǎ.

I daj na dias pesqe le loleça p-e vušta, kodolesqe o dad rangãrdãs laqe vušta pesqe lole vuštença, sar o lolo aóhilo kaþar i mirri *pramami*, pramami xastrajli vi voj anþar i robia, kodolesþar ke jekh xulaj „makhlãsas pes” ka-o muj jekhe gadesqo, le loleça lino kaþar e vušta la pramamãqe.

Te rangãrel pesqe pesqo muj, voj rangãrdãs pes nũmaj atũunc kana o vast e dadesqo na maj sasas telal o kontròlo le kamipnasqo...

Te del le *farbença*, le rangãnça? Niãsar! Ame „farbisardãm” la ame amare óhavenqe óumidimatença, óhave so ame samas vi sam ...

I daj dias rigaþe o bal opral pe punre e milajesqe praxoça vi le ivendesqe iveça.

Bistardem! I daj na delas laqe e súkare sungalença, anþar ke voj sungalas, savrjãma, sar sasas amari sung óhavenqi, pesqe óhave, vi kana voj geli-çar te merel *cira*...

I zuvli, jekh *xamimos* anþar i Kleopãtra Egipetosqi vi anþar i Penelòpa le Ulisesqi, le „xasarimatença” kaþar i rajni Madame Bovary vi kaþar i Anna Karenina...

O kham vi e óerxenã

O kham vazdãs pes maþkar e *marutha* thaj na maj xatãrdãm o tatipen khethanes e óeresqe nasvalipnaça, e baldimença, zi kana na ustilem duje óexrenãnça p-o dumo, le Programoça e Rumunikane Komunistikane Partidosqo anþ-o óero vi le poóotãça pherde lovença.

Palal trin divesa, liemas kher, palal aver trin divesa kindemas manqe kheresqo mobilièro vi, palal aver trin, semas akhardo ka-o *politrũko* k-ašte phenen manqe palal i buti jekhesqi, e Matejaóosqi, jekh *soldãto*, kaj sasas les nište lila, aver sar i ortodoksãlo Biblia.

Anþar i *kazãrma* me demas patiiiv vi demas palpale i pativ mexanikanes, kana mirre godã ingerenas man karing i daj, ka-i piri le fasujeça vi karing e *xavicesqo* kotor, kaj andinesas manqe i daj anþ-jekh pãuza ka-i bar la školãqi, kaj, bi te dikhen man e aver, voj *ispidelas* man te xav, k-ašti te bistrav e gudle *biskvuiturã* le Monesqe, i phabaj la Rodikaqi vi i sókolãda e piipnaça «Rom», kaþar o kak Ionel, kaþar i *bikinlin*.

.....

O Geòrge Păun Ialomicănu (Gheorghe Păun Ialomițeanu)

(b. 1957)

O Geòrge Păun Ialomicănu si biando ka-i Dragalina, anθ-i telutni Rumùnia, anθ-o jùlio 1957, jekhe rromane familiaθe. Pesqi daj sasas anθar o endaj / nămo le kakavărenço, thaj po dad sas “thanesqo”, beślărdo rrom.

O Geòrge Păun Ialomicănu kerdās Armiaqi Škòla thaj, zi ka-i Rumunikani Rivolùcia, vov kerdās but? anθ-i àrmia. Palal o dekembro 1989, vov mukhlās o xelavdipen / i àrmia thaj reslo publicìsto vi rromano aktivìsto.

Butsigo, palal i Rivolùcia, anθ-o éhon aprìlo 1990, o Geòrge Păun Ialomicănu xramosarel aj štampinel pesqi rivista “Şatra liberă” [O vesto rromano tàboro], kaj inkl?!, kana thaj kana, zi anθ-o berś 1997.

Anθar 1997 zi k-o berś 2002, vov sas redàktoro, editoro aj o printisarno la rivistaqo “Asul de treflă”, publikisardo kaθar i Partida le Rromenqi, thaj, jekh vrjàma, sas o sérutno vaj o dujto sérutno redàktoro kadala publikaciaqo.

O jekhto lil xramosardo aj dino avri kaθar o Geòrge Păun Ialomicănu sas *Arzoaica a stat la masă cu dracu'*. E thabardi beślās meselàθe le bengeça (1991), aj o dujto sas *Bulibaşa şi artista*. Bare romesko ai “šukarni” (1992) thaj aver.

Paşal kadala pesqe editoriàlo aktivimata, o Geòrge Păun Ialomicănu sas vi si jekh but aktivo rromano politikano manus vi jekh zoralo thanutno konsilièro, anθ-i diz Slobozia, anθar o žudèco Ialomița.

Lava maşkar e lava...

dòro - zoralo kamipen

tulung - i rrovli, soça cirdel

pes p-e sastrutne thava le violinaqe

masòro - kodova kaj kerel masàžo

lùnga - dīlga

pramami - i mami la mamăqi

farbença - le rangănça

cira - zàlaga

xamimos - miksàžo, mikstùra

marutha - nòrură

politrùko - o aktivìsto le politikaça

soldàto - lùrdo, katàna

kazàrma - o kher le soldaturenço

xavicesqo - mamuligaqo

ispidelas - pisdelas

biskvuitură - peke sane gudle manrorre

bikinlin - o magazìno kaj bikinele pes, o butikò

Pučhimata aj mangimata ka-o tèksto

1. Ginaven e tèksturã!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksturã gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes dùma anθ-e kadala tèksturã!
5. Tume so siklile anθar e tèkstura?

Te siklovas khethanes!

I GRAMÀTIKA.

I.I MORFOLOGÌA. O VÈRBO

3i akana, ame siklilãm e vebosqe fòrme ka-o mòdo *Indikativo*, ka-o akanutno vaxt. Si te phenas ke anθ-i rromani éhib ekzistisaren, avrãl o mòdo *Indikativo*, vi aver trin **zenutne mòdurã**: o *Konžunktivo*, o *Imperativo* vi e *Mangipnasqo mòdo*. Aver star verbosqe mòdurã si **bizenutne mòdurã**: o *Infinitivo*, o *Gerundivo*, o *Participio*, o *Supino*.

Lias kathe te dikhas save si e verbosqe forme ka-o **Konžunktivo**.

O Konžunktivo formisarel pes liindoj e forme kaθar o akanutno vaxt e Indikativosqo aj thovdindoj maškar i zenutno sarnavni/pronòmbro vi kadalenθe i konžunkcia „te”:

O jekhipen	o butipen
me te kerav	ame te keras
tu te keres	tume te kerem
vov te kerel	von te kerem
voj te kerel	von te kerem

II.I SINTAKSA

I PROPOZÌCIA. Sar ame siklilãm, i propozìcia si jekh mujutno vaj jekh xramosardo mothovipen, kaj si les jekh predikato:

Me *dikhav*.

O bašavno *bašavel*.

Tume *xan*.

Phurdel i balval.

Anθ-e savorre kadala propozìcie si po jekh predikato.

I sadi propozìcia. Tha', anθ-jekh propozìcia na si nùmaj jekh predikato.

Vi maj opre, d-ašti te dikhas ke, paşal e predikatură *dikhav, başavel, xan, phurdel*, arakhen pen vi e subijektură: *Me, O başavno, Tume, i balval*.

I propozicia savi si kerdini anθar jekh **predikato** thaj anθar jekh **subijekto** si jekh **sadi propozicia**.

O SUBIJÈKTO

* O prinzaripen lesqo

Sar ame siklilām aberś, o subijekto sikavel kon vaj so kerel jekh àkcia.

Anθ-e anglutne klasaqe kotora, ame dikhlām anθ-e popozicie dine maj tele vi subijektură:

E popozicie:	E puçhimata si:
<i>Me dikhav.</i>	Kon? Kon dikhel?
<i>O başavno başavel.</i>	Kon? Kon başavel?
<i>Tume xan.</i>	Kon? Kon xal?
<i>Phurdel i balval.</i>	So? So phurdel?

Anθ-e kadala eksèmplură, e lava *Me, O başavno, Tume* thaj *i balval* sikaven **kon vaj so** kerel jekh àkcia. Von si subijektură.

* Save si e vakāripnasqe riga anθar savenθe sikavel pes o subijekto?

Kana palem dikhas e opralutne eksèmplură, dikhasa ke anθar e subijektură *Me, O başavno, Tume, i balval*, si amen, sar vakāripnasqe riga:

- duj zenutne sarnavnă (pronòmbrură): *Me* thaj *Tume*.
- duj navnă (substantivură): *O başavno* thaj *i balval*.

Si vi aver vakāripnasqe riga anθar savenθe sikavel pes o subijekto, tha' ame siklovasa len anθ-o avutnipen.

So zanav, so na zanav?

Klasaqe bută

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilān kathe!
2. Palal so agordān, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doşa anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doşa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doşa tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anθ-i rumunikani vaj magārikani çhib!
6. Palal so dinān agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doşa!

7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdäs doš! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolëgo kaj tu kerdän doš!

8. Sikaven vi tumare siklärnäqe vaj siklärnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaқи buti

Keren, klasaθe, telal o vastalipen tumare siklärnesqo vaj siklärnäqo, gramatikane bută, anθ-e grùpe, le neve siklile nociença!

Te siklovas maj but

Rrom san

(kaθar o Doruci József Choli)

Šaj keres but phari buti:

„Rrom san!”

Iva' san šukar, godăver:

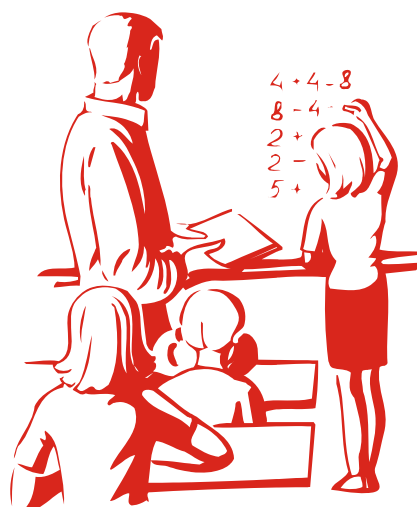
„Rrom san!”

Šaj san tu o majzoralo:

„Rrom san!”

Iva' san baro-barvalo:

Vi atùnć „Rrom san!”

E rroma e Rumuniaθar

Jekh amal manglās te zanel sar si òl rroma Rumuniaθar, so von keren buti. Me phendem lesqe so amenθe, anθ-i Rumùnia, si but rroma, save *traisaren* vi gavesθe vi forosθe. Gavenθe, le rroma bararen grasten, guruvnan, bakran, balen vaj keren buti k-o *kimpo*. Si rroma save keren lole kàràmidè. Von si kàràmidàrà. But rroma keren phuvaqe pira. Kadala si e pirara. Sa kada, gavenθe, si le *kovàca* save keren sastrutne buta, sar misalage, le

grastenqe pètala le kíkavara save keren kíkava, le rupunàra save keren ruputne angrusta, le ríchinàra save khelaven e ríchinen.

Paś-o pani Dùnàre si but fòrura, sar si: o Kalafàto, i Koràbia, o Tùrnu-Màgurèle, i Oltènica, o Kàlărăšo, kaj ziven e rroma xoraxane. Von si xanotàra vi aven foronθar gavenθe te xanoven arcíçeça e gazenqe kíkava.

Cira rroma ziven and-ël *càxre*. And-ël diza aven le rroma save si bikinitòra. Kothe aven vi le rromna te bikinen luluda. El murśa kinen luluda kaθar e rromna thaj den len e zuvlanqe.

But rroma si baśavne. Von baśaven, kana e gaze thaj e rroma keren abav. Maśkar rromenθe si but śunde gilavne thaj baśavne. Kadala gilaben vi baśaven k-o ràdio thaj k-o televizòro. Maśkar lenθe sas o Fànikä Lùka, o Marçèl Budàlă, o Dòna Dumitru Siminikă, o Fàràmică Làmbru, o Ion Onoriu, i Romika Puçànu, save si mule, vaj i Gàbi Lùnka thaj but aver save gilaben vaj baśaven śukar.

Palal i Rivolùcia anθar o berś 1989, Rumuniaθe, inklite 8 rromane rivìste, sar sasas: „Neo Drom”, „Şatra liberă” (O vesto tàboro rromano), „Divàno Rromano”, „Angle”, „O glàso òl rromenqo”, „Aven amença”, „Očíkat e rromenqo”, thaj „Nicovala” („I kovànca”).

But zene, save si rroma, zanen lil, àsti te drabaren thaj te xramosaren lila thaj si laçe intelektuàlura aj politikane manuśa. Anθ-i rromani chíb e Rumuniaθar si śtar importànto rromane dialèktură: e kikavarènqo dialèkto, o xoraxano dialèkto, ríchinarènqo dialèkto thaj o karpaticko dialèkto.

Lava maśkar e lava...

traisaren - ziven

kimpo - vazi

kovàca - sastrara

càxre - katùne

Puçhimata aj mangimata ka-o tèksto

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprin3arde lava!

3. Ambolden o t ksto gazikanes!
4. Phenen palal sos e del pes d ma an -o kadava t ksto?
5. Tume so siklile an ar o t ksto?

1. So me phendem me amalesqe? 2. Kaj train (traisaren) e rroma an -i Rumunia?
 3. So keren e rroma gaven e? 4. Kon *z*iven pa -o pani D n re? 5. Save forur  si kothe?
 6. So keren le xanot ra? 7. Kon aven an - l diza? 8. So bikinen e rromna? 9. So keren le mur a e luludan ar? 10. Kaj ba aven thaj gilaben le ba avne thaj le gilavne. 11. Kon si  unde gilavne? 12. Save si le rromane riviste, kaj inkliste pala-o Vazdipen? 13. Save dialektura vakaren le rroma e Rumunia ar?

Te siklovas khethanes!

I. O PREDIKÀTO

An -e anglutne popozicie, line amen ar sar eks mplur , arakhl m vi **predik tur **, vi **subij ktur **:

So kerel o subij kto?

<i>Me dikhav.</i>	(Dikhel.)
<i>O ba�avno ba�avel.</i>	(Ba�avel.)
<i>Tume xan.</i>	(Xal.)
<i>Phurdel i balval.</i>	(Phurdel.)

An -e kadala opralutne eks mplur , e lava *dikhav, ba avel, xan* thaj *phurdel* sikaven **so kerel o subij kto**. Von si **predik tur **.

O predik to sikavel amenqe so kerel o subij kto.

II. SAR PHANDEN PEN O SUBIJ KTO THAJ O PREDIK TO?

Dikhl s pes, an ar amare eks mplur , ke, vi k-o subij kto vi k-o predik to, **o gin** thaj **o zeno** sine sa vr ma sajekh.

N-a ti te phenas:

– *Me dikh n*, tha: *Me dikhav*.

Kadja, respektisaren pen o **zeno** vi o **gin** le sarnavn qe thaj le verbosqe. . “Me” reprezentisarel o jekhto zeno le sarnavn qo, ka-o jekhipen, thaj e verbosqo agoripen-**av** si n maj ka-o jekhto zeno, ka-o akanutno vaxt le verbosqo, k-o jekhipen.

– *O ba avno ba avas*, tha': *O ba avno ba avel*.

Kathe, i navni “o ba avno” = i sarnavni “vov” (o trinto zeno, ka-o jekhipen). Kadja, respektisaren pen o **zeno** vi o **gin** le navn qo thaj le zene a aj le gine a le verbosqe. Ka-e s-ol duj (vi ka-i navni, vi ka-o v rbo) si o trinto **zeno** thaj o **gin** jekhipen. O agoripen-**el** si n maj ka-o trinto zeno, ka-o akanutno vaxt le verbosqo, k-o jekhipen.

Saranes (similär), keren vi tume komentàrie ka-l aver duj amare eksèmplurà: “Tume *xan*.” thaj “*Phurdel* i balval.”!

So zanav, so na zanav?

Klasaqe butä

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilän kathe!
2. Palal so agordän, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anθ-i rumunikani vaj magärikani çhib!
6. Palal so dinän agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdäs doš! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdän doš!
8. Sikaven vi tumare siklärnäqe vaj siklärnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklärnesqo vaj siklärnäqo, aver klasqe butä, khethanes, anθ-e grüpe, e neve siklile nociença!

Te siklovas maj but!

O milaj

Kana aven le milajesqe çhona o beredivaj, o bov aj o àgusto o kham but pekel. Vov si akana maj zoralo sar si anθ-aver beršivaxt. P-o kìmpo (p-i vazi) o giv barol. Kothe, le traktòrura thaj le kombìne kiden o giv. E butikerne thoven o giv anθ-ël gone thaj depozitisaren les. Kana vov si šuko, e manuša zan te pišen o giv k-o asav. Anθar o aro ël zuvla peken o nevo manro.

Maj anglal, kana o pašmilaj agorisarel pes, sirden te pekon äl kirèše. Akana si, misalaqe, kilava, phabaja, ambrola, herbùze thaj lëgùme aj zarzàve: lola (pàradàjke), krestevècura (xire) th. a. Atuné, kana agorisarel pes o baredivaj, le çhavorre na maj zan anθ-ël angliskòle (xurdelina) thaj le çhave aj le çheja, save sikloven anθ-ël skòle, zan lošale anθ-e plaja, k-i derav vaj k-i len te najon. But çhave thaj çheja den vast e daden aj le dejan te keren buti p-i vazi vaj anθ-i bar.

Me xramosarav jekh lil

Bukurèsti, ka-o 12 dekèmbro 1992

Phrál!a

Me xramosarav tuqe kadava lil anθar o Bukurèsti, kaj me zivav murre familiaça. Anθ-o tiro lil, savo biçhaldan les manqe, puçhlan man sar sas maj anglag zi k-o dujto maşkarthemutno maripen i situàcia le rromenqi anθ-i Rumùnna.

Me kamav te phenav tuqe, ke maşkar e duje maşkarthemutne marimatenθe anθ-i Rumùnna sàsas ştampime (printisarde) vareseve rromane riviste, sar misalag: *Maidanul* (O çuço than), anθ-o fòros Tùrnu-Severin aj nùmaj anθ-o berş 1933), *Neamul Ţigănesc* (o rromano o endaj), anθ-o gav Kàlbor Fägäraş, maşkar e berşenθe 1934-1935), *O Rom* (O Rrom), anθ-i Krajòva, anθ-o berş 1934) thaj *Glasul Romilor* (O vak le rromenqo), anθ-o Bukurèsti, maşkar e berşenθe 1934-1941).

Sa kada, na trebal te bistras so *atòska* sas kerdi anθ-o Bukurèsti k-o 11 Augùsto 1934, „I Asociàcia: I Generàlo Ùnia le Rromenqi anθar i Rumùnna”, e savaqo prezidènto sas o *trampikano manus* o Geòrge Nikulèsku, palal so, maj anglal, anθ-o berş 1933, sas duj zumavimata, kana duj roma kamle te keren duj asociàcie. O jekhto zumavipen sas kana o raşaj o Popp I. Şerbojànu zumavdas te odarel „I Generàlo Asociàcia le Rromenqi anθ-i Rumùnna“ thaj o djuto kana o *lekhavno* o G.A. Lüzàrèsku àlias Lüzurikà zumavdas vi vov te kerel „I Generàlo Ùnia e Rromenqi anθ-i Rumùnna”.

„I Asociàcia: I Generàlo Ùnia e Rromenqi anθ-i Rumùnna“ kaj sas i oficiàlo asociàcia - publikisardas anθ-i periòda 1934-1941 i rivista *O vak le Rromenqo* „Glasul Romilor”, e savaqo *manaipen* sas but relevànto.

Anθ-i kadaja periòda, o folkloristo o C. S. Nikolaèsku Plopşor inkaldas i rivista „O Rom“ (*O Rom*) thaj printisardas nesave lilorre, le savenqo anav sas idèntiko, „O Rom“.

So te maj xramosarav tuqe? Trebal te vakàrav tuqe pal-i situàcia amare rromenqi zi k-o dujto maşkarthemutno maripen. But mangav tut te xramosares vi tu manqe so si nevo anθ-o tiro them, sar si tiri familia, sar san tire çhave thaj çheja? Te aven baxtale, savorre! Te del tumenqe o Del sastipen! Azukarav tir o lil!

Tiro phral,

O Siminikà

Lava maşkar e lava...

atòska - atùnc

trampikano manus - komersànto

lekhavno - xramosarno

manaipen - sènso

Pučhimata aj mangimata ka-o tèksto

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosþe del pes duma anþ-o kadava tèksto, palal kadala puçhimata:
 1. Save rromane riviste aj nevimata sas štampime (printisarde) maþkar e duje maþkarthemutne marimata?;
 2. Kana thaj kaj sas kerdi „I Asociàcia: I Generàlo Ûnia le Rromenqi anþ-i Rumùnia“?;
 3. Kon sas o prezidènto le Asociaciaqo?;
 4. So vov kerdas buti?;
 5. Save sas atòska (atùnć) aver zumavimata, kana nesave rroma kamlen te keren aver asociàcie le rromenqe anþ-i Rumùnia?;
 6. Zi kaj fukcionisardas „I Asociàcia: I Generàlo Ûnia le Rromenqi anþ-i Rumùnia“?;
 7. Savo sas o anav la rivistaqo, kaj sas publiklisardas avri kadaja Asociàcia?;
 8. Kon das avri o žurnàlo „O Rom“?;
 9. Kana thaj kaj sas liparde ël rroma anþ-i Rumùnia?
5. Tume so siklile anþar o tèksto?

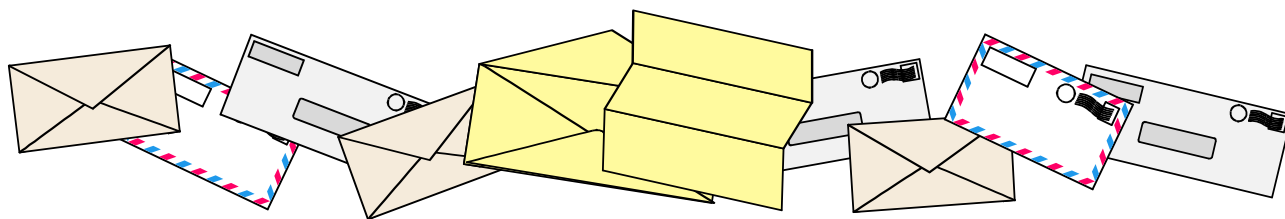
Te siklovas khethanes!

I. E POSTAQO LIL

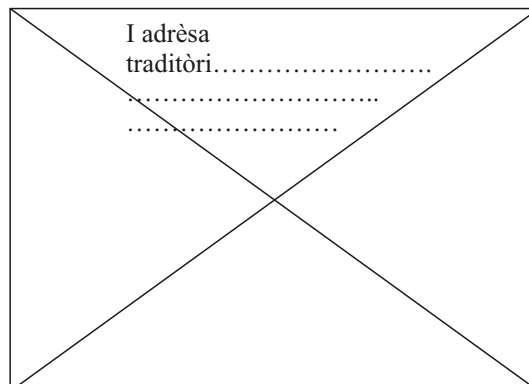
E poþtaqo lil šaj te avel *putardo poþtaqo tradipen* vaj *phandlo poþtaqo tradipen*, kaj si biçhaldo / tradino e poþtaça.

* Kana si jekh *putardo poþtaqo lil*, atùnć na xramosarel pes but lava. Les si les jekh tikno tèksto :

<p><i>Satu Mare, ka-o 25. 06. 2007</i></p> <p><i>Kuć mirrealen!</i></p> <p><i>Avdives, agordem e laçharipnasqo kùrso mirre kursantururença akharde anþar i sasti Transilavània, thaj kadaja răt telàrav karing o fòros Buzău, kaj thavdel pes jekh aver kasavo mirro kùrso, kaj si ingerdo manþar vaś e rromane siklărne anþar i sasti Moldòva. Akharava tumen kana resava kothe texara!</i></p> <p><i>Tumaro butăqo kolègo,</i> <i>o George</i></p>	<p>I adrèsa</p> <p><i>Kaj: Rumunia</i></p> <p><i>Kasqe: E Direkciaqe vaś e Minoritètură anþar e Edukaciaqo, e Rodipnasqo aj le Ternipnasqo Ministèro</i></p> <p><i>O than: Bukurèsti</i></p> <p><i>Istràda: G-ral Berthelot</i></p> <p><i>o gin: 28 - 30</i></p> <p><i>e poþtaqo kòdo: 040443</i></p>
--	---

* Kana si jekh phandlo poštaqo tradipen (lilorro), sar si amaro tèksto, atunc garavel pes o ander e xramosaripnasqo thaj p-i anglutni rig e poštaqe lilesqi xramosarel pes i adrèsa le kodolesqi, kasqe ame tradas / bičhalas o phandlo poštaqo lilorro vov si o destinatàro, thaj p-i kolaver rig, palal, das i adrèsa le kodolesqi, kaj tradel, kaj bičhalel (vov si o traditòri / o bičhalno, o ekspeditòro).

II. O ATRIBUTO

Kana ame nakhavdàm i buxli propozicia, ame phendàm ke la si la jekh subjèkto, jekh predikàto vi jekh aver propoziciaqi rig vaj maj but propoziciaqe riga.

Anθ-e duj anθar e eksèmplurã, inklite duj neve lava, xramosarde amenθar avre éhandesoe, save sasas “aver propoziciaqe riga”:

O romano bašavno bašavel.

Phurdeli šudri balval.

Sar dikhas, kadala “aver propoziciaqe riga” **rromano** thaj **šudri** - bešen sa vrăma pašal jekh substantivo: **rromano** **bašavno** thaj **šudri** **balval**. Atunc, kadala propoziciaqe riga **rromano** thaj **šudri** si atributură.

O atributo si jekh bišerutni / sekundaro propoziciaqi rig kaj bešel pašal o substantivo (po but anglal lesŋe).

O atributo si sikavdo:

- anŋar jekh *adžektivo*, sar ame dikhlăm maj opre: **rromano** thaj **šudri**.
- anŋar jekh *adžektivo* avilo, anŋar jekh substantivo (navni): **E muršesqi phov thulili**.
- anŋar jekh *ginavni (numerălo)* kaj phiravel pes si sar jekh adžektivo: **Duj** manuša avile.

Sar dikhel pes anŋar e opralutne eksəmplură, e pučhimata ka-l kadala atributură sine:

O rromano **bašavno** *bašavel*.

- Savo **bašavno** *bašavel*?

- **O rromano**. (**O rromano** **bašavno** *bašavel*.)

E muršesqi phov thulili.

- **Kasqi phov thulili**?

- **E Muršesqi**. (**E muršesqi phov thulili**.)

Duj manuša *avile*.

- **Sode (kazom, kabor, kėci?)** manuša *avile*?

- **Duj**. (**Duj** manuša *avile*.)

Atunc, d-ašti te phenas ke:

E pučhimata ka-ël atributo sine: savo?, savi?, save?, kasqo?, kasqi?, kasqe?, sode?, kazom? / kozom?, kabor? / kobor?, kėci?

So zanav, so na zanav?

Klasaqi buti

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar palal so tu siklilăn kathe!
2. Palal so agordăn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Lačhar e arakhle doša anŋ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel lačhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tuqe tire kolegosŋar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o təksto anŋ-i rumunikani vaj magărikani čhib!

6. Palal so dinån agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj lačhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdās doš! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdån doš!
8. Sikaven vi tumare siklårnåqe vaj siklårnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklårnesqo vaj siklårnåqo, aver klasqe bută, khethanes, anθ-e grupe, e neve siklile nociença!

Te siklovas maj but!

1939

(kaθar o Doruci József Choli)

Del brišind s-orro rāti

P-ël droma ačhel o paj zi ka-i korr.

“Anθ-o gav, Devl!a, kas tradav?”

E rromni pašlol p-o pàto, na-i la zor.

– Na rov, murro cikno čhavo,

Ći zanav te dav tu' marro,

Na-i khanć maj o brišind te thordola,

Maj kana ti dej sastola;

Anθa' o gav marro anela,

Śaj xasa sode kamesa,

ukār zi atùnći...

E càle le rromenqe

Anθ-i bar jekh çhavo del dùma jekhe rakleça. O raklo puçhel le çhaves save si le càle le rromenqe. O çhavo phenel lesqe:

– Èl cale e rromane muršenqe si: i *kàlca*, o gad, i *stadik*, i briçàra, o *zabùno*, e muršikane *khera* aj tiraxa, e muršane papùca, e ivendesqi raxàmi.

– Sar si o muršikano gad?

– Vov šaj te avel parno, kalo, lolo vaj avere rangaθe.

– Kada si vi amenθe, le gazenθe!

Sa kada si vi e kàlce, save šaj te aven kale, parne, lole, gri, *gàlbena* sar rang *lùngo* vaj xarne sar *lunžimos*, buxle vaj tang, sar buxlimos.

– Me dikhlem so le terne çhaven si len vi xarne kàlce, na-i kada?

– Kada si, fèri tu trebal te zanes so von na inklon nivar anglal e phurenθe thaj e phuranθe kada! E pativãθar, von na inklon anglal lenθe niç atùnc, sar misalaqe, kana si xuravde nùmaj anθ-o gad!

– Šukar si kana e terne den pativ e phuren thaj e phuran! Šaj tu phenes manqe, save si e càle e rromnanqe?

– E càle e rromane *zuvlanqe* si: o zuvlikano gad e buxle bajença, o dikhlo, i ròkia, i kàtrinca, e zuvlikane khera, save šaj te aven bare patumença, i *còxa*, o gùlero la rokaqo, e zuvlàne papùca vi, kana avel o ivend, o zuvlaqo zabùno vaj i raxàmi.

– Sar me dikhav, le rromnan si len maj but càle sar si le rromen.

– Va, va! Trebal te zanes so le rromnan si len pot but càle. Len si len but xuravimata, sar misalaqe: koçàka, *sumnakutne love*, *zlàga*, telara save e rromna khuven len anθ-el çhungra, pletèra, o širo e galbença, e sumnakutne angrusta thaj but aver.

– *Nais tuqe*, amà!a, vaš akaja informàcia, kaj si man but importànto, kodolesqe so mangav te kerav jekh referàto palal e àcara aj le tradicie le rromenqe anθar i Rumùnia.

– Na-i sosqe! Ačh Devleça!

– 3a Devleça, amà!a.

Lava maškar e lava...

kàlca - i pantalùna
stadik - pälària
zabùno - o pinzàko
khera - çizme
gàlbena - žilta
lùngo - dëlgo

lunžimos - dëlgi
zuvlanqe - zuvlënqe
i còxa - i fista
sumnakutne love - gàlbura
zlàga - čena
nais tuqe - palikerav tuqe

Pučhimata aj mangimata ka-o tèksto

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes dùmà anθ-o kadava tèksto?
 1. Save si èl càle le rromane muršenqe?; 2. Sar si e muršane gada?; 3. Sar si i kàlca?; 4. Sar si e kàlce le terne čhavenqe?; 5. Sar inklon von kana maškar lenθe si e phure thaj e phura?; 6. Save si e càle le rromnanqe?; 7. Save si lenqe xuravimata?;
5. Tume so siklile anθar o tèksto?

Te siklovas khethanes!

O KOMPLEMÈNTO

Kana ame vakàrdàm palal i buxli propozicia, phendàm ke la si la: subjèkto, predikàto vi jekh vaj maj but propoziciaqe riga.

Maškar e eksèmplurà, arakhlàm vi duj neve lava, xramosarde amenθar anθ-i **aver** rang, save sasas “aver propoziciaqe riga”:

Me dikhav o pani.

Tumexan kiral.

*Si akana, anθar e “aver propoziciaqe riga” ame siklilàm o atribùto. Akana, ame prinzaras vi o **komplemènto**.*

Kadala duj opralutne lava - **o pani** thaj **kiral** sine **komplemènturà**.

O komplemento si jekh bişerutni / sekundaro propoziciaqi rig kaj beşel paşal jekh vërbo (kernavni).

Savorre kadala **komplementutră** si sikavde *anθar jekh substantivo* (navni): **o pani** thaj **kiral**.

O pučhipen ka-ël komplementutră si: so?

- So **me** *dikhav?*

- **O pani**.

Vaj:

- So **tume** *xan?*

- **Kiral**.

So zanav, so na zanav?

Klasaqe bută

I 1-to klasaqi buti

Drabaren kadala vakăripnasqe formule! Roden vi tume aver phenimata!

1. *Sar san?* 2. *Mišto avilan!* 3. *Nais tuqe!* 4. *Te aves baxtalo!* 5. *Sasto-vesto?* 6. *Te aven baxtale, rroma!len!* 7. *Beş tele!* 8. *Beşen tele!* 9. *Phen tu manqe...!* 10. *3a Devleça!* 11. *Ačh Devleça!* 12. *Sode berşenqo san?* 13. *Kaj 3as?* 14. *Kaj beşes?* 15. *Av kathe!* 16. *Av anθre!* 17. *Baxt te del o Del!* 18. *Sar te na?!* 19. *Kana kerdilan? (bijandilan)* 20. *Te aven savorre saste-veste, baxtale!* 21. *Jertisar man!* 22. *Kaθar aves?* 23. *Sode çàsura si? Kazom (kozom) si o çàso?* 24. *Te del o Del!* 25. *So kames les Bar?*

I 2-to klasaqi buti

1. **Xramosar palal so tu siklilăn kathe!**
2. **Palal so agordăn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!**
3. **Lačhar e arakhle doşa anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!**
4. **Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doşa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel lačhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doşa tuqe tire kolegosθar!**
5. **Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anθ-i rumunikani vaj magărikani čhib!**
6. **Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj lačhar e doşa!**
7. **Sikav tire kolegosqe e doşa thaj phen lesqe so vov kerdăs doş! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdăn doş!**
8. **Sikaven vi tumare siklărnăqe vaj siklărnesqe sar tume kerde buti khethanes!**

I 3-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklărnesqo vaj siklărnăqo, aver klasqe bută, khethanes, anθ-e grupe, e neve siklile nociença!

Te siklovas maj but!

E phurikane dùme

Phenel pes ke “Kas na-i les phuro manuś ka-o kher, te kinel pesqe, thaj kas si les - te del les pativ”. Te na bistren ke vi tume aresena phure, ke von sas sar ame, thaj ame ci zanas kana aresas len, ċi zanas kana aresas k-e lenqe brśa.

Jekh godaver phuro rrom beselas anθ-o maśkar e gavesqo. Lesqo anav nakhla sigo anθ-e aver thema. But manuśa rodenas les vaś lesqe siklarimata. Anθ-e jekh dēs, kerelas buti anθ-i bar, thovelas jekh rukhorro anθ-i phuv, kana jekh terno nakhlas paśal lesθe aj puċhla les, asaindos:

“Phure!a, maj areses tu te xas anθar kadava rukh?”

Kamav te phenav tuqe nište sumnakutne lava aśunde kaθar e but zangle phure rroma.

“Kana paśal tumaro kher rodes jekh lovo, vaś duj love, na za p-e averesqo than, aj so śaj keres tu na mekh le averes te kerel!”. Sosθar?... Phenel pes, kana si tut jekh lovo te thoves les, rigaθe, e pharipnasθe, thaj kada k-o tiro lovo areses, tu a si te na zas te manges averesθar.

Kathesθar avel o siklovipen kaj phenel: “*Kon na del pativ e ċira lovenqe, ċi aresena lesqe niċ but love!*”.

(Kaθar i *Camelia Kalo*)

O raj Quijote vi o Sancho

- Kana tu arakhes tut an-kasavo lačo *isipen* - phendās o raj Quijote - o devel te del tu' vast aj mar tut, ke me durārav man.

O Sancho palemlias pes butāthe kasave sigipnaça, ke kušlāsas i kòža bute rukhenqi: odobor zoralo sasas o bifalipen anθar savo vov ćugnārelas pes; thaj, dindoj jekh butzorali dab e ćugnāça anθ-o fāgo, vazdel pesqo vak aj ćingarel:

- Kathe merela o Sansón vi le savorre save leça si!

O raj Quijote siges našlo ka-o baš le bezexale vakesqo aj ka-e bimilaqi dab la ćugnāqi aj, astarindoj o amboldino salivàri, kaj sasas lesqe, le Sanchosqe, sar ćugni, phendās lesqe:

- Te arakhel o devel, amal!a Sanche!a, ke anθar o kamipen karing manthe tu te xasares tuqe tiro zivipen, kaj si tut trebutno k-ašti te pravares tire zuvlā aj tire ćhavorren: te ažukerel i Dulcineeja jekh aver maj lačo *trujalipen*, ke me ačhava anθ-e riga jekhe pašutne ažukāripnasqe aj ažukerava te lies tu neve

zorā, aj kadja buti te agoril pes palal o ćajlovipen le savorrenqo.

- Dikh, kamle!ana raj!ana, te tire ućipnasqe kadja si tiro mangipen - dias anglal o Sancho -, te avel an-jekh lačo ćaso, thaj thov p-o murro dumo tiro *buxlo gad*, ke sem *sedārdo*, thaj na kamavas te šudrārav man, anθar ke kadava si o nasulipen kaj ažukerel le astarale punisarden.

O raj Quijote kerdās kadja thaj, ačhindo aj anθ-o gad, ućhardās le Saches, kaj sutās zi kana uštavdās les o kham, thaj palal palemline penqo drom, kaj von ačhavdenas penqe ka-o agor, anθ-jekh gav savo arakhelas pes k-e trin lège kothar.

(o amboldipen le rromane
tekstosqo: o Gheorghe Sarău)

Lava maškar e lava...

isipen - situàcia

trujalipen - konžunktūra

buxlo gad - poxtanesqo arakhno

sedārdo - pherdo korposqe panēnθar

o amboldipen - o nakhavipen

Pučhimata aj mangimata ka-o tèksto

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes dùma anθ-o kadava tèksto?
5. Tume so siklile anθar o tèksto?

Te siklovas khethanes!

I BUXLI PROPOZÌCIA

Ame dikhlām ke *i sadi propozìcia* si kodoja propozìcia, kaj si la vi **subjèkto**, vi **predikàto**:

Me dikhav.

O bašavno bašavel.

Tumexan.

Phurdel i balval.

Tha', ame maladilām vi propozìcie, kana, pašal o subjèkto thaj o predikàto, *si len vi aver propozìciaqe riga*:

Me dikhav o pani.

O rromano bašavno bašavel.

Tumexan kiral.

Phurdel i šudri balval.

Kathe, inklon **aver propozìciaqe riga**: **o pani, rromano, kiral, šudri**.

I buxli propozìcia si kodoja propozìcia kerdini anθar jekh subjèkto, jekh predikàto vi anθar aver propozìciaqi rig vaj anθar aver propozìciaqe riga.

Anθ-e amare anglutne eksèmplurā, sar “propozìciaqe riga”, inklite duj atribùturā rromano thaj šudri thaj duj komplementurā - o pani thaj kiral:

Me dikhav o pani.

O rromano bašavno bašavel.

Tumexan kiral.

Phurdel i šudri balval.

Inkeren godi!

Na-i mùsaj te aven anθ-i jekh buxli propozìcia vi o atribùto, vi o komplemento. Šaj te na avel la jekh atribùto thaj te avel la jekh vaj mai but komplementurā. Sa kadja, šaj te na avel anθ-i jekh buxli propozìcia jekh komplemento, tha' te avel la jekh vaj maj but atribùturā.

So zanav, so na zanav?

Klasaŋie bută

I 1-to klasaŋi buti

1. Xramosar palal so tu siklilăn kathe!
2. Palal so agordăn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doşa anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doşa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doşa tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tèksto anθ-i rumunikani vaj magărikani çhib!
6. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doşa!
7. Sikav tire kolegosqe e doşa thaj phen lesqe so vov kerdăs doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdăn doś!
8. Sikaven vi tumare siklărănăqe vaj siklărnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaŋi buti

Keren vi tume ştar buxle propozicie, alosarindoŋ e atribùtură thaj le komplementură dine maj tele!

Atribùtură: *kovlo, şukar, çhavesqo, oxto.*

Komplementură: *çhona, o pani, rukh, gad.*

I 3-to klasaŋi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklărnesqo vaj siklărănăqo, aver klasqe bută, khethanes, anθ-e grùpe, e neve siklile nociença!

ANDER

Palem ka-i škòla!	5
Anθ-i bar e školaqi	9
O manuś thaj pesqe korposqe riga	12
Kon zanel maj but?	16
O suno e kakosqo Angel	20
E meripnaça anθ-e jakha (I)	24
E meripnaça anθ-e jakha (II)	28
So zanas anθar amaro folklòro ?	30
I civiko aj i maškarkulturalikani edukàcia	34
O Baro Svùnto Geòrge	38
O Matèo Maximòff (1917-1999)	42
O khandino éhavo	46
I zàmba	49
I duti	52
O Kràcùno, o phuro,	57
O sumnakutno lil vaś o kisorro	57
I profèsia	60
O rrom mardo	64
E kermusesqi pori	66
O 3uvalo, o Piśomalo thaj o Xer	70
O śagar	76
I balval	80
Traden le rrom	84
I famìlia	89
O biamalipen	94
Koncèrto vaś violina vi śtar mulenqe moxtona (fragmenturǎ) kaθar o Geòrge Pǎun Ialomicǎnu	98
I daj	98
O kham vi e érxenǎ	99
E rroma e Rumuniaθar	104
Me xramosarav jekh lil	107
E càle le rromenqe	112
O raj Quijote vi o Sancho	116

Lucrare realizată și tipărită în 2000 de exemplare
cu sprijinul tehnic și financiar
al Reprezentanței UNICEF în România,
cu fonduri oferite de Comitetul Național UNICEF din Germania.

ISBN 978-973-139-013-0